Könyvtára

957

MZETI

NŐNEVELÉS

KIADJA

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA TANÁRI TESTÜLETE.

SZERKESZTI

SEBESTYÉNNÉ STETINA ILONA.

R 809

XXIV. ÉVFOLYAM. 1903. II—III. FÜZET.

Február—Márczius.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

		Lap
I.	Wlassics	49—51
II.	Szines képek vetitése. Zsámboki Gyula	52—67
III.	Az «Erzsébet Nőiskola» multja és jelene. (Képekkel) Sebestyénné Stetina Ilona	68—81
IV.	Paál Ferencz emlékezete. Binder Laura	82—87
V.	A Szigeti Veszedelemről. Berta Ilona	87—103
VI.	Az óriáshegység. Vidéky Apollonia	104—110
VII.	Gazdasági isk. tanitónőinek képzése. Balajthy Ilona	111—118
VIII.	A nő a magyar közmondásban. Belkovič Mita	119—124
IX.	A gyermekek százada. Neményi Erzsébet	125—132
X.	**Nőnevelési szemle.** A tanitó és tanitónőképzők uj tanterve. — Wlassics min. rendelete az osztályozásról. — Wlassics a «Huszár-Ujlaki» festőiskolában. — Az Erzsébet Nőiskola tisztelgése dr. Pauer Imrénél. — Az Erzsébet Nőiskolában 30 év alatt a gyakorló isk. működők nevei. — Az állami nőipariskolák kiállítása. — Első női gazdasági iskolánk. — A magyar ipar pártolása érdekében. — A M. D. E. budapesti tanitónői szakosztálya. — A berlini «Lette-egylet». — A nők szavazásjoga. — Ujabb női mozgalom Berlinben. — Nőipariskola Mexikóban	133—143
XI.	**Irodalom.** Benedek Elek. Székely mesemondó. — Sann János. A szent-gotthardi csata. — Lorencz Josephine. A nő szerepe az egészség védelmében	144—

☛ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit s* ***az iskolákat és egyesületeket,*** *melyek folyóiratunkat járatják, hogy az előfizetési pénzeket* ***egyenesen kiadóhivatalunkba (István-út, Erzsébet Nőiskola.)*** *sziveskedjenek küldeni. A közvetve beküldés által az úgy is csekély előfizetési díj jelentékenyen megkevesbedik. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk. A folyóirat régi évfolyamai tetemesen leszállított áron kaphatók a kiadóhivatalban.*

A *„Nemzeti Nőnevelés“* megjelen (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) havonként három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Az előfizetési pénzek a *„Nemzeti Nőnevelés“* czime alatt a VI. ker. állami polg. iskolai tanitónőképző intézetbe (István-út); a folyóirat szellemi részét illető közlemények Sebestyénné Stetina Ilona szerkesztőhöz (VI. ker., Bulyovszky-utcza 28. sz.) küldendők.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXIV. ÉVFOLYAM. 1903. FEBR.—MÁRCZ. II—III. FÜZET.

WLASSICS.

Azt kellett volna e sorok élére irnunk: «*a fizetésrendezés*»; mert erről ír és beszél ma mindenki. Ámde azokat az előnyöket latolgatva, melyeket az új törvényjavaslat az állami tanítószemélyzetre nézve az egész vonalon át biztosít, önkénytelenül a köszönet érzésére buzdulunk, s ez az érzés újra és újra Wlassics nevét hozza ajakunkra.

Lehet, hogy nem teljesedtek mindenkinek vérmes reményei; lehet, hogy némelyekre nézve a fizetésrendezés előnyei nem érvényesülnek azonnal, csak fokozatosan; sőt az is lehet, hogy némelyek, ha új helyzetüket az előttük járókéval mérik össze, elégedetlenségre érzik magukat feljogosítva: de az is kétségtelen, hogy mindenkinek javul a helyzete az előbbihez képest, hogy előmenetele mindenkinek biztosított s nem függ mint eddig az idősebbek kidőlésétől, nyugdijazásától; és végre, hogy módot ad a javaslat a rendes előléptetésen kivül a kiválóságok jutalmazására is.

Talán igazuk lehet azoknak, kik a különböző csoportosításokban némely csoportoknak mellőzését, némelyeknek módfölött való kiemelését helytelenítik; mi csak

M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Könyvtára

azt látjuk, hogy a javaslat az összességnek tisztességes megélhetését biztosítja s még az eddig oly keserves viszonyok között sínylődő néptanítók helyzetét is annyira kedvezővé teszi, mennyire csak pénzügyi viszonyaink ezt megengedik. Ha némely kiigazítások, pótlások és javítások kivánatosnak látszanak is (többek között némely fokozatban a tanítónők alsóbb csoportba osztásának megváltoztatása), bizonyos, hogy a tanítóság és tanárság erkölcsi sulya emelkedett, anyagi helyzete javult s hogy a közoktatási kormány a tanítóvilág javát czélzó eme javaslatával mindazt megvalósította, a mi ez idő szerint módjában állott.

Kétségtelenül nagy jelentőségű e javaslat a tanítóság jövőjét, anyagi jóllétét illetőleg. De jelentősége nem csupán az egyesek anyagi helyzetének biztosításában s ez által az egyesek munkaerejének a közoktatásügy javára való bővebb kamatozásában áll. A jobb javadalmazású állásokra kétségtelenül jobb tehetségű, jobb készültségű egyének fognak jövőben pályázni, a tanítóság színvonala minden fokon emelkedni fog s ebből a nemzeti kultura javára kiszámíthatatlan haszon háramlik. Lelkesebb, műveltebb, tekintélyesebb tanítói személyzet kétségkivül eredményesebb, mélyebbreható munkát végezhet; s míg eddig igazán csak a hazafiúi lelkesedés adott erőt a hivatás terheinek elviselésére, jövőben ez a lelkesedés megkétszerezi a nemzeti műveltség emelésére fordított munka eredményeit.

Bizonyára ez lebegett a tervező miniszter szeme előtt

is és ép ezért méltán sorakozik a fizetésrendezés javaslata azok közé a kiváló alkotások közé, melyek Wlassics nevét kötörölhetetlen betűkkel jegyezték legérdemesebb kulturpolitikusaink közé. Nem mi mondjuk csupán, az egész hazában szertehangzik, hogy a haladás, fejlődés tökéletesedés korszakát jelenti Wlassics neve nemzeti kulturánkra nézve. Adja Isten, hogy még igen-igen soká kormányozhassa közoktatásügyünket, s láthassa jelen alkotása nyomában is a magyar nemzeti kulturát megerősödni és felvirágozni!

A SZÍNES MÁSOLATOK A MŰÉLVEZETRE VALÓ NEVELÉSNÉL ÉS VETÍTÉSÜK MÓDJA.*

A tanügyi kormány kezdeményezésére iskoláinkban ez idő szerint majdnem mindenütt szó van a *művészeteknek az iskolába való behozataláról.* Az eszme sokadmagával nem a mienk: megelőzött vele a művelt Nyugat, sőt a praktikus Amerika is.

Abból, hogy annyifelé beszélnek róla, talán nem kellene mindjárt a dolognak valami rendkívüli fontosságára gondolni, és én azt hiszem, hogy a kérdést fölvető intéző-körök is tudatában lesznek annak, hogy a társadalom s a haza az iskolából kikerülő ifjúsággal szemben számos sokkal fontosabb követelményt támaszt, mint azt, hogy a tanulóifjú a művészetekhez is hozzá tudjon szólni. Másrészről azonban a kérdés van legalább annyira *érdekes*, hogy különösen az iskola embereit már szép voltával is megkapja. *Hasznosságát* nem merném különösen hangoztatni, mert erre tapasztalataink még nincsenek, de meg kereken kimondani, hogy a művészet föltétlenül nemesít, csak frázis, a melyre az élet és história számos esetben alaposan ráczáfolt. Tehát csupán a kérdés szép és érdekes voltának merem tulajdonítani azt, hogy mindenfelé napirenden van. Hogy gyönge szavammal magam is a felszólalók sorába léptem, erre az bátorított, hogy némileg új szempontokat igyekeztem találni, s ezek bemutatásával voltaképen szintén csak a kérdés iránt való érdeklődést óhajtottam fokozni.

Eszem ágában sincs itt valami módszeres értekezéssel állani

* A Mária Dorothea-Egyesület budapesti tanitónői szakosztályában tartott előadás.

elő. A művészetnek az iskolába való hozataláról, különösen az útja-módjáról sokat lehetne beszélni. Mindezt itt felsorolni, holt rendszerbe foglalni, nagy hangon hirdetni, hogy így tegyünk s ne másként — azt sohasem tudnám megtenni, annyira tisztelem a hivatásos tanító egyéniségét, a melynek ilyesmi csak nyűg volna, pedig ennek az *egyéniségnek*, ha valahol, akkor épen kérdésünkben kellene kiválóan érvényesülnie. Módszeres értekezéstől tehát ne méltóztassék tartani, hanem mindössze tapasztalásón alapuló pár egyéni nézetet, szempontot leszek bátor megkoczkáztatni, és aztán egészen sorsukra bizom őket.

A ki a középiskolai nevelőoktatás keretével ismerős — akár fiú-, akár leányiskoláról van szó — az mihamar tisztán látja, hogy mi *nem* lehet az ú. n. «művészeti oktatás»; t. i. ezen a czímen szoktak a kérdéshez hozzászólni.

Mi a növendékeket nem oktathatjuk, nem képezhetjük, nevelhetjük ki művészekké, azon egyszerű oknál fogva, mert — ha ez egyáltalában lehetséges — akkor ennek a művészi akadémiákon a helye. De talán a lehetőségéhez is szó fér. Művészszé nem az oktatás teszi az istenáldotta, hivatásos egyéniséget: az már annak születik és szerencsés körülmények befolyása alatt, a melyekhez nem mindig lehet az iskolát számítani, formálódik, izmosodik nagygyá. A kiben művészi egyéniség nincs, annál kárba veszett minden oktatás, képzés, nevelés vagy szerencsés körülmény, az művészszé a szó igaz értelmében nem lesz soha. Ez tehát nem lehet a «művészeti oktatás» czélja és nyilván eredetileg sem volt ilyennek képzelve, de föl kellett említenem, mert az épen nem szerencsésen választott czím, t. i. «művészeti oktatás» esetleg ilyes félreértésre is vezethet.

Úgy fogni fel a művészeti oktatást, hogy az ifjúi lelket a művészet-*történet* tudományára oktassuk, ismét lehetetlenség, legalább a középiskolában; erre nincs időnk. Aztán meg épen a műtörténet mint tudomány sokkal nehezebb, semhogy azt az ifjúi lélek eredményesen felfoghatná. Mert azt talán nem fogjuk eredménynek tekinteni, ha az iskolát elhagyó növendék csak úgy dobálódzik a művészek neveivel, korokkal, festészeti iskolákkal,

akárcsak a footbaljával és itélkezik elevenek és holtak felett. Sőt még az *eredményes műtörténet*-tanításhoz is szó férhetne, legalább a szükséges voltához, mert bizony műtörténeti tudás nélkül is lehet tisztán élvezni a műremeket.

Ime két pontban kimutattam, hogy mi *nem* lehet a művészeti oktatás; tartozom most azzal a felelettel, hogy szerény nézetem szerint mi lehet hát?

Tapasztalatomból kiindulva a következő pár szóba foglalom válaszomat.

A mit mi a középiskolában «művészi oktatás» czimén elérhetünk, az *legfeljebb a műélvezetre való bizonyos egészséges vágy fölkeltése* és *némi csekély tájékozódás a műtörténelem nagy birodalmában.* Ennyit el lehet érni, többet semmi esetre! . . . Ez volna egyike azon új szempontoknak, a melyekre nézve eleve is hangoztattam, hogy megkoczkáztatom és sorsukra bizom, más szóval — senkire őket rátukmálni nem kisérlem meg.

Talán szabad lesz egy lépéssel tovább menni és arra a kérdésre válaszolni, hogy mi módon gondolom én ezt elérhetőnek?

Feleletem erre is nagyon rövid, de talán épen azért kissé tág körű: a *látni tanítással.* Más szóval: rávezetni a növendéket, hogy valamikép meglássa, vagy helyesebben mondva: megérezze először a természetben, aztán a műtárgyon a szépet, a mennyiben ez a fiatal elmétől, szívtől és fantáziától felfogható. Ha meglátta, ha gyönyörűségét találta benne, akkor a vágy természeténél fogva ilyes esztetikai élvezetet akkor is keresni fog, ha az iskola porát már lerázta magáról. Ha kissé drasztikusabban szabad magamat kifejeznem: mi éhesen akarjuk elbocsátani a növendéket s nem csömörrel.

De ez a látni tanítás aztán nem olyan könnyű dolog, mint a milyennek látszik, mert — és kérem ne méltóztassék ezt a megjegyzésemet zokon venni — mi, a kik erre hivatva volnánk, csak nézünk, nézünk és igen ritkán látunk. Ha pl. szabad volna megkoczkáztatni azt a kérdést, hogy milyen szinű a szeme annak az egyébként közönbös ismerősünknek, a kivel mindennap találkoznak, beszélnek, a kinek mindennap a szemébe néznek, azt hiszem,

nem kapnék nagyon sok biztos feleletet. Ime az a bizonyos szempár meg van nézve, de nincs meglátva. S nemcsak az emlékezésbeli látással vagyunk így. A mindennapos jelenség se tűnik föl. Ha valami esetleg jobban leköti a figyelmünket, annál rendesen csak ilyes mellékgondolatok lépnek előtérbe: mibe kerül? mi a haszna? meg lehet-e enni? vagy a legjobb esetben, hogy tetszik-e, vagy se? Hogy aztán mi tetszik rajta és miért? azzal már nem igen szoktunk törődni. S meg van ennek az oka, még pedig kívülünk, neveltetésünkben, életünk módjában, mely mind jobban távolodik a természettől: a tanulás, az olvasás mellett szinte elfelejtettük a látást, szemünk jóformán csak betűközvetítő s maholnap már csak arra való lesz, hogy az utczán embertársunkkal össze ne ütközzünk. Lássunk még egy példát. Szép májusi reggel künn vagyok növendékeimmel az erdős hegyek közt. Kérdésemre, hogy milyen szinűek ezek a hegyek, a felelet alig egy pár kivétellel az, hogy: hát zöldek. A gyermek t. i. a játékain, képeskönyveiben, majd meg a sétatér fáin ilyen szinűnek látta a lombot, ő úgy *tudja*, hogy a fa zöld, tehát az erdős hegyek is zöldek. S mivel, hogy úgy mondjam az eszével lát s nem a szemével, hát észre se veszi, ha nem figyelmeztetem, hogy a középtéri lombos, napsugaras hegyoldal koronái voltaképen aranysárgák, árnyaik sötét ibolyaszinűek, egy-egy távolabbi hegyoldal már egészen világos-kék vagy ibolyaszinű, szóval, hogy a látott tájon talán minden egyéb szín meg van, csak épen a zöld hiányzik. Szakasztott ilyen helyzetben vagyunk mi nagyok is pl. festményekkel, már csak azért is, mert a festő másképen, illetve jobban lát, mint mi. Elménk egész munkája, kivált e nagyvárosi csúnya, ideges életünkben jóformán csak a gondolkodásra szorítkozik, s e mellett a *fény és árny, a forma, a mozgás, a szín tiszta megfigyelése alig-alig szerepel.* Ezzel a kis kitéréssel csak arra akartam utalni, hogy tehát az iskolában még az az igen leszállított követelmény, hogy a növendék tőlünk *látni* tanuljon és pedig mütárgyakat, ez idő szerint talán némi nehézségbe ütközik.

Egyébként lássunk kissé tisztábban! Hogyan és mi történt a kérdés fölvetése óta művészeti oktatás czímén az iskolákban?

A legutóbbi két év folyamán a gimnáziumokban és reáliskolákban «műtörténelmi kurzusok» neve alatt külön esti előadásaink voltak a felsőbb osztályú ifjúság számára; ezeken tizenkét órában műtörténetet kaptak az ifjak, még pedig vetített képek kiséretében, mely czélra egy több száz darabból álló üvegképsorozat járt intézetről-intézetre; ezenkívül meglátogattuk ifjúságunkkal, s úgy tudom, a leányiskolai növendékekkel is, a múzeumok képtárait, szoborgyűjteményeit és az esetleg nyitva levő tavaszi vagy téli tárlatokat; nagyban megindult *nagy* faliképeknek beszerzése és az intézeti folyosókon való kifüggesztése, s talán ide lehet számítani a tehetősebb növendékek 1—2 kisebb csoportjának Rómába tett kirándulását is.

Az eredményről nehéz volna beszámolni, mert az nem sokat nyomna a latban, ha statisztikailag kimutatnám, hogy hány növendék vett részt mindezekben, hány száz képpel, szoborral ismerkedtek meg, mi volt az elméleti anyag, a mit a kurzusokon hallhattak; az eredmény kutatása kárba veszett fáradság volna, hiszen egyáltalában nem lehetett alkalmunk meggyőződni róla, hogy mit emésztettek meg a növendékek az eléjük tálalt dús lakomából.

Ez a tényállás. Róla bővebben beszélni fölösleges volna. De mivel az egész mozgalomnak hatása nem is annyira az iskolának volt szánva, hanem itt inkább az volt a czél, hogy ez a hatás majdan az életben lássék meg, hát erről talán szintén szabad lesz megkoczkáztatni azt az aggodalomsugallta nézetemet, hogy a várt eredmény aligha fog bekövetkezni. Legyen szabad ezt az aggodalmamat, ezt a reménytelenségemet a következőkkel röviden megokolnom.

Mi a «műtörténelmi kurzusok» követelményét tartva szem előtt, rengeteg anyaghalmaz előtt álltunk, erről akármely közkézen forgó műtörténelmi kézikönyvecske is számot adhat, találunk bennök egy 300—400 művésznevet és legalább mégegyszer annyi műtárgyat. Mindezt 12 órában megemészteni lehetetlenség még felnőtteknek is. Várható-e itt más eredmény, mint hogy a tanuló a fától nem látja az erdőt, sőt talán alaposan meg is csömörlik.

Azután a múzeumok és képtárak látogatását illetőleg talán szintén tévedtünk, nem vevén figyelembe, hogy voltaképen mindenki számára való művészet nem is létezik. Ezt saját tapasztalatunkból mi felnőttek is tudjuk. Hiszen teljes műélvezethez a művész nagy lelkével való rokonság kívántatik, és hányan dicsekedhetünk vajjon ezzel?! . . . S nem vetődik-e fel önkénytelenül is az a kérdés, hogy az ifjúságnak talán más művek élvezete való, mint a felnőtteknek; pedig a képtárak első sorban ez utóbbiaknak vannak szánva.

A nagy faliképeknek a folyosókon való kiakasztásával, főkép, ha a divatos nagy számban lathatók, szintén nem sokat érünk el. Ez is csak holt anyag. Tessék egy ilyen gazdagon felszerelt intézetből kikerült tanulótól megkérdezni, hogy mit látott nyolcz éven át a folyosókon? A felelet a legtöbbször ez lesz: templomokat, épületeket, szobrokat, képeket. Természetesen, mert folyton ott látva őket, az ujság ingere is megszűnik, de meg értékesítésükhöz, a minek fő-fő eszköze a megbeszélés volna, nincs idő és — a mi nálunk mindenféle tanügyi haladásnak a megakasztója — nagyon sok az egyosztálybeli tanuló.

Mindent egybefoglalva: ez irányú szárnypróbálgatásaink valószinű eredménytelenségének talán az volt az oka, hogy mi a művészetek *által*, a művészettörténet *útján* akartunk nevelni, holott művészet*re* kellett volna nevelnünk.

Én persze ez alkalommal igen könnyű végéről fogtam meg a dolgot, és bizonyára sokkal nehezebb volna a kritika helyett egyszerűen valami jobbat teremteni s ezt mutatni be. Ezzel azonban kénytelen vagyok adósuk maradni, nem mintha ki akarnám magamat vonni a kötelezettség alól, de mivel ez előbb-utóbb ismét csak olyan módszeres értekezésül lyukadna ki és mivel az elmondottak alapján ez alkalommal egy egészen más és talán érdekesebb kérdést óhajtottam megvilágítani.

Most divó eljárásunkban van egy segédeszközünk, a melyet — bárhogy alakuljon is idővel a kérdés — semmiképen sem lehet mellőznünk, t. i. a *szemléltetés*. Sok mindenre képes a művészi *szó* ereje, a fantázia legmerészebb képeit is elénk vará-

zsolja, de általában képzőművészeti tárgyról helyes fogalmat alkotni, úgy látni lelki szemeinkkel pl. egy festményt, a mint azt a mestere óhajtotta, az a szó, a leirás révén el nem érhető, hát még ha arról van szó, a mit újabban igen helyesen hangoztatnak, hogy a festményben a művész egyéniségét is meg kellene látnunk. Ezt bővebben bizonygatni fölösleges dolog, de föl kellett említenem, mert a szemléltetésnek divatos túltengésénél teljes reakcziótól is tartani lehet; vannak, a kik a «szemléltetés» hallatára már előre csömört éreznek. Laikusokkal szemben, a milyennek a művészeti kérdésekben a tanulót tekintenünk kell, mindig rá leszünk utalva a *szemléltetés*re.

Az iskolában *eredeti* műtárgy látásáról alig lehet szó; eredeti festmények jobbára a múzeumban levén, ezek csak a fővárosi tanulóság számára volnának értékesíthetők, úgyszintén az épülő képzőművészeti múzeum részére tervezett művészi másolatok a régi mesterek műveiről. Az általános hozzáférhetőség szempontjából nem marad más hátra, mint a *reprodukáló művészetekhez és az ipari módon készült másolatokhoz fordulni.*

Festményről a legújabb időkig jobbára a következő háromfajta másolat készült. Vannak róla kézimunkával készült *metszetek* vagy *etetések,* azután tisztán ipari eljárással nyert *fotografiák* és harmadszor a fotográfia segítségével előállított *nyomdai* képek. Valamennyinél a kép *egyszinű* és pedig jobbára fekete. Nevezzük azért őket ezúttal egyszerűen fekete másolatoknak. A metszés maga külön művészetté fejlett és körülbelül oda lyukad ki: az eredeti képnek hű rajza mellett a színek fénybeli erejét is lehetőleg visszatükröztetni és pedig *egy* színben.

Szó sincs róla, hogy ez nagy dolog és hogy egy jó metszet nagyon értékes lehet. De az eredetivel szemben mégis csak olyan műfordítás-féle, a milyen — teszem — egy shakespearei tragédia Arany remek fordításában. Ha a festményről való jó *metszetet* szabad volt a kissé sántikáló, de közkeletű hasonlattal mű*fordítás*nak nevezni, úgy a divatos fotográfiai és ez úton készült nyomdai másolatok legtöbbjénél igazán kisértetben vagyok, nem használhatnám-e a «mű*ferdítés*» szót. E tekintetben különösen a

gyorsan utazó közönség nincs kellően tájékozva. A közkeletű vásári fotografiákon, szemben a jó metszetekkel, különösen az eredeti tárgy színeinek fényerősségbeli ereje majdnem teljesen el van hanyagolva. Méltóztassék délvidéki utazásaik alkalmával vásárolt valamely romképet vagy akár épület fényképét megfigyelni és az eredetire gondolni. A természetben az ég mélységesen kék, szinte *sötét* volt, a romok vagy falak pedig a délvidék erős nap fényében szinte izzottak, annnyira, hogy aligha lehetett rájok nézni. S mi van ebből a fotografián? Az ég teljesen fehér, szinte vakító, a romok meg sötétek, majdnem feketék. Tehát ez a fotográfia jóformán visszája a természeti képnek. (Az ú. n. holdas képekről meg akár ne is szóljunk, azok mind a legerősebb déli napfényben készülnek, még pedig úgy, hogy a nap a felvevő készülék háta mögött vagy oldalt van, utólag, aztán a fotografus belerajzolja a képbe a holdat, persze oda, a hol a tárgyak árnyéka szerint egyáltalában nem lehet.) Vagy akárhányszor van tárlatainkon 1—1 kép, melynél valamely *veres* ruha, vagy pl. a legújabb tárlaton egy Szinnyei-Merzse-féle képen az előtérben pár *piros* pipacs valósággal kivilágít a képből. Tessék ennek a katalogusban levő másolatát megvizsgálni: ott az eredeti képnek legragyogóbb része, a veres szín — koromfekete. Ne higyjük tehát, hogy a fotográfia föltétlenül olyan igen hű természetutánzó. Igaz, hogy e tekintetben vannak gondosabb fölvételek, a melyek az ú. n. orthochromatikus lemezekkel készülnek, s a melyeket ezenkívül a fölvevőnek művészi szeme és utólagos javítgatása tesz használhatókká, de ezek még ritkák és — hasonlatunkhoz visszatérve — ismét csak legfeljebb *műfordítások*.

Nos ilyen fekete másolatokra voltunk utalva eleddig az iskolában, még pedig, mivel ezek a papirosképek kicsinyek ahhoz, hogy sokaknak egyszerre be lehessen őket mutatni, tehát kénytelenek voltunk a *vetítéshez* folyamodni a skioptikon nevű vetítőkészülék segítségével. E fekete papirosképekről t. i. tenyérnyi nagyságú fotografiák készültek, még pedig átlátszó üveglemezeken, ezen ú. n. diapositiv üveglemezek aztán a skioptikonban a fényforrás és a nagyító lencse közé téve, az elsötétített teremben

ernyőre vetve, a szükséges nagyításban mutatják a képet, természetesen azon feketén, a milyen maga a fotografia. Jobbára ugyanilyen az eljárása az Uránia-színháznak is.

Hogy ilyen képeknél legfeljebb a kép rajzáról, kompoziciójáról és felfogásáról lehetett szó, az természetes. És a ki ennyivel beéri, az igazán irigylésre méltó műélvező, a kit még csak szerénynek sem nevezhetni, mert hiszen szinte a művész fölébe helyezi magát, kimondván, hogy neki, már mint a fekete képet élvezőnek, nincs szüksége színekre. Pedig az a művész talán szintén tudta, hogy mit csinál, a mikor képét színekben fogalmazta és színekben festette meg. Ha a művésznek erre nem lett volna szüksége, akkor ő is beéri vele, hogy képét egyszerűen megrajzolja, vagy legfeljebb *egy* színben veti vásznára.

Hogy egy ilyen színesen fogalmazott és színesen megfestett képről a *fekete* másolat csak félmegértést ad és ezen a réven csak félélvezet, ez annyira kézzelfogható, hogy bővebben talán nem is kell megokolnom. És mégis, mikor tavaly ilyenkor azt mertem vitatni, hogy ha már a másolatok egyáltalában el nem kerülhetők, akkor ne érjük be a fekete szinűekkel, hanem — *föltéve, hogy jó színes másolatok is volnának már* — inkább ilyeneket használjunk, hát valóságos resensust, visszatetszést keltettem. Egy tanügyi folyóiratban megjelent bírálat* elismerte jóakaratomat, de utána egész eljárásomat el is itéli azon az alapon, hogy kritikusom szerint minden reprodukczió rossz és tökéletlen; tökéletlen a fekete másolat, még olyanabb a szines, mert míg az előbbi csak a rajzbeli tökéletlenség hibájában szenved, emennél a rajz tökéletlenségéhez még a *színbeli* is hozzájárul. Ebben, véleményem szerint, már maga a kiindulópont is téves, t. i. hogy minden reprodukczió rossz. Kérdem: miért volna rossz, s ha az volt is eddig, hát nem lehet-e elvárni a technika mai haladásától, hogy egy festményt idegen művészi vagy nem művészi felfogás hozzájárulása nélkül, az emberi kéz rontó munkája nélkül még színeiben is hűen tud majd elénk állítani.

* Az Orsz. Középisk. Tanáregylet Közlönye 1902 ápr. 6.

A kritika irója abbeli aggodalmát is kifejezi, hogy buzgalmam elragadott és hogy oly útra *tévedtem*, a melyen óhajommal ellenkezően, csak az «amúgy is bőven burjánzó izléstelenséget és az igazi művészet iránti érzéketlenséget segitem elő, még pedig *veszedelmesen*». Én e hatásában ekkora veszedelemmel fenyegető tévedésnek eddig semmiképp sem birtam a tudatára ébredni, sőt az ellenvetések és aggodalmak egy perczre sem ingattak meg abbeli meggyőződésemben, hogy a *jó színes* reprodukczió végre is jobb és inkább czélravezető, mint a *jó fekete* reprodukczió. Egyben azonban mégis tévedtem és ezt készségesen be is ismerem, t. i. eltévesztettem az időpontot. Vannak kérdések, a melyekhez nálunk mindaddig hozzá nem szabad szólni, a míg őket a művelt nyugat nekünk készen föl nem tálalta, akkor aztán a hazai talajba való átplántálásuk valósággal nemzeti dicsőség és az ellenkezés ilyenkor barbár maradiság számba megy. Ha igazán csak ebben tévedtem volna, kegyeskedjenek ezt nekem elnézni.

Álláspontomon maradva, a kérdés most ez: vannak-e ilyen czélravezető jó színes másolatok? Feleletül a falon függő pár ilyen képre mutatok. Nem akarom őket égig magasztalni, hiszen hű voltuk bebizonyításához föl kellene mutatnom az eredeti festményeket, mindössze talán az egyiknél bátorkodnám a múzeumi eredetire hivatkozni, t. i. Mészöly «Balatoni halásztanyájá»-nál. Tessék emlékezetben az eredetivel egybevetni és ily módon következtetni, ha tévedek-e, mikor ezt igen sikerültnek mondom. Ezek a képek össze nem tévesztendők a vásári, ú. n. olajnyomatokkal. Előállításuk csak pár éve dívik és az ú. n. háromszínrendszerű nyomáson alapszik. A nyomás mindössze külön három színnel történik, t. i. veressel, kékkel és sárgával, de hogy a kép mely részeit kell az egyik vagy másik színnel nyomni, azt nem a megbizhatatlan emberi szem vagy kéz határozza meg, hanem a klissék előállításánál a kémia és fizika dolgozik. Hogy hogyan? ennek magyarázata kissé messzire vezetne; itt a kémiára és fizikára való utalással csak azt akartam kiemelni, hogy megbizható és mindjobban tökéletesíthető dologgal állunk szemben.

A falon látható háromszínrendszerű képsorozat csak igen

csekély töredéke az eddig forgalomba hozott ilynemű másolatoknak, valamennyi nyomdai reprodukczió és ezért mesésen olcsó is, pl. a londoni «The Nations Pictures» czimű vállalatból valók, mely vállalat a britt múzeumok kiváló festményeit közli, darabonkint 24 fillérbe kerülnek. Ilyen vállalat a lipcsei Seemann-féle «Alte Meister» czimű sorozat és legújabban kiváló sikerrel dolgozik ez irányban a Franklin-Társulat műintézete is, a mint azt a falon levő három másolat mutatja, ezek: Mészöly «Balatoni halásztanyá»-ja, a miniszter arczképe László Fülöp festménye után és egy gyümölcsös csendélet, a mely utóbbi egyenesen a természet után készült s a pompás színhatás mellett még az őszi baraczkoknak bársonyos, hamvas voltát is feltünteti.

Az effajta képeken a haladás nap-nap mellett felismerhető. Olyikon az eredetinek a technikája is világosan meglátszik, pl. Mason-nak «Az elveszett patkó» cz. képén tisztán látni a háttérben a pastőzkezelést, vagy viszont Kreuzinger «Kazinczy»-ján a kevésbbé modellált puhaságot, sőt a kép mázának repedezését is.

S ennél a képnél még egy kérdést kell megvilágítanom. A színes másolatokról azt is fölvetette egyik kritikusom, hogy baj nálunk, hogy nem készülhetnek az eredeti után, hanem csak az eredeti egy-egy másolata alapján. Ez ilyen általánosságban már most sem mondható ki, mert a módja máris meg van adva. Teszem pl. az szinte elképzelhetetlen, hogy az Esterházy-képtár pár legértékesebb képét el fogja küldeni Lipcsébe az «Alte Meister» kiadójának, hogy róluk másolatokat vegyen, de erre a német vállalkozó nem is szorul rá, hanem megrendeli a másolatokat a helyszínén dolgozó műintézetnél. Tehát hova-tovább azon helyzetben leszünk, hogy csakis az *eredetiről* vett másolataink lesznek.

Ilyen hű másolatoknak még egy jó oldalát kell fölemlítenem, a mi talán szintén nem egészen mellékes. Akárhányszor panaszkodunk róla, hogy múzeumunk egyik-másik képe oly rossz helyen függ, hogy egyáltalában nem élvezhető és szinte elképzelhetetlen, hogy a múzeumok az anyag gazdagsága miatt e tekintetben minden kívánságunkat ki fogják elégíthetni. — Ime itt van a kép jó másolata. Ez a pillanatnyi szükségben talán ér a mi

számunkra annyit, mint a rossz világítású vagy magasan függő, szinte hozzáférhetetlen eredeti.

E pár színes nyomású képnek kifüggesztésével arra óhajtottam rámutatni, hogy a festmények színes reprodukciója immár sikerült. Most az iskolához visszatérve, igen természetes az a következtetés, hogy ha már szemléltetni kell és az eredetiek hozzáférhetetlenek, tehát *jó színes* másolatokat szemléltessünk s ne csak fekete képeket. De a megbeszélt képek erre kicsinyek, viszont megint nem annyira olcsók, hogy az iskolai tanításnál minden növendék kezében külön is meglegyenek. Nem marad más hátra, mint ismét a *vetítés*. Erre a czélra azonban a már említett skioptikon nem alkalmas. Ez t. i. csakis üveglemezre fotografált *átlátszó* képekkel tud dolgozni. Czélomra más készülék után kellett néznem.

A feladat megfejtését elméletben minden fizikai iskolakönyv megadja, s a magam részéről azzal, hogy egy ilyen készüléket szerkesztettem, semmiféle feltalálói érdemet sem tulajdonítok magamnak, csak nem győzök eléggé csodálkozni, hogy egy közismert fizikai tünemény egy eléggé fontos iskolai czélra, t. i. *általában* papirosképek vetítésére nincsen kellően kihasználva. Hiszen ha ilyen készülékünk van, akkor elesnek a drága és törékeny üvegképek, a melyek a skioptikonban elkerülhetetlenek, és bármely papirosképp, tehát pl. könyvbeli illusztráczió vagy valamely magyarázó ábrarajz stb. az eredetinek sérelme nélkül nagyban megjelenik a hallgatóság előtt. Hogy félre ne értessem, meg kell mondanom, hogy én mindig a középiskolát tartom szem előtt és igen jól tudom, hogy a *felsőbb* iskolákban évek óta használatos ú. n. episkóp vetítőkészülék teljesen megfelelne czélunknak, ha nem volna olyan nagyon drága (4000 korona) és nem volna elektromos fénynyel összekötve. Az utóbbi körülmény különösen a vidéki intézetekre való tekintettel fontos és róla a közfelfogás kissé felszínesen szokott gondolkozni, azt hivén, hogy mihelyt valamely helyiségbe az elektromos áram be van vezetve, ott nem kell egyebet tenni, mint a drótokat így vagy amúgy összekötni és az áram mindjárt íves lámpákat is táplálni fog.

A dolog nem olyan egyszerű és olcsó. A középiskola czéljának valami egyszerű, bármely tanulóifjútól is könnyen kezelhető készülék jobban megfelelhet, ha mindjárt nem is ad oly világos képeket, mint az episzkóp. Ennek szükségét érezve és külföldi katalogusokban hiába keresgélve, megpróbáltam az elméletileg szinte bosszantóan egyszerű készüléket a II. kerületi gimnázium költségén és az intézet fizikusának szíves útbaigazításával magam szerkeszteni. Tavaly ugyanazon gimnáziumban tartott műtörténelmi kurzusunkon kipróbáltam és ezúttal a M. D.-egyesület tanítónői szakosztályának megtisztelő felhivása folytán itt lesz szerencsém bemutatni.

Eljárásom módja a lehető legegyszerűbb. Méltóztassék elképzelni, hogy most verőfényes déli idő van s az intézet homlokzatával szemközt levő házat a nap erősen megvilágítja. S tegyük még fel, hogy ez a terem teljesen el van sötétítve, de a középső ablak függönyén egy borsónyi kis nyilás van. Ha ezek a föltételek mind egybevágnak, akkor az az érdekes látványunk lesz, hogy a terem hosszú falán ott láthatjuk a szemközti házat egész környezetével, nyilván kisebbítve, de a mi annál érdekesebb: minden színeivel, persze fordított helyzetben. Nevezetesen lent a padlat közelében az ég kéksége fog hosszú sáv alakjában végighuzódni, feljebb a piszkos, barna háztető, majd a ház szürke homlokzata összes párkányaival, oszlopaival és ablakaival, legfelül pedig az aszfalton sietö tarka-barka ruházatú közönség, persze fejjel lefelé, de minden színeivel. Ez az ú. n. camera obscura tüneménye. A falon levő kép rajza elég tiszta lesz, de viszont meglehetősen homályos. Természetes, mert egy jókora faliképet kaptunk abból a fényből, a mi egy piczike nyiláson jött be a terembe. Ha ezt a kis nyilást tágítanók, akkor több fény jönne be rajta, de viszont a falikép körvonalai mindjobban és jobban elmosódnának s a rajz nem volna tiszta, határozott. Azonban, ha a megnagyobbított nyilást megfelelő nagy, ú. n. gyűjtő üveglencsével látnánk el, akkor a kép nagyobb fénye mellett szabatos rajzát is visszanyeri. Szakasztott ugyanezt a dolgot végzi a szomszédos teremben levő készülék, melyet a stereo-skop, thau-

mato-skop, mega-skop és epi-skop mintájára *papyro-skop*nak kereszteltem, mert a működése végre is az, hogy segitségével *papirképeket* lehet nagyban meglátni.

Ez egy nagy láda, a melynek felénk fordított oldalába egy jókora (14 cm. átmérőjű) gyűjtőlencse van beleillesztve, belül a lencse két oldalán két-két erős Auer-láng ég, a melyek a ládában hátul levő papirosképet mellső oldalán körülbelül 800 gyertyafénynyel világítják meg. Az így megvilágított képről jövő színes fénysugarak áthatolnak a lencsén és a másfélméteres ernyőn eredeti színeikben és rajzukban láthatók lesznek; nehogy pedig fordítva lássuk a képet, mint az imént megbeszélt faliképnél, hát már a ládában fordított helyzetben teszszük be őket.

Abban a reményben, hogy laikus létemre is sikerült talán a készülék működését megértetnem, nem marad más hátra, mint ezt a működést bemutatni és pedig a bemutatott háromszínrendszerű nyomatokon. Eleve is kegyes elnézésükért kell esedeznem azért, hogy a képek fényerősség tekintetében bizony nem olyanok, mint az Uránia képei és hogy csak a terem középvonalában látszanak kifogástalanul. Ez az áttetsző ernyőn való vetitésnek általános hibája és ép ezért rendeztettem el a székeket úgy, hogy különösen elől oldalt senki se ülhessen; hátul azonban mindenünnen eléggé jól fognak látszani a képek.

A terem elsötétítése után a felolvasó a másfél méteres ernyőn sorban bemutatta a megbeszélt színes nyomatokat. A vetített képekhez fűzött megjegyzései nem a képek iskolai értékesítésének módjára vonatkoztak, hanem első sorban a vetítőkészülék működésére.

Nevezetesen 1-ször Mészöly «Balatoni halásztanyá»-ja jelent meg egy fekete autotypiai másolatról nagyítva és ezen alkalma nyilt a bemutatónak abbéli meggyőződésének helyességét bebizonyítani, hogy a jó fekete másolat, mint a bemutatott, csak félmegértést ad, a mennyiben ez az egyébként jobbak közé tartozó autotypia szépen kirajzolt szürke lombot mutat (szemben különösen az amatörök fekete lombjaival), de azt még csak nem is sejteti, hogy az eredetin zöld-e vagy sárga, vagy talán pirosló-e a lombozat, más szóval, hogy tavaszi, nyári vagy őszi képpel állunk-e szemben? Úgyszintén tájékozatlanul hagy aziránt, vajjon az eredetin derült-e az ég vagy egyformán borús; ezt az autotypia egyszinű szürke ege nem mondja meg. Mindezen kétségeket első pillanatra eloszlatta a 2. kép: a Halásztanya színes másolata. A lomb sárga, itt-ott pirosló, az égen meg a lombtól jobbra erősen világító fehér felleg látszik, azontúl pedig szürke

felhők tornyosulnak egymásra, itt-ott pedig az ég kéksége is kiragyog. 3. képül a Franklin-Társulat műintézetében természet után készült «Gyümölcsös csendélet» jelent meg, világosan feltüntetve a gyümölcsöknek már említett hamvas, bársonyos voltát. 4. «A miniszter arczképe» László Fülöp festménye után a pompásan kimodellált arczot annál inkább pontosan jelezte, mert mint arczkép úgy helyezhető el a készülékben, hogy a főrészeket a lencsének jól dolgozó középső része rajzolja ki. Még mindig megmarad ugyan az egyszerű lencsénél elkerülhetetlen csekély színszórás, de ez — színes képek vetítéséről levén szó — épen nem zavaró hatású és csak az egészen közelről nézőnek tűnik fel. Ezt a körülményt a felolvasó nem is tartja hibának (szemben a használatos vetítőkészülékek mikroszkópiai pontosságával), hanem inkább azt, hogy a képek fénybeli ereje a szélek felé erősen fogy és hogy lencséje nem elég nagy a közkeletű, átlag 30 czentiméteres képek egész felületének kirajzolására, úgy, hogy a következő három képnél (a The Nations Pictures cz. vállalatból) csak részleteket tudott megmutatni. Ezek: 4. «Ruth és Noémi» Calderontól, 5. «Fürdő fiúk» (Blue August) Tuke-tól (tanulságos kép a plein air magyarázásához), 6. «Heringvásár a tengeren» Colin Huntertől, mely részletében is éreztette a kép mélységét. Az eddigi képeknél zavarólag hat az a körülmény, hogy mindnyájan síma, fényes papirra vannak nyomva, a mely részben a készülékbeli lámpák fényét is visszatükrözteti és e miatt a képek kissé ködösen jelennek meg. Ez a zavaró ködösség teljesen megszűnik az akvarelleknél. a melyek jobbára kevésbbé fényes papiron készülnek, s a mennyiben lazúrfestékekkel vannak kezelve, a színeken keresztül a papir fehérségét is átragyogtatják. A bemutatott három akvarell-másolat az English Water Colour czimű munkából való, mely az angol akvarell-iskola képviselőinek képeit hozza pompás facsimilékben. Ezek: 7. «Bamborough Castle» Cotmann-tól, 8. «Every inch a Man» Mahoney-tól (tenyérnyi akvarell után; a látott nagyságban — természetesen — az akvarell-hatás teljesen megszűnik) 9. Collier egy színvázlata (outdoor sketch), a mely a nagyításban is világosan láttatta a prima kezelést. Következett a régi festészeti iskolák pár remeke a Seemann-féle «Alte Meister» czimű sorozatból; ezek aránylag kisebb alakjuk miatt teljesen kirajzolódtak az ernyőn: 10. Fra Angelico «Krisztust kereső asszonyai» (a firenzei akadémiában). Ennél ismét alkalom kínálkozott a fekete másolatokra kitérni. A mennyiben ennek az angyali szivű barátnak képein elömlő üdeség és ártatlanság éreztetésére ez a kép nemcsak a kompozicziót és rajzot mutatta meg (mint a fekete képek), hanem a szelid, üde szinezést is. 11. Sandro Botticelli «Magnificat»-ja (a firenzei Uffizi-képtárból) kerek kép s ép ezért szélein is tisztábban jelent meg, mint az előző. 12. Melozzo da Forli «Lantverő angyal»-a freskó után, a mit a kép dorozmás, vakolatos volta is feltüntetett. 13. Rubens «Krisztus és a bűnbánók». Ennél a felolvasó a készülék javára szóló különös körülményre hívta fel a közönség figyelmét, t. i. a készülék elméleti szerkesztésénél önkénytelenül is felbukkant az a nehézség, hogy pl. ennél a képnél is egy 50 cm^2-nyi veres folt (a mekkorra itt Krisztus köpenye), az ernyőn 60-szoros területnagyságra oszolva szét, a veres szín erejének

s általában a színek erejének okvetetlenül $^1/_{60}$-ad részére kell csökkennie, vagyis, hogy a nyomat veres színe az ernyőn már csak nagyon halvány rózsaszínben fog megjelenni, szakasztott úgy, mint a hogy pl. egy gyűszűnyi veres bor egy pohár vízbe öntve már csak halvány rózsaszínt mutat. És ez a zavaró körülmény a vetített képnél nem volt tapasztalható, Rubens képe, mondhatni, teljes színpompájában jelent meg. 14. Velasquez «Margerita herczegkisasszony» (a madridi Prado-múzeumból). Technikai finomságokat nem szabad a vetített képen keresni (ezt a festőművész és kritikus keresi s nekik ilyenkor az eredetit semmiféle másolat nem pótolhatja), de ez az iskolában nem is czél. Következett négy arczkép: 15. Dürer «Holzschuher»-je, 16. Rembrandt «A művész neje» a kasseli képtárból, 17. Franz Hals «Víg szerenád»-ja (Amsterdamban) és 18. ugyanannak «Czigánylány»-a (a Louvre-ban). Végezetül négy Madonna-kép: 19. Murillo «Santa Conception»-ja (a madridi Prado-ból), 20. Raffael bécsi Madonná-ja («Madonna im Grünen»), 21. a székes Madonna («Madonna della Sedia») és 22. a «Madonna del Granduca».

Utalunk végül arra, hogy a mint a körülbelül 120 koronából előállítható készülék a művészi oktatás szolgálatában jól felhasználható, ugyanígy jó szolgálatot tehet a középiskolai oktatás egyéb ágainál is, általában mindenütt, a hol papirképek vetítéséről szó van (pl. geográfiai jellemképeknél, históriai illusztrációknál stb.) és mikroszkópiai pontosság nem kivántatik; sőt az intézeteknél meglevő üvegképeket (diapozitiveket) is kivetíti. Az utóbbi czélra a lencse mellett égő négy láng helyett csak egyet kell hátra helyezni s ez elé a tejüveggel fedett diapozitivet.

Budapest. *Zsámboki Gyula.*

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA ÉPÜLETE.

AZ «ERZSÉBET NŐISKOLA» MULTJA ÉS JELENE.

(Befejező közlemény.)*

A polg. iskolai tanítónőképző intézettel az idők folyamán kapcsolatban állott iskolák közül egyedül a hat osztályú felsőbb leányiskola állandósult, úgy hogy mai kifejlődésében az «Erzsébet Nőiskola» nem csupán a polgári iskolai tanítónőképző intézetet foglalja magában, a melyből kifejlődött, hanem egy terjedelmére ép oly nagy, jelentőségére ép oly fontos más intézetet, a «*leánynevelő intézettel kapcsolatos felsőbb leányiskolát*» is, mely a polgári tanítónőképzőintézet gyakorló iskolájául szolgál.

Fentebb említettük már, hogy ezt a gyakorló iskolát, mely előbb bejáró polgári iskola volt, 1880-ban Trefort benlakó intézetté szervezi részben, hogy a képzőintézeti növendékek a nevelői tevékenységet is gyakorolhassák, részben, hogy a magánnevelőintézeteknek s a később szervezendő állami nevelő-intézeteknek mintát szolgáltasson. Ez a nevelő-intézet csakhamar kiváló hírnévre vergődött, a mit a rendelkezésére álló anyagi eszközök mellett (a növendékek 700 frt fizetéssel vétettek fel) annak a szerencsés tapintatnak köszönhetett, melylyel az intézet tanítói személyzetét — jórészt a polgári tanítónőképző intézet kitünően végzett növendékeiből — összeválogatták. Az ország minden részéből özönlöttek a növendékek az intézetbe, úgy hogy az intézetet csakhamar (1883) tovább képző tanfolyammal kellett ellátni és felsőbb leányiskolává fejleszteni. (1886) Ez a kifejlesztés szükségessé vált a polgári képzőintézet fölé 1887-ben szervezett felsőbb tanítónőképző intézet érdekében is.

* Az első közlemény a megelőző füzetben van.

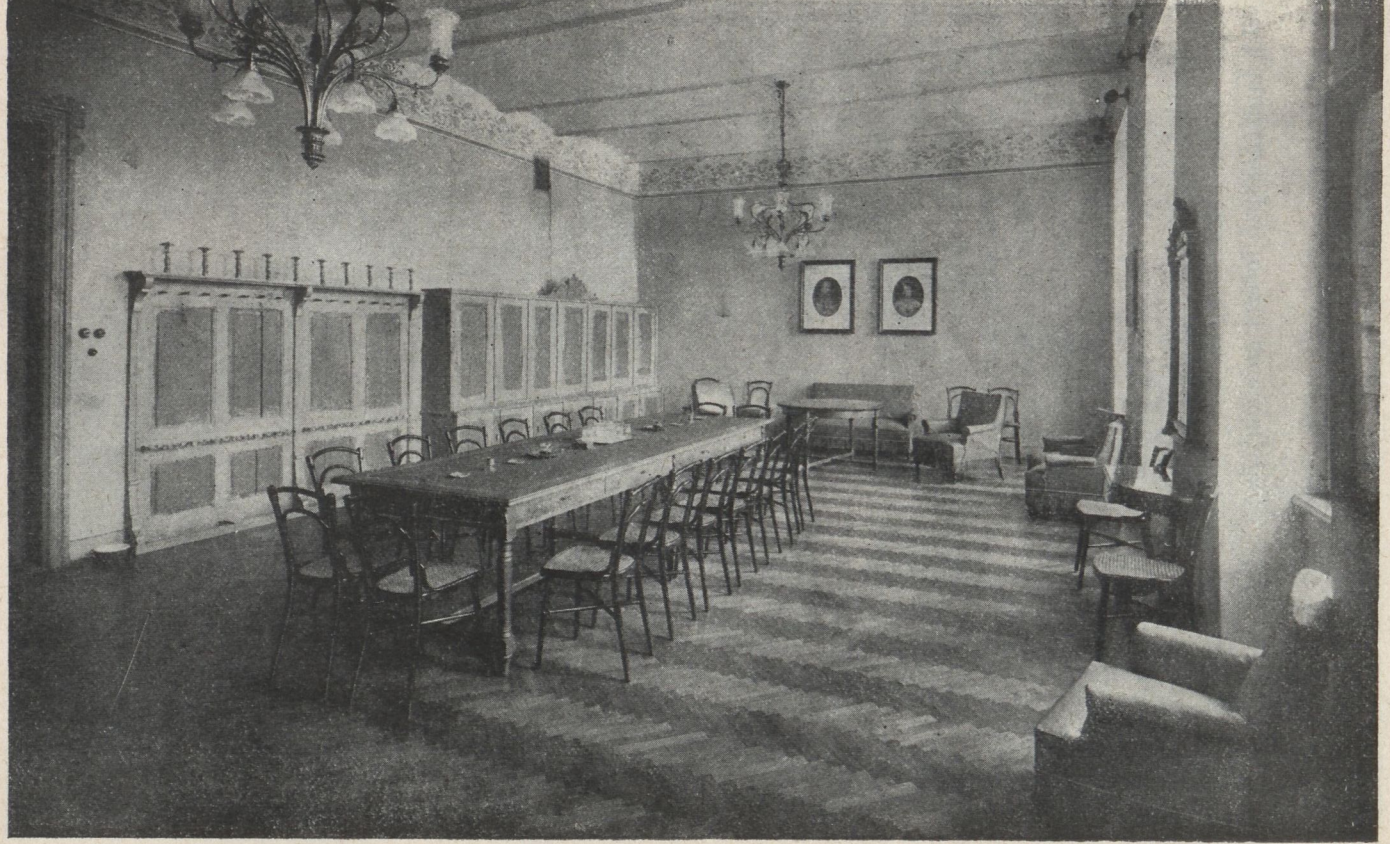

TANÁRI SZOBA.

NÖVENDÉKEK NAPPALI DOLGOZÓSZOBÁJA.

A növendéklétszám folytonos emelkedése mind a polgári tanítónőképzőben, mind a gyakorló iskolául szolgáló nevelőintézetben csaknem elviselhetetlen állapotokat teremtett az intézet régi otthonául szolgáló nagy, kétemeletes, de a kifejlett intézeteknek immár szűkké vált épületben. A szomszédházban kibérelt lakások enyhítették némileg a bajt, de bizony nagy zsufoltság volt a háló- és tantermekben egyaránt, sőt a tantermek egy része sötét, másodvilágítású udvari helyiség volt. El lehet képzelni, mily óriási gondot okozott a növendékek egészségének megóvása, mily erőfeszítést a kellő rend és fegyelem fentartása, valamint a kiváló tanítási eredmény elérése. Azt hiszszük méltán lehet az intézet vezetőségének, első sorban Lázárné Kasztner Janka, igazgatónak érdeméül tudni be, hogy ily nehéz viszonyok között is nemcsak meg tudta óvni, de gyarapította is régi hirnevét.

Reménykedve gondolt mindenki az igéret földére, az új otthonra, melynek építését — mint már említettük — *dr. Wlassics Gyula* közoktatási miniszter 1900-ban kezdette meg, a Városligetben fekvő Fischof-féle telken, mely az István-út és Hermina-út sarkán fekszik s melynek a Hungária útra néző másik felére a «Vakok intézetét» kezdték ugyanezen időben építeni. Az épületet *Baumgarten és Herczog* urak tervezték és építették s nagy szorgalommal sürgetvén a munkálatokat, 1902 junius havában a csaknem teljesen kész, mintegy 1.200,000 koronába került palotát már át is adhatták rendeltetésének.

A beköltözés még junius havában megtörtént; mert a régi épületet, hogy az az állami, bejáró felsőbb leányiskola czéljaira szeptemberig átalakítható legyen, már ekkor át kellett az új tulajdonosoknak engedni. A beköltözés, részben azért is, mert a festő és mázoló mesterek a költözködés ideje alatt fejezhették csak be munkájukat, de azért is, mert az intézet csaknem *teljesen új* felszerelést kapott és a régi, de még használható berendezését is teljesen újjá alakították: óriási feladat volt. Az intézet igazgatója, Lázárné Kasztner Janka, rendkivüli erőfeszítést igénylő munkát végzett három hónapon át, s egyedül neki lehet köszönni, hogy midőn szeptember elején az intézet a rendes időben megkezd-

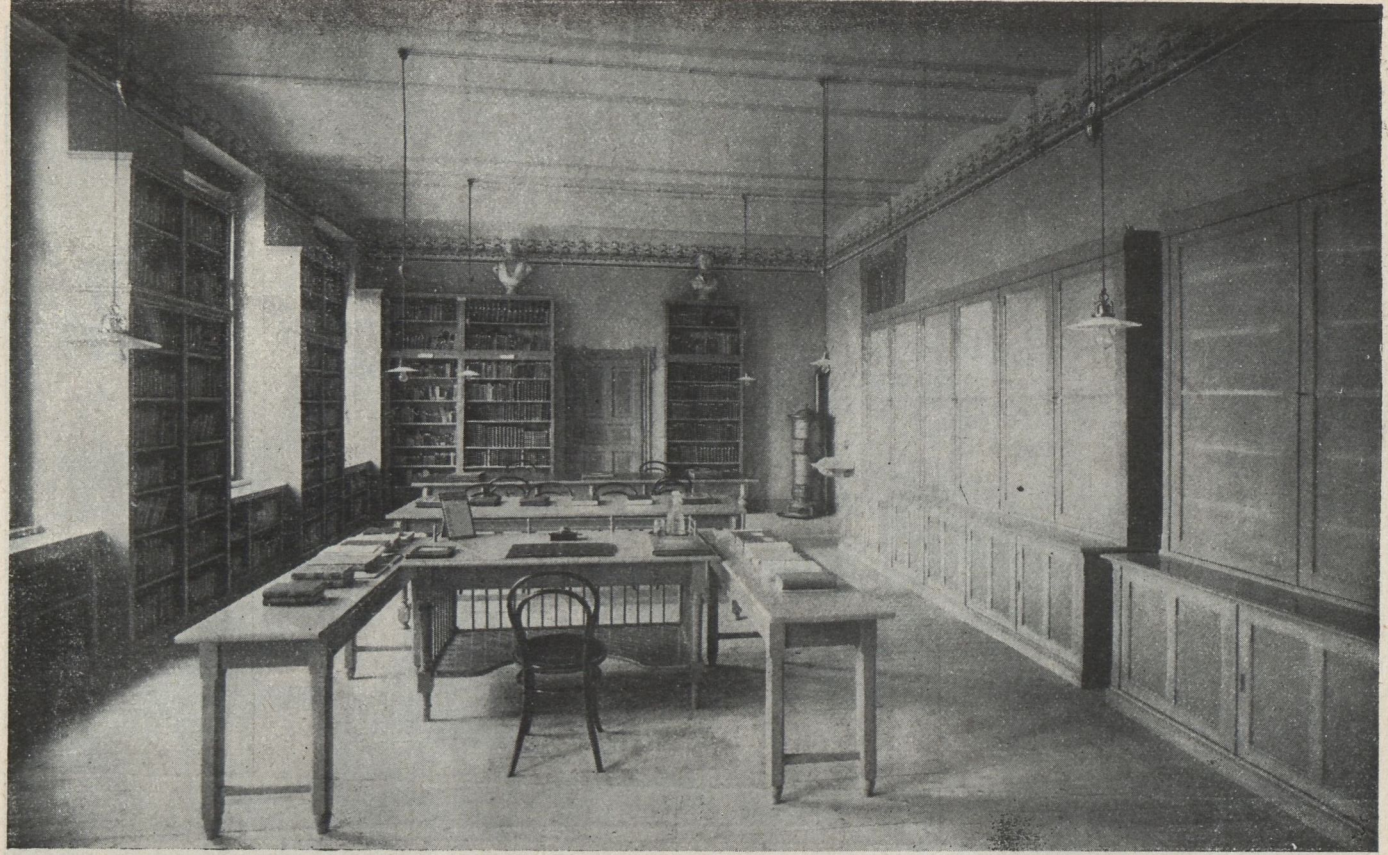

KÖNYVTÁR.

TANÍTÓNŐ LAKÓSZOBÁJA.

hette munkásságát, tanárt és növendéket egyaránt az öröm érzete töltötte el az izlésesen, czélszerüen berendezett pompás palota megszemlélésénél.

Az új felszerelésnél a butorok szinét világos-kékes-zöld színre festették, mely egyezvén az ajtók és ablakok hasonló szinével, igen derült hatású. Még emelőbb hatású az, hogy világosság, tágasság, jó levegő, melyet az intézet már éveken át nélkülözött, itt bőven áll bentlakó és bejáró növendéknek és tanárnak rendelkezésére, annál is inkább, mert a jó levegőt nem csupán városligeti fekvése biztosítja az intézetnek, hanem tágas udvara és kertje is, hol a növendékek szabad idejüket tölthetik.

Az intézet telke ugyanis körülbelül három magyar hold terjedelmű (10893 m^2), melynek csupán egyharmad része van beépítve. A beépítetlen terület részben mint kertszegély veszi körül az intézet két fő homlokzatát, részben — két részre osztva — mint játszó, korcsolyázó terül szolgáló udvar, s nagyobb részében mint árnyas park áll a növendékek rendelkezésére.

Az óriási méretekkel biró intézet a következő helyiségeket foglalja magában:

1. Az alacsony földszinten van: két nagy ebédlő külön a tanítónőjelöltek és külön a felsőbb leányiskolai növendékek számára; terjedelmük: az első 25 m. hosszú, hat m. széles, a másik 35 m. hosszú, hat m. széles. Mindegyik ebédlőnek külön tálaló szobája van és a kettő között van a főző konyha. Itt vannak a fürdőszobák, a mosó, vasaló stb. helyiségek, cselédlakások és éléstárak.

2. A magas földszinten vannak az irodai helyiségek, fogadó szobák, 12 osztály: hat képezdei és hat felsőbb leányiskolai; a tanácskozási és tanári szobák, zongora gyakorló szobák az igazgatói lakás és két tanítónői lakás.

3. Az I. emeleten van: zeneterem, rajzterem, physikai előadóterem, physikai laboratorium és physikai szertár; természetrajzi és vegytani előeadóterem, vegytani szertár és vegytani laboratorium; természetrajzi szertár és természetrajzi laboratorium; kézimunka-terem; pædagogiai előadó terem; felsőbb leányiskolai

EBÉDLŐ.

NÖVENDÉKEK LAKÓSZOBÁJA.

nappali szobák; könyvtárhelyiségek; zongora gyakorló szobák; három tanári dolgozószoba és három tanítónői lakás; gazdasszony lakása.

4. A II. emeleten vannak a növendékek összes háló és lakó szobái. A képezdei növendékek *négyenkint* laknak egy szobában és összesen 22 szobát foglalnak el. A felsőbb leányiskolai növendékek 10—14-en vannak egy hálóteremben és nyolcz szobát foglalnak el. A hálószobák mellett vannak a mosdók s azon nevelőnők lakószobái, kik a hálószobákra felügyelnek. Van itt még ezeken kivül három tanítónői lakás is. A betegeket külön e czélra épített pavillonban ápolják.

Az épület jelenlegi arányaihoz képest a növendéklétszám most már nem magas. Az összes növendékek száma ez évben 302 (a polgári képzőben 149, a felsőbb leányiskolában 153), ezek közül bentlakik 156 (a polgári képzőben 76, a felsőbb leányiskolában 80); a többi bent étkezik. A tanári testület a polgári képzőben 14 tagból áll (köztük három óra adó); a felsőbb leányiskolában 41 tagú a tantestület; működik itt ugyanis 11 rendes tanítónő, egy segédtanítónő, hat alkalmazott nevelőnő, három óra adó nyelvmesternő; hat hitoktató, 14 zenetanítónő. A tanítónők nagy része és a nevelőnők mind bennlaknak.

Az intézet nemcsak épületét és butorzatát tekintve újult meg teljesen, tanszereit is jelentékeny költséggel (az új felszerelés költsége közel 70,000 koronát tett) ujitotta meg a miniszter áldozatkészsége; úgy hogy ma az intézet nemcsak hazánkban példányszerű, de a külföldön is ritkítja párját, mint ezt az intézetet látogató idegenek általában elismerik. Természetes, hogy az ilyen nagyszabású intézet fentartása jelentékeny költségbe kerül. A személyi és dologi kiadások összege ugyanis, nem számítva a rendes tanerők dijait, ez évben már megközelíti a 200,000 koronát; melyből azonban mintegy 100,000 korona a növendékek (jórészt a felsőbb leányiskolai növendékek) által kifizetett tartási és neveltetési dijakból kerül ki, s így a költségeknek csupán fele terheli az államot. A fentartási költségek — főként a fűtési és világítási tételeknél — az új épületben jelentékenyen emelkedtek.

NÖVENDÉKEK FOGADÓSZOBÁJA.

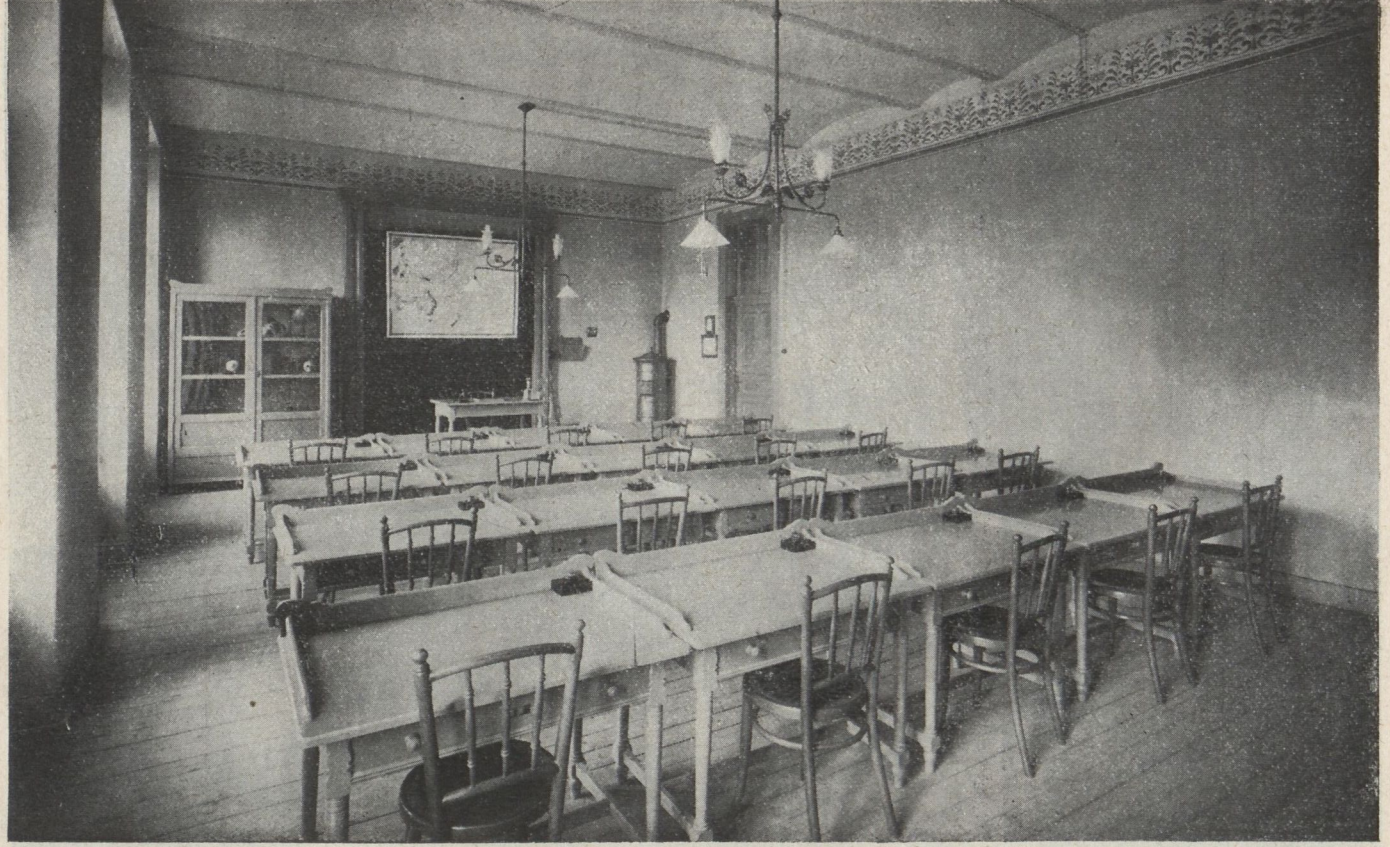

TANTEREM.

De jelentékenyen nagyobb lett a tanszerek évi dotációja is, mely a miniszter nagylelkűségéből az eddiginek csaknem kétszeresére hágott.*

Magától érthető, hogy megujult, megifjodott az intézet szelleme is. A növendékek szép, derűs, tiszta kényelmes otthonukban több örömmel, több erővel s — remélhetőleg — több eredménynyel tanulnak; a tanárok pedig — még a legöregebbek is — a nagy távolság daczára, örömmel járnak ki az intézetbe s megújult erővel és lelkesedéssel végzik feladatukat. Az egészséges szellős, világos termekben felényi fáradsággal járó, élvezetes foglalkozás tanítói munkájuk.

Csak az igazgató teendői szaporodtak meg mód fölött. Könnyü elgondolni, hogy egy ilyen nagy intézet administrálása maga is valóban nagy feladat; ha ez oly komoly és nagy jelentőségű nevelői munkával és rendes tanítói tevékenységgel van összekötve, mint az «Erzsébet Nőiskola» igazgatójáé, úgy e feladat alig áll arányban egy ember erejével, különösen, ha tekintetbe veszszük a ház óriási arányait, melyen ezt a tevékenységet ki kell fejteni. Daczára a kitünő segéderőknek, kikre az igazgató támaszkodhatik, csakis általánosan csodált szorgalma, erélye és munkabirása mellett képes oly elismerésre méltó módon megfelelni az állásával járó követelményeknek, s az intézet jövője érdekében alig lehet egyebet kivánni, mint hogy ezt a rendkivüli munkaerőt, s a vele párosult ügyszeretetet és lelkesedést a Gondviselés igen-igen sokáig tartsa meg. Így remélhetjük, hogy az intézet, mely nehéz küzdelmes évek alatt nőnevelésügyünknek oly kiváló szolgálatot tett a multban, a megujult, megjavult viszonyok között áldásos tevékenységét minden irányban fokozottabb sikerrel fogja kifejthetni.

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

* Az új épületet és felszerelést az intézet tanári testülete 1902 okt. havában köszönte meg, igazgatója vezetése alatt tisztelegvén e czélból Wlassics miniszternél. (Lásd a Nemzeti N. 1902 okt. füzetet.)

PAÁL FERENCZ EMLÉKEZETE.

(1832—1903.)

A kolozsvári temetőben, a hol a magyar kulturális élet annyi jeles embere aluszsza örök álmát, ismét új sirhant domborul; ide temettük nem rég *Paál Ferencz* nyug. tanítóképezdei igazgatót, a ki a magyar nevelés- és oktatásügy egyik előharczosa, tevékeny munkása volt. — Egyike azoknak, a kik az újraébredés, a kiegyezés után következő nehéz időkben segítettek az új-, s annyi szép reményekben gazdag kornak megfelelő alapokat rakni úgy a férfi, mint a nőnevelés és tanítás érdekében.

Paál Ferencz nem azok közé tartozott, a kik nagy feltünést keltenek, de annál kevesebb belértékkel bírnak; nem azok közé, a kik mindent elkövetnek, hogy sokat beszéljenek róluk, de ők maguk annál kevesebbet cselekesznek ott, a hol valóban cselekedniök kellene. Csöndben dolgozott, szerény eszközökkel, de lankadatlanul, nemes törekvéssel a magyar nemzeti nevelés érdekében. A kezdet nehézségeivel kellett küzdenie; alapvető munkát végeznie abban az időben, midőn báró Eötvös József az első állami tanító- és tanítónőképzőket létesítette. S hogy Paál Ferencz munkásságát áldás és siker koronázta, bizonyítja az a sok lelkes tanító, a ki a kolozsvári tanítóképzőből kikerülve, a magyar népnevelésügy fölvirágoztatásában oly tevékeny részt vesz; s a kik a képző-intézet szellemét átvíve az életbe, arra törekedtek és törekesznek a jelenben is, hogy szerény eszközökkel nagy nemzeti czélokat szolgáljanak.

Mielőtt a tanítóképző-intézet igazgatását (1871-ben) megkezdte volna, Paál Ferencz az egy évvel előbb, — 1870-ben — megnyilt *tanítónőképző*-intézet szervezésében vett részt, s a pæ-

dagogia terén szerzett tapasztalataival támogatta Tesszáry Ida igazgatónőt. Paál mögött már ekkor a nevelés- és oktatás terén nyert ismeretekben és tapasztalatokban gazdag mult állott: Németországban, a berlini egyetemen hallgatta a bölcsészeti tárgyakat és látogatta a hires német pædagog, Disterweg alapította tanítóképző-intézetet.

Haza térve, elébb, mint nevelő értékesítette ismereteit magyar főuri családoknál (báró Bornemissza Ignácz, gróf Haller György, gróf Teleki Domokos családjainál), a hol nemcsak a fiúk, de a leányok tanításával is foglalkozott.

Később, mint tanár munkálkodik az udvarhelyi kollegiumban, a hol alapos tudásával, tapintatos bánásmódjával kivívta és kiérdemelte úgy a fiatalság, mint a közönség legnagyobb fokú szeretetét és tiszteletét. Nem csoda tehát, ha első közoktatásügyi miniszterünk éles szeme, kiváló tapintata és itélőképessége épen Paál Ferenczet jelölte ki ama szép és egyszersmint nehéz poziczió betöltésére: az alapvetés nagy horderejű, fontos munkájához.

A tanítónőképző-intézetben egy évig, (a míg t. i. a tanítóképző is megnyilt Kolozsvárt) mint tanár is nagy sikerrel működött. Hol valóban nehéz feladata volt. Hogy milyen és mennyi ismerettel rendelkezett a fölvett tanítónő-jelöltek nagy része, azt elképzelhetjük, ha az akkori idők (1860-as, 70-es évek) elemi oktatására és főleg *nőnevelési* állapotainkra gondolunk. S a csekély előismeret és képzettség mellett a nemzeti érzés is mélyen szunyadozott a tanítónő-jelöltek lelkében.

De szerencsére Paál Ferencz tanította a magyar nyelvtant és a pædagogiát olyan tapintattal, melegséggel, s olyan magyar nemzeti szellemben, mely nem lő túl a czélon, nem ébreszt daczosságot, ellenkező nemzetiségi érzést, de megnyer, meghódít a magyar nemzeti szellem és nevelésügy számára; mely alapos, de nem unalmas; minden ízében magyar nemzeti, de nem erőszakos. S az olyan növendék, a ki még *szász* nemzetiségűnek vallotta magát, a mikor belépett az intézet falai közé, mint a magyar nemzeti szellemért lelkesülő tanítónő hagyta el az intézetet. S azok az ismeretekben gyönge növendékek, kik közül ne-

hányan még a magyar helyesirás legelemibb szabályaival is erős hadilábon állottak: nagyobbára tanult, buzgó, kötelességtudó tanítónőkké váltak, a kik a kezdet nehézségeivel küzdve is megállották, s megállják helyöket.

Ha Paál Ferencznek, mint a magyar nőnevelés munkásának érdemeit akarjuk méltatni, nem szabad elhallgatnunk azt sem, hogy ép' 10 évvel a tanítónőképző megnyitása után, Kolozsvár egy második fontos nőnevelő intézetének, az 1880-ban keletkezett *városi*, (1892-től fogva állami) *felsőbb leányiskola alapításának* előmunkálataiban is tevékeny részt vett. Sámi László ev. ref. gymn. tanár, dr. Szász Béla egyet. tanár, Szász Domokos ev. ref. püspök mellett: Paál Ferencznek is, mint, a kit a városi előljáróság és iskolaszék bizalma e czélra kiküldött, nagy érdeme van az előkészítés és szervezés nehéz munkájában. S a míg az iskola városi volt, mint felügyelő-bizottsági tag is élénk részt vett az iskola ügyeinek vezetésében.

A magyar nőnevelést irodalmi munkássággal is támogatta. Nemcsak magvas, higgadt pædagogiai czikket írt a nőnevelés és tanítás érdekében (különösen a *Család és iskola* című pædagogiai lapban, melynek szintén alapvető munkása volt: Várady Károlyval, a lap első szerkesztőjével együtt, s azután belmunkatársa, de lefordította (Kiss Lajos nevelővel) Nössel Fr. «Lehrbuch der Weltgeschichte für Töchterschulen» című munkáját, melyet annak idején számos leányiskola használt tankönyvül.

Természetes, hogy mint olyan, a ki 25 évig igazgatta a kolozsvári tanítóképző intézetet: munkásságának nagyobb részét a férfi-nevelés érdekeinek szentelte. — Irodalmi téren is többet dolgozott e czélból. Három kötetes olvasókönyvet is szerkesztett az iparos tanulók számára (Kiss Sándor kereskedelmi akadémiai igazgatóval), mely úgy gyakorlati, mint pædagogiai szempontból teljesen megfelelt a czélnak.

Tanítványai számára *csillagászati földrajzot* írt abban az időben, mikor a magyar tankönyv-irodalomban nem volt arra való csillagászati földrajzi tankönyv. Sajnos e könyv kéziratban maradt, a fiúk lejegyezték; így is évekig kitünő szolgálatot tett;

sőt tiszta, világos, a tanulók fölfogásához mért stylusát, czélszerü ábráit tekintve, ma is a jó tankönyvek közé tartoznék.

A nőnevelés ügyeit, haladását, s a tanítónők érdekeit képviselő mozgalmakat is, más nemű elfoglaltsága mellett is, mind végig figyelemmel kisérte. Nemcsak mint a tanítónőképző-intézet igazgató-tanácsának, a városi felsőbb leányiskola felügyelő-bizottságának tagja; de mint testestől, lelkestől magyar hazafi és bölcsész, jól tudta, hogy egyenlően fontos mind a két nem nevelése s a haza ép úgy megsínyli az egyiknek, mint a másiknak az elmaradottságát.

Alig, hogy meg alakult a *Mária Dorothea Egylet Erdélyrészi köre:* Paál Ferencz 100 koronával az alapító tagok közé lépett; s jó akarattal támogatta azután is a kör minden törekvését.

Tisztában volt azzal már az első tanítónőképző fölállítása óta, hogy a nők munkássága ép annyi méltánylást követel és érdemel, mint a férfiué. S tisztában volt azzal is — a mit előttünk, régi tanítványai előtt, többször kifejezett, — hogy szükség van a *tanitónői otthonokra*, mert — a mint mondá: a kik becsülettel végzik a munkát, addig, a míg munkabirók, megérdemlik a méltó pihenést, ápolást, esetleg támogatást, ha elébb vagy utóbb, talán még ifjan, talán elöregedve, munkaképtelenekké váltak». És kifejezte azt is, a mit mi tanítónők mindnyájan érezünk, hogy a *tanitónői otthonokra* még más szempontból is szükség van; főleg fiatal, tapasztalatlan tanítónőkre nézve: *a védelem szempontjából.* A míg állomást kapna a fiatal tanítónő — ha nincs, vagy távol van a családja, — a család védelmét nyújtsák; ha nincs otthonuk, az otthont pótolják; s átutazó tanítónőknek olcsó, egyszerü lakást adjanak, s megmentsék a vendéglők esetleges kellemetlenségeitől, s a nagy költségtől, mely utóbbit jövedelmük sem birja meg. Ép a pénz hiánya okozza, hogy a tanítónők inkább lemondanak a reájuk nézve oly szükséges utazásról vagy külföldre mennek tapasztalatot, ismereteket gyűjteni; külföldre, a hol minden valamire való városban föltalálják a tanítónői otthonok tiszteséges, de olcsó ellátását és védelmét, a mit Magyarországon, *Budapesten kivül,* még sehol sem talál föl a magyar

tanítónő. (S hányan áldják ezt az egyetlen, magyar tanítónői otthont! Hány fiatal tanító- és nevelőnő, magyar és külföldi, a ki átutaztában élvezte jótéteményeit; s hány elbetegedett munkaképtelen tanítónő hálás szavait hallottam már én is!)

Paál Ferencz, — a kinek műveltsége minden tekintetben magas színvonalon állott, — mind ezt igen jól tudta. Különben, a ki úgy szerette és bálványozta édes anyját, mint ő, az nem is gondolkozhatott kicsinyesen, szűk látókörrel, önző módon a nők helyzetéről, hanem tisztelettel, megfontolással, tisztult nézetekkel. S így teljesen fölfogta a tanítónők ama törekvését is, hogy Kolozsvárt, mely a délkeleti fenföld fővárosa, s központja, szintén egy *tanítónői otthon* létesüljön; ezért végrendeletében sem feledkezett meg a tanítónők otthonáról. S noha Kolozsvárnak minden olyan jótékony intézetéről, mely a tanítás és nevelés körébe tartozik, kisebb, nagyobb összegekkel megemlékezett (így a Tanítók Házá-nak 10,000 koronát, a kolozsmegyei tanítótestület segélyző pénztárának 300 koronát, a kolozsvári ev. ref. kollegium jutalmazási alapjának 300 koronát, a kolozsvári ev. ref. Szeretetház czéljaira 200 koronát, a kolozsvári siketnémák orsz. intézetének, a kolozsvári vakok intézetének 100—100 koronát juttatott): *A Mária Dorothea Egylet Erdélyrészi Köré-nek kolozsvári otthona számára is 10,000 koronát* hagyományozott.

S habár az élet szenvedései őt sem kiméltek; méltatlan, háládatlan bánásmódban is volt része bőven de áldás és siker koronázta munkásságát életében, s áldás kiséri örök pihenő helyére is. S ezt az áldást annál inkább megérdemli, mert nem könnyen szerzett, ősöktől örökölt vagyont hagyományozott a magyar kultura czéljaira, hanem saját kitartó, nehéz munkájával szerzett filléreit.

Paál Ferencz szegény szülők gyermeke volt, a kit már ifju korában sem szülői tartottak pénzzel, de a ki szülőjét, édes anyját tartotta, ápolta annak öregségében egész haláláig. Egyszerüen élt; s nehéz munkája keresményének egy részét megvonta önmagától, saját kényelmétől, csakhogy egy szent czélra: a magyar nemzeti kultura czéljaira hagyhassa.

S így azt hiszem, hogy a *Mária Dorothea Egylet Erdélyrészi Köré*-nek óhaját is tolmácsoltam, a midőn e sorok közlésére kértem a Nemzeti Nőnevelés mélyen tisztelt Szerkesztőjét. Mert úgy érzem, hogy e mondásnak van némi igaza: «*Mourir ce n'est rien, être oublié c'est tout.*» S mi magyar tanítónők ne feledjük, hanam ápoljuk első sorban kegyelettel azoknak emlékét, a kik a nőnevelés érdekében fáradtak; s a tanítónők jövője érdekében áldozatot hoztak és hoznak. Nem, mintha a megboldogult megkövetelte volna ezt; senki sem követelt a maga részére oly keveset épen, mint ő, — s hagyatékáról is csak halála után, a mikor már senki sem fejezhette ki előtte méltó hálaérzetét, — vettünk tudomást. De fejezzük ki hálánkat itt, e helyen azért, mert szivünknek így esik jól. Ő nem kiván már semmit. Nincs szük sége hálánkra, s ha hallaná szavam, azt mondaná Tompa Mihálylyal: «a halál a természet legjobb intézkedése, s legbecsesebb, ha addig jő el, a míg hiva nem volt.»

Megfáradt munkás volt már ő, a kit a hosszú nap terhei után megillet a nyugalom; s a temetőben nincs zaj és versengés; nem tekint ide senki foglaló vágyakkal, és, a ki már lakója lőn e helynek: «csendben és békében birja, illető örökségét.»

De mi, a magyar közoktatásügy egyszerü munkásai, s különösen mi magyar tanítónők, a kiknek sorsa oly mélyen érdekelte, hogy utolsó perczeiben sem feledkezett meg rólunk: őrizzük meg hálával — és áldjuk emlékezetét!

Kolozsvár. *Binder Laura.*

A SZIGETI VESZEDELEMRŐL.*

Az Adriai tenger partján olvasom Zrinyi hatalmas époszát. A végtelen csodálatába elmerülve, lelkem összeforr a nagy mindenséggel: a természet s a költészet fensége megihleti. S a mint visszafojtott lélekzettel hallgatom a víznek moraját és tele szívvel gyönyörködöm az egymást űző hullámok fenséges küzdelmében: — hajót látok! «Arany hajó szeldel bíbor habot.» Vitorlája, melyet büszkén feszít a szél, ezt a felirást hordozza: «Az Adriai tengernek Syrénája, Gróf Zrinyi Miklós.» Mert a bennülő egyetlen férfi, ki biztos kézzel kormányozza e csodás alkotású viziművet, nem Odysseus, *Zrinyi az, a költő!* Az ő tekintete Hunniát keresi, az ellenségtől megszabadított, vallásos érzésben, hazaszeretetben egységes magyar hazát!

Egy-maga elég erős, hogy egy tenger hullámaival, syrénjeivel szembeszálljon, hogy felettük győzedelmeskedjék! «Nem föld ád neki lelkesedést! Lelkében él az erős Isten, s a nemzeti ritka dicsőség!»

Oh nemzetem! a magyarok Istene küldte neked e férfiút, e hőst, költőt, embert, hogy életed viharos- vészes, megsemmisítéssel fenyegető oczeánján megmutassa az utat Ithaka felé, *haza felé* — hogy újra *hazád* lehessen a föld, melyen már már csak zsellér voltál.

Zrinyi Miklós a magyar nemzet, a XVII. század történetében a kor jobb szellemét jelenti, a felébredt nemzeti öntudat reakcióját. A XVII. század Széchenyije ő, «ki megszerette pusztuló faját, midőn magát ez nem tudá szeretni». Ez a szeretet volt a

* Az Urániában a Trefort-szobor javára tartott előadás.

nemzet jövőjébe vetett hitének forrása, ennek az erejével idealizálta nemzetét és látta egységesnek a viszálykodót, erősnek a gyöngét, győzőnek a csüggedettet nagy, borzasztó ellensége fölött.

Még a töröknél is nagyobb csapásnak tartotta a nemzeti öntudat elfajulását. Az ő lelkében élt, lángolt a büszke öröm, hogy Isten magyarnak teremtette és missiót érzett, hogy a nemzete szívét, lelkét is felgyujtsa. Ennek az eszmének a szolgálatában forgafja a kardot és szerez örök diadalt a magyar fegyvernek, a magyar zászlónak; ennek az eszmének a szolgálatában forgatja a tollat és szerez örök dicsőséget nemzetének, halhatatlanságot nevének. Mert minden, minden cselekedetének, alkotásának az a vezérlő gondolata, hogy a *nemzet csak saját erejéből üzheti ki az ellenséget, hogy az Isten a nemzetet csak addig bünteti, míg saját magához és Urához vissza nem tér!*

Eszmék mozgatják a világot,
S teremtenek ezer csodát!
Szerelmi vágyban ég a lélek,
Épít, alkot, életet ád!

Zrinyi a maga eszméjével, vágyával, lelkével egy világot megmozdított, egy nemzetet ébresztett nemesebb életre. Csodát művelt; hisz a csoda, a szent szerelem Isten és haza iránt, ott égett, ott világított a lelkében.

Nem szándékom életének eseményeiből analisálni, összegezni egyéniségének kialakulását; nem szándékom vázolni a kort, melyben élt s egyéniségének korára és korának egyéniségére való hatását mérlegelni: én csak az ő legragyogóbb alkotásával óhajtok foglalkozni, *a költőt akarom élvezni,* hálás érzéssel feltekinteni s ha lehet, felemelkedni hozzá. Vallást akarok tenni a gyönyörűségről, melyben engem részesített, csodálatomat, hódolatomat hozom el neki.

A mi nemzeti életünknek, irodalmunknak egyik legnagyobb kincse, dísze Zrinyi halhatatlan hőskölteménye «*A szigeti veszedelem*» a «Zrinyiász», a hogyan közönségesen nevezzük. A magyar lélek egyik leggeniálisabb alkotása. Rokon a világirodalom nagy eposzaival, összeforr velük, a magyar költői léleknek

a világirodalommal való közösségét hirdeti. Beleilleszkedik, beletartozik a legnagyobb genik alkotásai közé, Homér, Virgil, Ariosto, Tasso műveinek társaságába; ez egyik nagy érdeme. A másik, a mire büszkék vagyunk, hogy ép oly *eredeti* mint a többi lángész műve. Mert hiszen nem görög, római, olasz földön énekel Zrinyi, hanem itthon, a mi édes hazánkban nagy nemzeti eszmék szolgálatában magyar szívvel, magyar lélekkel, eredeti magyar szellemben. Hogy is lehetne másolónak, utánzónak nevezni a genit, a ki egy *nemzet lelkét* önti dalba? Zrinyi mindenekfelett magyar lélek.

Az ő époszából megérthetjük az ős epikai szellemet, a mi évezredek óta létrehozta és létrehozza az eposzt; s az ő époszából megérthetjük a magyar nemzet százados nagy baját, búját, átkát, kesergő fájdalmát, fajához való szívós ragaszkodását és azt az erőt, a mi magyarrá teszi a magyart és megtartja neki a hazát: szabadság és hazaszeretetét. — Kifejezésre jut époszában az örök emberi a nemzeti élet keretében. Az *örök emberi* érzelmeknek új erőt, új formát a *nemzeti szellem* ad. Innen, hogy a lángész rokon a lángészszel és mégis eredeti, Zrinyi költő, *magyar költő*, az ő éposza *nemzeti eposz*.

A minek ezt a nevet adjuk *örök emberi*, nem más az az ember őstermészetében megnyilatkozó erőnél, vágyódásnál a tökéletes után. Öröktől fogva sajátja ez az embernek. Az örök emberi az ember erényeiből, erkölcsi erejéből fakadó cselekedetekről beszél. Örök törvények szabályozzák e cselekedeteket. E törvények mennydörgés és villámlás közepette hirdetik az ember magasabb rendeltetését és az Úrnak mindenütt jelenvalóságát. Csak ha sarunkat leoldjuk, csak úgy közeledhetünk az égő csipkebokorhoz, az erkölcsi fény és hő forrásához. Mennél közelebb juthat az emberi lélek e forráshoz, annál inkább képviseli az örök embereit e földön a maga fenséges vágyaival, emelkedett gondolataival, nagyszerű cselekedeteivel.

Az époszhősnek ilyen *embernek* kell lenni a szó legnemesebb értelmében. Századok vihara közben tisztul meg az ő lénye, egyénisége. A néplélek költi álma, vágya, reménye, fantáziája,

erkölcsi ereje, hite teremti meg, helyezi magasra maga fölé. Mert vágyódik utána, hogy lássa benne a tökéletest, a nagyszerűt, az örök emberi ideált, Isten képe-mását! Minden époszhőst a *népléleknek*, e nagy összetett erőnek, ez a hatalmas vágyódása alkotott meg; mikénthogy minden regének, mesének, legendának a csoda után való vágyódás a forrása.

Ezt bámulom első sorban Zrinyi művében, hogy *valóságos époszhőst* tudott teremteni, a ki az örök emberinek, a fenségesnek, a nagyszerűnek, a csodának képviselője. *Mert ilyen az ő époszának hőse!*

Gyakran, mikor művének olvasásába elmerülök, egyszerre azt érezem, hogy ezt a Zrinyi Miklóst, a kit a költő művében megénekel, mintegy az egész magyar nemzet, mondjuk az egész kereszténység ideális vágyódása hozta létre. Abban a bűnökben gázoló korban a nemzet nemesebb énje a tökéletest áhítja. A nemzetnek ez a nemesebb énje a XVII. században *Zrinyi Miklós, a költő!*

Könyvek beszélnek életéről, melyet az Isten és haza szolgálatában híven töltött el. De csak egy könyv «A szigeti veszedelem» az ő hőskölteménye beszél arról a fenséges jutalomról, melyben őt, az engedelmest, az alázatost, a hűségest Teremtője részesítette. Megadta neki azt a legfőbb jót, a mi embernek e földön osztályrészül juthat, hogy bepillantson az Úrnak birodalmába, érezze az alkotás gyönyörűségét és megalkothassa lelkének ideálját.

Látom őt, a mint a gyermek, az ifjú korban vele fejlődik az alkotási vágy; a mint lassankint *époszhőssé* nő meg előtte dédapjának, a szigeti kapitánynak alakja. — Látom a költői lélek szárnyának kibontakozását, megerősödését, magasba törését. Megérzem nemes küzdelmét, melyet Viola kegyetlenségével folytat és megbámulom az erőt, melylyel legyőzi az egyéni szenvedést, hogy mint ember és hazafi Istenével és nemzetével összeforrjon.

«Én, a ki azelőtt ifiú elmével
Játszottam szerelem édes énekével,
Küzdöttem Viola kegyetlenségével:
Mostan immár Marsnak hangosabb versével:

Fegyvert, s vitézt éneklek, török hatalmát
Ki meg merte várni, Szulimán haragját.
Ama nagy Szulimánnak hatalmas karját,
Kinek Európa rettegte szablyáját.»

Akkor énekel így, mikor érett férfilélekkel megérti a *korszellemét,* mikor a nemzete szenvedését átérzi, bűnének özönét észreveszi, mikor lelki szemével az idők örökségében a történelem rettenetes tanítását olvassa az elpusztult nemzetekről és remegve látja felemelkedni az Atya, az Úr büntető, ostorozó kezét!

Ennek a kéznek nem szabad lesújtani. A nemzetnek élnie kell. Mi mentette meg hasonló esetben a multban? Az Úrnak hozott áldozattevés. Ekkor tör ki lelkéből az *örök emberi,* a tökéletes, a *csoda* után való vágyódás. S ezzel a vágyódással avatja *époszhőssé,* a magyar nemzet, a keresztény világ martyrjává a szigetvári hőst.

A *segélykérés* elemi erővel tör elő a lelkéből. Megostromolja az eget, hogy az égnek tetsző munkához segítségét, áldását adja. Olyan szép ez az invokatió! Mintha a magyar nemzet imája lenne!

«Múzsa! Te, ki nem rothadó, zöld laurusból
Viseled koszorúdat, sem gyönge ágból;
Hanem fényes, mennyei szent csillagokból
Van kötve koronád, holdból és szép napból;

Te, ki szűz anya vagy és szülted Uradat,
Az ki örökkén volt s imádod fiadat
Úgy mint Istenedet és nagy monarchádat:
Szentséges királyné, hivom irgalmadat!

Adj tollamnak erőt, úgy irhassak, *mint volt*
Arról, ki fiad szent nevéért bátran holt,
Megvetvén világot, kiben sok java volt;
Kiért él szent lelke, ha teste meg is holt.

Engedd meg, hogy neve, mely most is köztünk él,
Bűvöljön, jó hire valahol nap jár, kél.
Lássák pogány ebek, a ki Istentől fél,
Soha meg nem halhat, hanem örökké él!»

És megnyilik az Ég és megsegíti a költőt, mert a mit kér, beteljesül. Úgy énekel, a mint *volt*, a mint megtörtént; de mert az Ég segíti, a valóságnak *égi mását* adja: *éposz* lesz a történelemből.

A csoda, a mi hősének — mondjuk a költőnek — lelkében megy végbe, szenteli éposszá a történetet. A keresztény világ miszticizmusa lép a mytologia helyébe és szelid fényével megvilágítja a csodát.

Annak a Zrinyinek — a szigetvári hősnek, a ki minden áldott hajnalban térdre borul a feszület előtt és sóvár lélekkel vágyódik az áldozattevés után, melylyel Jézusához közelebb juthasson; a ki előtt megsemmisül minden földi, mert egyedül a mennyországot áhítja; a ki minden erejét, érdemét, sikerét egyedül Istennek tulajdonítja és Urával bensőleg egyesülni óhajt; a kinél a halálvágy az örökéletet, a feltámadást jelenti: annak a Zrinyinek igenis *meghajlik és megszólal a feszület!* Az a feszület szólal meg, melyet a saját keble oltárán hitének erejével állított fel.

«Háromszor láttatott Zrinyinek feszület
Hogy hozzá lehajlott, felelvén ezeket:

«Im az te könyörgésedet meghallgattam,
Az te buzgó szivedet mind általláttam,
Atyai kedvembe ügyedet fogadtam,
Ne félj, mert éretted nem hiába haltam.

Hozzám vészem immár a te szép lelkedet,
Magad is kivántad s így jobbnak ismerted,
De hogy még fényesebb korona fejedet
Tisztelje, im neked adok ily kegyelmet:

Martiromságot fogsz pogánytól szenvedni,
Mert az én nevemért fogsz bátran meghalni
Zrinyi, hallgasd meg most mit fogok mondani,
Im jövendőidet fogom elszámlálni:

Szulimán haddal jön a Magyarországra,
És legelőször is fog jönni váradra
Lesni, mint éh farkas fog te halálodra,
Hatalmát, erejét veszti Szigetvárra.

De ő nem fogja te romlásodat látni,
Mert vitéz kezeid között fog meghalni
Sok ezer töröknek kell ott elhullani:
Akkor a te lelked hozzám fog szállani.

De a te fiad, György, támasztja nevedet,
Fölserkenti fénynyel tündöklő nevedet;
Mint phœnix hamuból költi nemzetségét:
Úgy okossággal ez megtartja hiredet.»

Így nyer isteni küldetést a hős és ettől fogva nem közönséges halandó többé. Erősebb, nagyobb, hatalmasabb, tökéletesebb! Mintha nem is a földön élne. Minden érzése, gondolata, cselekedete azt a nagy missiót szolgálja, melyre az Úr kiválasztotta. Nem az egyén drámai küzdelme megy végbe a lelkében, az époszhős ezt nem ismeri; ő tudja magasabb rendeltetését s az ebbe vetett élő, égő hit fénye megvilágítja előtte az utat, melyen haladnia kell. Végzetes erő ragadja magával. Fenséges, csodás az élete. Akarata megszázszorozódik, de csak egy irányban: hogy missióját betöltse.

Most már nem *Szigetvár ostromáról és védelméről* van szó, hanem az *Isten akaratának a teljesüléséről,* — a ki Magyarországra küldi Szulimánt ostor gyanánt, hogy sok bűnéért megbüntesse általa a magyart, de a ki nem akarja eltörölni a föld színéről a nemzetet, csak próbára tenni, megjavítani.

A pogány csak eszköz a mindentudó, mindenható Isten kezében, melylyel a kereszténység — és csak eszköz kezében a török, melylyel a magyar nemzet diadalát czélozza. — Mert ezt jelenti a Zrinyi önfeláldozása: *a keresztény vallásnak, az erkölcsi jónak, az önzetlen hazaszeretetnek* a diadalát.

Íme a költői felfogás nagyszerűvé teszi a tárgyat, az egész magyar nemzetet, a keresztény világot érdeklő, korszakot alkotó eseménynyé avatja Szigetvár ostromát. A török fegyvernek mesés szerencséje itt tényleg véget is ér, a szigetvári üszkös romok közül pedig felszáll a hír!

«S arczulatját messze földön, távol
Ragyogtatja s fényt a késő századokra vet!»

Erőt merít belőle a magyar!

Nagy érdeme a költőnek — hódolat művészi öntudata előtt — hogy 15 éneken át folyton ébren tudja tartani érdeklődésünket az esemény iránt. Mindent előre tudunk az isteni kinyilatkoztatásból, mert hiszen ennek szóról-szóra be kell következni és mégis feszült figyelemmel kisérjük, várjuk a dolgok fejlődését.

Milyen eszközzel éri el e bámulatos eredményt?

Az egész esemény a maga mellékcselekményeivel, epizódjaival mintegy az époszhős vállán nyugszik. — Lassan hömpölyög a nagyszabású époszi esemény árja. Sok megpróbáltatásnak, küzdelemnek van a hős kitéve. Ő idézi elő a török előcsapatok felett Siklósnál kivívott diadalával, hogy Szulimán haragjában csakugyan Szigetvár ellen indul stb. stb. — Mert, bár mint eposzhős az Úr akaratának letéteményese, végrehajtója: korántsem passziv alak, elvont fogalom, tétlen báb, a kivel a dolgok történnek; hanem élő activ erő, a ki dolgozik, fárad, küzd, gondolkozik, tervez, cselekszik, akar! De a kinek akarata *törvény, Isten rendelése.*

Minden alkalommal — királyával, fiával, vitézeivel, barátaival, ellenségeivel szemben cselekedjék, minden alkalommal, hogy — így mondjam — kettős embert látunk és érezünk benne. Látjuk az alattvalót, az atyát, vezért, darátot és ellenséget és látjuk az *époszhőst.*

Mikor biztosan tudja, hogy Szulimán Szigetvár ellen jön és elérkezettnek látja az időt, hogy vitézeit czéljának megnyerje, beszédet intéz hozzájuk. Úgy áll előttük, mint a vár kapitánya, mint vezető, mint férfi. Szól a veszedelemről, mely a várat és védelmezőit fenyegeti, beszéde gyakorlati érzékről és bölcseségről tanuskodik. Aztán egyszerre megnő az alakja, átszellemül a lénye, mintha Istenével társalogna. Megjelenik az *époszhős!* És a szava erejének nem állhat ellent egyetlen halandó sem!

«Nem gondolhatjuk azt, hatalmas vitézek,
Hogy a mi kezeink — bár készek s kemények,
Véghez ily rettentő próbákat vittenek,
Melyekért tisztelnek minket az emberek:

Nagyobb erő volt az, mert a nagy Isten volt,
A ki mi érettünk hatalommal harczolt.
Szivünknek bátorságot, kezünknek erőt
Adott, s a pogánytól elvette mindkettőt.»

Aztán elsorolja, hol mindenütt látta és látja ő az Istent! És így folytatja:

«Előbb elfogy éltem, óh erős vitézek,
Hogysem kimondhassam kegyelmét Istennek,
Nagy hatalmú keze most sem hágy el tiktek,
Ti is ő szent nevéért serénykedjetek.

Mindenfelől ránk néz a nagy kereszténység,
Mi vitéz kezünkön van minden reménység;

Kell pedig harczolnunk nem akármi okért,
Hanem kell keresztény, szerelmes hazánkért,
Urunkért, feleségünkért, gyermekinkért,
Magunk tisztességéért és életünkért.

Ez a hely, ez a vár legyen dicsőségünk,
Avagy madárgyomra mi koporsóhelyünk.
Mindenkép emberek és vitézek legyünk,
Úgy marad örökké fenn a mi szép hirünk.

Fejem fennálltáig leszek én veletek,
Esküszöm seregek élő Istenének!
Kivánom, hogy ti is így cselekedjetek:
Éles szablyát kézben tartván, esküdjetek!

Az eskü, mely erre a sereg szájából, mint egy emberéből előtör, az *époszhősnek* szól, a megtestesült erkölcsi erőnek.

Ez az eskü egy nagy czélban egyesíti őket és rettenetes elszántságot kölcsönöz nekik. Megerősödik a lélek és megerősíti a testet.

A nagy titkot, csodát, az *isteni kinyilatkoztatást* azonban nem közli Zrinyi vitézeivel. Az Úrral való benső érintkezését nem árulja el előttök. Közönséges emberi lélek nem viselhetné el a szörnyű bizonyosságot, nem érthetné meg az Isten választott gyermekének martiromságban telt boldog örömét. — Ez csupán az *époszhős* kiváltsága.

De a sereg is leteszi a próbát csakhamar. Megérkezik Szulimán két követe és Zrinyit a vár feladására szólítja fel. Zrinyi az összes őrség jelenlétében fogadja a követeket. Élénk, érdekes, mozgalmas ez a kép. Szinte lessük a követek ajkáról a szót. Símán, behízelgően folyik a ravasz, az okos Halul ajkáról a csábító igéretek özöne. Mennydörgéshez hasonlít a Demirkhán fenyegetése. Nyugodt, méltóságos a Zrinyi válasza. Hangos és haragos a vitézek kiáltása:

«Fegyvert! fegyvert!» kiáltnak a követeknek,
«Fegyverrel, nem szóval kell veszni Szigetnek.»

És csakugyan megcsendül a fegyver és megkezdődnek a vérengzésben borzasztó, diadalokban fenséges ütközetek, kirohanások, páros viaskodások.

Különös hatással vannak reánk. Önkénytelenül megérezzük, hogy a ki megálmodta és megalkotta ezeket, nemcsak költő, hanem *hadvezér* és *hős* is volt egyszersmind. Harczot így csak az szemléltethet, jellemezhet, a ki maga is részt vett benne számtalanszor, a ki mester a kardforgatásban. Nem léphet e tekintetben Zrinyi nyomába egyetlen époszirónk sem.

A küzdelmeknek e *művészi* és mindenekfelett *igaz* rajzolását olvasva, megértjük Vörösmartynak, a «kései unokának» feljajdulását, mikor a «Zalán futásá»-ban heves fájdalommal kesergi:

«Gyengék is már a letünő kor lelkei
A nagy ősi dicsőséget nem birják tartani többé.»

A Zrinyiász költője fegyvercsörgés, puskaropogás, emberek és elemek ádáz harcza között énekelt. Maga mondja:

«Engemet penig mikor irom ezeket,
Mars haragos dobja s trombita felzörget,
Ihon hoz házamba füstölgő üszüget
Kanizsai török, oltanom kell eztet.»

Aztán hozzáteszi nemes önérzéssel:

«Még sem tanácstalanul kezdtem munkámat,
Tudván a dologhoz nagy *tartozásomat*,

Nem rejtem *Istentől vett talentumomat*,
Kézzel is — ha lehet — követem atyámat.

Ez az Istentől vett nagy talentum! ez képesítette őt arra, hogy az átélt ütközeteket, diadalokat mintegy áthelyezze a multba és azzal a «*hűtlen hívséggel*» adja át nekünk, mely számukra örök életet biztosít.

Patakban folyik a vér előttünk, halmokban áll a sok holttest. És csodálatosképen nem iszonyodunk. *Hősi idők, époszi idők* szelleme szól hozzánk a harczi zajban. A véres háborút nem pusztító, *tisztító* viharnak látjuk, a melynek segítségével diadalra jut az eszme!

«Oh áldott, oh boldog, oh erős vitézek!
Soha ti dicséretre méltó hiretek
Meg nem hal, míg folynak alá sebes vizek,
Míg a nap meg nem áll, míg a magyar
Nemzet karddal védelmezi a keresztény
Hitet, élni fog nevetek.»

Így énekel a költő! Énekel vitézekről, minő volt Farkasics, a ki sírva lehelte ki hőslelkét, mert nem a harczmezőn, hanem ágyban párnák közt sebeiben közönséges halandó módjára kellett meghalnia. A kit ezért megsirat Zrinyivel együtt az egész tábor.

Énekel Juranichról és Radivojról, a baráti és alattvalói hűségnek e két nemes alakjáról, a kik vakmerő halálmegvetéssel törnek át éjnek idején a török táboron, hogy a királynak Zrinyitől hírt vigyenek. Ezt a gondolatot, ezt a gondot uruknak lelkéből olvasták ki — ott borongott az a nemes homlokon. És örömmel áldoznak vért és életet, csakhogy eloszlassák, csakhogy letöröljék.

És énekel Deli Vidről, a szigeti leventék virágáról!

«Kevés hasonlítanom ezt oroszlánhoz,
Mert hasonló hadverő, haragos Marshoz.
Látszik a szemén is, hogy halált s lángot hoz.
«Ez volt a szigeti leventék virágja;
Bölcs, erős, gyors, haragos, mikor akarja.»

Ez volt a legerősebb töröknek, Demir khánnak, a ki

«Gyökerestül nagy tölgyfát kirántott
S öklével agyonvert egy nagy elefántot»

méltó ellenfele s végre legyőzője az egész époszon végighuzódó párviadalban. Ez volt Zrinyinek legkedvesebb embere, a ki legközelebb jutott a lelkéhez.

Ő is választott gyermeke az Úrnak. Radován vajda, miután Juranicscsal együtt feláldozza magát a szent ügyért, megjelenik előtte és vértanuvá avatja e szavakkal:

«Semmit ne irtózzál, Deli Vid, éntőlem,
Nem sok idő mulván, leszesz együtt velem,
Mert martiromságot *neked* is az Isten
Mint *uraddal együtt* rendelt, s helyt az égben.»

«Oh áldott, oh boldog, oh erős vitézek!» Visszhangzik a lelkünkben a költő szava! Mint a bolygók a nap körül, úgy keringtek ti a ti napotok, Zrinyi, az éposz hőse körül, a kinek a lelke égi fényt vet reátok, mert hol, hol van ő magasságban fölöttetek?

Emberek vagytok ti, csak ő a félisten közöttetek. Minden az ő hirével, nevével van tele. Irtózik tőle az egész török sereg, az egész török nemzet. Elég nevének említése, hogy fejét veszítse a török tábor és eszeveszett menekülés közben ellenség gyanánt mészárolja saját faját.

A költő nem győzi leirni, elbeszélni azt a sok rettenetes munkát, próbát, hőstettet, a mit Zrinyi harczközben végez. Egy *nemzet* erejével harczol a török, a *kereszténység* erejével a pogány ellen.

«Láttad-é az halált az falon felirva,
Mely rettenetesül kaszáját forgatja?
Bán oly rettenetös az török táborban,
Mint kasza előtt fű, hull török halomban.
Az *egész* seregnek ő ád bátorságot
Ő ád erőt szigetieknek s hatalmat,
Mert soha *mellette* senki kárt nem vallott.
S minden szívvel kíván *mellette* az harczot.»

Igen, melléje tömörülnek valamennyien, az igazságot szol-

gáltató Isten képviselője mellé; és a gyönge erőssé és a kicsiny nagygyá lesz ő mellette. — A benne megnyilatkozó, a belőle kiáradó erkölcsi erő a magyarokat egygyé formálja, elszánttá, legyőzhetetlenné teszi, a törököt eltörpíti, kétségbeejti.

A győzhetetlenségében elbizakodott császár, a ki elindult, hogy «megfesse lovát keresztény vértóban», hogy városokat, várakat rejtsen hamuba; a ki könnyűnek, játéknak itélte a magyarok felett való teljes diadalát, mert hiszen

«Isten ostora szállott reájuk,
Fösvénység, gyűlölség uralkodik rajtok,
Nincs szeretet köztük, sem okos tanácsok,
Miért erőben van fényes koronájok.»

Ez a Szulimán a szivében csakhamar megdöbbenést érez. Elveszti hitét a saját világhódító erejében. Mint Nagy Sándor, oly nagy lehetett volna, ha nincs Zrinyi. Megbirta a világot, de nem szerezheti meg a Zrinyi várát. — Ki hát ez a Zrinyi? Erőt vesz rajta a félelem, gyöngének, tehetetlennek érzi magát, reszket és siránkozik; megremeg a gondolattól, hogy természet fölött való erővel áll szemben. Az erkölcsi kudarcz, az erkölcsi halál iszonyú gondolata gyötri és megtöri.

Pedig a sors látszólag nekik kedvez, a külső és belső vár kezükbe jut, sőt azt is megtudják egy postagalamb útján, hogy a magyarok helyzete tarthatatlan.

Mind-egy már!

Eleshetik a vár, feltűzheti fokára jelvényét Szulimán a nélkül, hogy a diadal az övé lenne. Csak üszkös romok felett győzedelmeskedik. Nem alázhatja meg a *magyar szivet*, a *keresztény lelket*. Az *erkölcsi diadal* ezeké!

Ennek a biztos tudatában készül Zrinyi az ő megfogyatkozott, de meg nem tört kis csapatával az utolsó kirohanásra, még egyszer utoljára szól vitézeihez. Olyan megható, mikor biztos érzéssel hirdeti nekik, hogy az Úr

«Nem haragszik már ránk, mert itt büntetését
Megvette bűneinkért, és igaz törvényét

Beteljesítette: most *hűség érdemét*
Az nagy mennyben készíti, s oda visz minket.»

Oda készülnek a mennyországba, az Úr zsámolyához, füstbe bocsájtják, a mi anyagi, hívságos, a mi földi, hogy méltóan járuljanak az Úr elé!

Nyitva már az ég!

Nézzünk bele mi is a költő fantáziáján, a költő lelkén át!

«Ül vala az Isten abban a székiben,
A honnan világot nézi kegyelmesben,
Méltóság, tisztesség nagy áll körülötte,
Tronusa helyeztetve van nagy örökségben.

Szerencse s Természet alázatossággal
Állnak Ő alatta, készek szolgálattal,
Dicsőség előtte foly nagy patakokkal
Végtelen kegyelme tenger formára áll.»

Ebből a kegyelemből juttat a szigetieknek. Elég volt a megpróbáltatásból, a szenvedésből. Gabriel arkangyal mennyei sereggel induljon a szigetiek segítségére. Üzze el a török által felidézett ördögi sereget és ha a halál megváltotta a hősöket, hozza lelköket az Úr elébe, hogy vele örök boldogságban, örökre egyesüljenek.

Ezzel a kinyilatkoztatásával eltöri az Úr «*haragjának veszszejét*», a törököt.

«Fénylik vala az ég, merre röpülését
Tartja a szép sereg s az ő sietését —

Alázatossággal szivárvany kapuját
Megnyitá előttük, és mond áldásokat;
Az szép tejesút is megczifrázza magát,
Látván nagy Istennek az sok szép angyalát.

Az gönczöl szekere viszi sok fegyverét
Mennyei seregnek, könnyebbíti terhét
Fegyverhordozó sas készíti mennykövét
Kivel letaszítják ördöngős sereget.»

Megsemmisül ez menten az angyali legio láttára. Ki áll-

hatna ellent az Úr akaratának? Luczifer csatája mindig hiú és meddő az Úrral szemben. Gábriel pedig megjelenik Zrinyinek és közli vele az ég akaratát.

Zrinyi az utolsó harczot már valóban Isten erejével harczolja.

«Gázol rettenetesül Zrinyi vértóban
Vérkataraktákat indít meg pogányban.

Mert nem mér állani senki eleiben,
Senki sem mér nézni vitéz szemeiben,
Százat egymásután ő megöl egy helyben
Még más százra viszen halált kiméletlen.»

Megöli a legvitézebb törököt, Delimánt és megöli Szulimánt is, «a kinek Európa rettegte szablyáját.»

A történelem nem így tanítja, a néplélek így áhítja, a költő így látja, így tudja, így hirdeti. — És csodálatos! mintha nem vétene az igazság ellen, mintha csak helyrehozná azt, a mit a valóság vétett ellene. — Mert úgy kívánja a magyar lélek és a keresztény lélek, hogy a Zrinyi diadala teljes legyen!

Elesik az éposz hős is. Nem jól mondom, csak eltünik a földről, hogy hősi lelke felszabadulhasson, hogy beteljék rajta az Úrnak akarata.

«Gábriel bán lelkét két tized magával
Földről felemeli gyönyörű szárnyával.»

És elviszi az örök boldogság, dicsőség, az örök béke csarnokába.

Zrinyi kiállotta a próbát, martiromságot szenvedett nemzetéért és hitéért. Részt vett a nemzeti megváltás munkájában. Nem hiába élt!

Itt a földön pedig — a hogyan jósoltatott — fia, György, széles e hazában röltámasztja, fölserkenti nevét és átadja hiven az utódoknak apáról fiúnak. De igazán csak akkor lesz a magyar nemzeté ez a név, a mikor szárnyára veszi a dal!

A költő, a ki így álmodta meg, így eszményítette ősében a *nemzeti ideált*, azt mondja nekünk:

«Még sem tanácstalanul kezdtem munkámat,
Tudván a dologhoz nagy *tartozásomat,*
Nem rejtem *Istentől* vett talentumomat.
Kézzel is — ha lehet — követem *atyámat!*

És követte! Mikor letette a tollat, melylyel az Istentől vett nagy talentumáról tett tanúságot és örök időkre lerótta tartozását: kard volt a kezében, törököt, ellenséget űzött, védte a magyart, imádott hazáját, védte szent hitét.

Igen, a Zrinyiek és a hozzájok hasonló nagyjaink békítették és békítik ki az idők folyamán a magyar nemzetet Teremtőjével. Érdemeiket az Úr a nemzetnek tudja be. — A nemzet ereje teremt i meg őket és ők erőssé teszik a nemzetet. A magyarok Istenének akaratából történik ez így! Imádkozzunk hozzá!

«Isten áldd meg a magyart,
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának.
Balsors a kit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Megbűnhödte már e nép
A multat s jövendőt.»

Budapest. *Berta Ilona.*

AZ ÓRIÁSHEGYSÉG.*

Otthagytuk a kedves, érdekes, ezüstös tengert, a körül sánczolt Danzigot és mentünk Dierschauba, onnan *Marienburgba.* Minden német ember odairányította figyelmünket. Nyugat-Poroszországnak eme hajdani dicsőségére, most ujonnan kibontakozó történeti pompájára, a császárságnak folytonosan gondozott várhalmazára. Temérdek költséggel, tudós szakavatottsággal, művészi nagytehetséggel, kitartó szorgalommal teremtik újra a régen leomlott kőpompát. Emelkedik, terjed, felmagaslik és újra büszkén, fenségesen áll a védorom, a sok épület, várudvar, számos terem, remek díszitéseivel. Nem uralkodik benne regens, nem parancsol belőle nagyúr, nem jár benne a lovag, nem véd senkit, semmit, nem szolgál semmiféle czélnak. Ez épen imponáló rajta. A német nemzet az ő tűzlelkű erélyes akaratú uralkodójával ráér olyan művel is foglalkozni, mely ott távol, a félreeső nyugati részén emészti a márkás milliókat, fölhasználja a sok munkaerőt, építészeti nagymesterséget, — a hol követ raknak kőre, míg az a fenséges vár, rengeteg termek, visszanyerik régi fényes voltukat. Mint a hajdani dómépítkezésnél, a híres Bauhüttével, a hol a Peter Vischerek, Fischer von Erlachok teremtették meg az időkkel daczoló architekturát, szédületes tornyaikat, csipkébe faragott munkáikat. *Marienburgnak* már nincs rendeltetése, — csak fényességet terjeszt, hatalmat képvisel, — és ez a nagy benne, a mi a modern embernek imponál, csodálkozásba ejti. Ime egy szinte túlhatalmas sáncz, vár, kupola és torony, erkély és terem mennyiség, melyben nem fognak harczolni, lakni, uralkodni, imádkozni.

* A «Mária Dorothea Egylet» tanitónői szakosztályában tartott előadás.

Csak néha napján, mikor a rend főmestere magára veti a hosszú fehér palástot, — a pánczélt és a sisakot, mikor nagy ünnepséget rendez a rend főméltóságaival, — vonúl keresztül az udvarokon a fényes menet, a kápolnában terdre borúl a földi nagyság főuri serege: a serleg mellett elmondja Vilmos rex és imperator az ő lendületes, czélzatos és tüzes beszédjeit, — akkor visszhangzanak a hállék, akkor tódul a népség, az idesereglett kiváncsi; akkor kondul a harang, cseng a pohár és élénk a vár minden zúga. Azután visszaadól csendes, folytonos munkásságába és csak az utazók raja siet keresztül minden látványosságán, követve a vezetőt, ki az ő jelentőséges leczkéjét oly jelentéktelenül, fakón lemormolja. Nekem ezek a vezetők borotvált lakájarczukkal mindenütt terhemre vannak; főképen mert ők adják meg a menettempót és a látogató kénytelen őket követni, mint a nyáj a furulyás pásztort. Nem szabad sehol sem megállani, jobban szemügyre venni az egyénileg érdekesebb dolgokat vagy épenséggel jegyezni. A bejárónál sok palotában a nagy nemez czipőt a magunkéra kell húzni és így keresztül csoszogni a látni valókon. Megy a raj, hajtja a folyton daráló őrmester, míg a végén ott állunk valamely előcsarnokban, kábultan, teli fejjel és mégis üresen. A megtekintésnek ez a módja a hangulatot rontja, pórias. A lakáj várja a borravalót és mi egy Bædeckert hallottunk, láttuk egy laterna magikában elvonulni a sebes képeket. Ez a modortalan modor sehol sem olyan bántó, mint Marienburgban, a hol az arányok oly nagyok, a látvány oly szokatlan, a méretek a szokott látókörön túl viszik a szemet. De mit ér az, a laterna nyilik, záródik. Itt kell maradni a csekély városkában, hogy délután újra letegyük a belépti dijat és újra szökő lépésekkel mérjük végig ezt a nagyságot. Ezért Marienburgban kell hálni, este unatkozni, hogy másnap még egyszer a reggeli fényben lássuk a fenséges körvonalakat, az óriási Máriaképnek intsünk, mely kékes-alapszinen rajzolódik a kápolna külső mélyedésében. De egy impresszióval gazdagabban távozunk; bámultunk, gyönyörködtünk egy szokatlan látványban.

A német lovagrend és a Marienburg története igen fontos. Két századon keresztül fénypontját alkotatta a német tetterőnek;

gyors bukásban sinyli a német haza hanyatlását, de romjaiból szövődnek a szálak a birodalom újrateremtéséhez. A német rend, Akkonban, Syriában alapíttatott 1192. Hadi bátorsága és a sinlődők ápolása miatt, nagy becsben állott a keresztes vitézeknél. A keleti tengeren a Visztula és Niemen között telepedtek le a poroszok, kik a kereszténységet visszautasították, kik ellen a lengyelek a német rendnél kerestek segítséget. 1230-ban megkezdette a lovagság a hódítást. Ötven kemény, harcztelt év után hatoltak előre, építettek lépésről-lépésre várakat és alávetették maguknak a térséget. A véres hódítást követte a békés alkotmányos regnum, oltalmuk alatt építettek otthont a német telepítvényesek. Mint ilyen védbástya emelkedett 1280. Pomesaniában a Marienburgi Comthurság. Feladata volt a Nogat és Visztula közötti összeköttetést biztosítani. A Comthurei 12 lovagnak szolgált, a mostani főkastélyból állott, boltíves legénységi tanyával és a rend conventtermeiből. Mindez egy udvar körül csoportosult, mint egy zárda.

Akkon bukásával Jeruzsálem uralma megszünvén, a birodalom az immár fölöslegessé vált lovagrenddel szakítani akart; — a német rendet megmentette az a föladat, a melyet éjszakkeleten teljesített. Oda helyezte Siegfried von Feuchtwangen 1309-ben a kormányt és a Marienburgot választotta a rend székhelyének. Innen a rendállam soha sem sejtett hatalmi nagyságra emelkedett. Az Oderától a finn öbölig terjedt az uralma és az ő akarata vezérelte a népeket köröskörül. Az országban okos gazdálkodás mellett példás rend uralkodott. Megmérhetetlen lett a rend kincse, példabeszéddé vált a porosz urak bölcsessége, legyőzhetlen a kardjuk, híres a magasrendű pompájuk. Mindeme fény középpontja Marienburg. Máriavár tágas remtereiben tükröződött vissza a leggazdagabb élet. Az egyes uraké a dicsőség, hogy egymásutánban építették az egyes részeket, — a vártemplomot, Szt. Máriát, a vártornyát, a Nogathidat és így tovább. A rend aranykorában fényben úszott az aranyos Madonna és a Hochmeister-palota büszke oromkoronákkal emelkedett a világos folyam fölött. Magas csarnokokban jártak a lovagság szemenszedett pánczélos alakjai, a

mester udvarán ápolták a művészetet, ünnepies pompa kötötte le a vendéget; virágzott a kereskedelem.

Ekkor hirtelen elborult a pompa. Tannenberg mellett 1410 Ulrich von Jungingen a túlnyomó lengyel seregek áldozata lett. A rend merev szabálya megakadályozta a bizalmat az ország és a rend között. A városdús Visztula tartomány vak gyülöletében megadta magát Lengyelországnak. Egyedül csak a Marienburg állotta ki három évig a kemény ostromot, megmentvén a német becsületet. A rend ezentúl kénytelen volt a hű nyugat-porosz részére visszavonulni. Albrecht főmester a németséget a Brandenburg és Hohenzollern házakhoz fűzte. Nyugat-Poroszország 300 éven lengyel maradt; a Máriavár lengyel királyi kastély lett. Ezek szomorú idők valának a szép Marienburgban. Az elhanyagolása nőttön nőtt, az egyes remek részei hanyatlottak, a fővárból laktanya lett. Midőn már a rombolás a nagy lovagteremig hatott, egy Schenkendorf fölhivást intézett a német nemzethez 1803., mi által a kormány és nép a rombolásnak véget vetett. A későbbi Frigyes Vilmos trónkövető keresztül vitte a főpalota renoválását. Az első sikerhez fűződött a további mentőmunka. A nagy Vilmos 1882 a Hochburg restaulását folyamatba vitte. A mostani Vilmos császár lángoló lelkesüléssel vezette tovább a szép vállalatot. Már is kimagaslik a főpalota büszkén a védbástyái közül. Megvilágították a középkastély építészeti rejtélyeit, kiemelték a homályból a keleti szárnyat, a vendégkamarákat és folytatták a nagy reviziót 1896 óta. Visszaveszik a hajdani területet, átalakítják az eredeti formára a nagy művet. A nagy hadgyakorlatnál már is itt tarthatják az ünnepi lakomát, a vár nemsokára fényes ünnepvár lesz. A Hochmeister-palota berendezi termeit a felségek számára, a remterekben sok száz vendégnek fejedelmi lakást biztosítanak, a fővár hangulatos udvarával, az ünnepélyes kapitelterem, a szentelt templom, régi kolostorpoézissel és lovagpompával hat a kedélyre. A mint a német nagybirodalom ujjá született, úgy emelkedett romjaiból a Marienburg teljes dicsőségesen, szép alakjában.

Így haladtunk mi a palotán keresztül. A mester szobája, a házi kápolna, a palotacsarnok. Legszebb a mester nyári díszterme.

Ez az építészet mesterműve. Ritka erő és simulékonyság rejlik benne. Most az üvegfestészet remekel itt. Aztán a nagy konyha, hatalmas éléskamra és számtalan rengeteg méretben tartott helyiség. Mind új fényben sugárzik. Megkeresték a régi mintákat és helyre állították teljes eredetiségben. Nagy munka ez, mely a birodalom hatalmáról és büszkeségéről tanuságot tesz. A ki idejön, annak sejtelme támad, hogy itt egy nagy nemzet kiásta a legszebb műemléket csak azért, hogy növekedő erejének az újkorban is építsen egy *Hochburgot*. Évenkint többször jön ide a császár nejével, gyermekeivel. Ha itt nem ittasodik meg saját felségétől, akkor nagy ember. Nagyon szeret itt lenni. Az udvaron mondta az egyik castellan, hogy itt kedves és nyájas szokott lenni.

Este a városkában állottunk a Nogathidon és ekkor nem sajnáltuk, hogy itt kellett hálnunk, mert gyönyörű látványt nyújtott a vár egész széles körrajza a véresen leáldozó nap fénytengerében. A vérvörös biborpiros háttér és a számos oromfal, torony, emelkedés, — egy igazi régi lovagálom. Ott álltunk míg az utolsó sugárkéve elaludt, az utolsó viszfény elmaradt és a kékes sötét égen rajzolódott rejtelmesen az igazi királyi vérből való hatalmas architectura. A német Michel Angelok fáradhatlanúl faragnak, kalapácsolnak, föstenek és diszítenek. A kész mű a német művészetet is fogja dicsérni és messze földekről fognak jönni erre a félreeső városkába, hogy Németország egyik drágakövét, hajdani dicsőségét, mostani glóriáját bámulják.

Újra Posen városán keresztül vettük útunkat Breslau felé. Egyenesen pedig a kedves és kellemes *Damenheimbe*. Mint már annyiszor, most is éreztük az ilyen vendégszerető ház áldásos voltát. Csak a nő érezheti ezt annyira, a férfiú könnyebben igazodik, helyezkedik. Nekünk még a megszokott életmód, a háziasság, családiasság teszi oly kivánatossá, hogy útközben beforduljunk ilyen női szállásra, a hol az otthoniasság rögtön körülvesz, egyedüliségünkön könnyít. Most is egy fiatal leánynyal érkezvén s rendkívül súlyos rosszullétbe esvén, megnyugodtam még ájuldozásomban is abban a gondolatban, hogy őt segíteni fogják, ha komolyabb baj esnék. Nem tudom eléggé dicsérni ezt a házat is,

a hol oly szivesen, barátságosan fogadtak, pedig nekik mi vadonat idegenek voltunk. Kaptunk szép, kényelmes szobát, puha friss ágyat, jó üdítő teát azonnal, kedves szavak kiséretében. Mindenki addig foglalkozott körülöttünk, míg minden szükségünkről gondoskodva volt. Olyan megnyugtató érzés fogott el, hogy itthon vagyunk. Többet ér ez bármilyen szállodánál. Szabadon jöttünkmentünk, akár ott étkezve, akár nem, itt külön számolásra megy minden és valóban csekélységet fizettünk, körülszolgálva minden órában; az elutazás reggelén már hat órakor kaptuk a teljesen felszerelt német reggelit. Megjegyzendő, hogy az egyik hölgy, ki az intézet élén áll az igazgatónő mellett, saját lakását engedte át nekünk, először, hogy befogadhassanak, másodszor, hogy az intézet kárt ne valljon. Ezek a hölgyek hárman együttesen működnek szakadatlanul, az egyik fogad, levelez, a másik számol, vásárol, a harmadik a háztartáson fáradozik rangkülönbség nélkül. Fizetése egyiknek sincsen, csak ellátása; titulus? Fraulein Sauermann, Frau Fliegel stb. Így nevezik őket a hölgyek, a cselédek és az idegenek. Mindegyiknek egy szobája, melyben hivatalos teendőjét is ellátja. Forgalom nagy, munka sok. A pénzkezelés mind a hármat illeti, így megvan az ellenőrzés, a mit a kezelő hölgy maga kiván. És hogy tanakodnak egy márkán, hogy takarékoskodnak! Miután nagy a vendégcsere és mindenki bekopogtathat, egy-egy külön étkezésre is jöhetnek be kivülről a hölgyek, természetesen sok a munka. A cselédség a legnagyobb udvariasságra van szoktatva, a tisztaság példás. Itt a közös helyiségekre van fektetve a fősúly. Igen szép, rendkivül tágas ebédlő, elegáns kedélyes társalgó, könyvtári- és olvasó-szoba mind egyben. Itt töltik a hölgyek együttesen szabad idejüket, zenélve, olvasva, társalogva, tánczolva. Itt tartanak hetenkint egy zsurestét vendégeikkel, kiket szabadon meghívhatnak, házi hangversenyt, fölolvasást vagy egyéb összejövetelt. Nehezemre esett elgondolni, hogy mindezt én is akartam itthon és hogy nem lehetett keresztül vinni!

Ez az intézmény szintén a «protection de la jenne fille»-től eredt. Most is az a főfeladata. Segíteni a leányt állásba, tanulásba,

oltalmat nyujtani neki elhagyatottságában és nehéz küzdelmében. Hogy erre megteremtsék a szükséges jövedelmet, Damenheimet alapítottak, mi mindig jól jövedelmezőnek bizonyult mindenhol. De ezen a téren is gyakorolják a jótékonyságot. Vannak hölgyeik, kik csak 18 frtot fizetnek havonkint. Az ellátás egy, csak a szoba különbözik. Úgy látszik, a szegényebbet nem nézik le. Az asztalnál sincs rangkülönbség. Mindennap másnál kezdődik a tálból való szedés. A két végén ül az igazgató hölgy, csak azért, hogy áttekinthesse az asztalt, a kávénál az igazgatónők akárhová ülnek. Címük: Vorsteherin, Leiterin. Épen akkor esett az egyik hölgy születésnapja. Csészéje mellett halmozódott a sok csokor. Szegényebb sorsú lehetett, púpos szegényke. A boldog izgatottság rózsái kiültek az arczára, úgy vitte szobájára a sok illatos adományt, mintha gyermekét ringatná. Isten tudja, hány szív titkát lehetne itt regénybe foglalni, a hajótöröttek eme révpartján. De nem egészen boldogtalanok ők, van menhelyük, otthonuk. Bizonyára ott is lappang valamerre az árnyék, a mit az idegen nem vesz észre, de áldás marad mindenképen. A mi magyar kényes inyünk nehezen vette be a német élelmet, és így egy konstatálható hiányt mégis föl kell jegyeznünk. Nekik bizonyára jó volt minden, de kevés is biztosan. Mi kerestük a vendéglőt és kávéházat, de alig találtunk.

(Folytatjuk.)

Budapest. *Vidéky Apollonia.*

A GAZDASÁGI ISKOLÁK TANÍTÓNŐINEK KÉPZÉSE.

A nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak 1902. évi szeptember 24. napján 66,569. sz. a. kibocsátott rendelete mellett közzétett gazdasági ismétlőiskola szervezete és tantervének 7. §-ában elrendeltetett, hogy ott, a hol a gazdasági ismétlőiskolára utalt tankötelesek között legalább 50 leánygyermek van, külön leány-ismétlőiskola szervezendő.

A mily fontos és népünkre égető szükséget képező, teljes joggal mondhatni áldásthozó intézmény lenne az Alföldön, különösen a délvidéken a gazdasági ismétlőiskola, ép oly fontos, hogy annak vezetése elméletileg és gyakorlatilag is teljesen képzett tanítónők vezetésére bizassék, azokat mind elméletileg, mind gyakorlatilag képzett tanítónők vezessék.

Hogy ily tanítónők alkalmazhatók legyenek, nem tartom elegendőnek a fiútanítóknál gyakorlatba vett pár heti tanfolyamot. Ezek a 4—6 hetes tanfolyamok rendesen nagy általánosságban mozognak és a mint az élet mutatja, vajmi kevés eredményt tüntetnek fel. Ezek a rövidéletű tanfolyamok inkább nyári szórakozások a hallgatóság többsége részére és csakis elenyésző kisebbség az, mely a hallottakat elvetett magnak tekinti, ezt utóbb önképzéssel termékenyíti meg és fejleszti ki. Ezenfelül a nyári tanfolyamok csakis ott mutathatnak eredményt, a hol a kellő alap már egész szélességében megvan és csakis a magasabb nivóra emelés kérdéséről van szó és itt is csak egyes kiváló egyéneknél. A szóban forgó ismétlőiskolák tanítónői pedig e tárgyban előképzéssel nem birnak.

Hogy a fentebb érintett tanítónők a czélnak megfelelőleg munkálkodhassanak, kell, hogy oly készültséggel birjanak, hogy

a nép mindjárt az életbelépés első évében meggyőződjék az intézmény hasznos voltáról, hogy a bizalom a népben az iskola iránt felkeljen és kedvvel küldje gyermekét az ismétlőiskolába.

Ezt csak úgy lehetne elérni, ha a tanítónőképző-intézetek mellé, a képzőintézetet végzett, már oklevelet nyert tanítónők részére egy, kilencz hónapig tartandó tanfolyam állíttatnék fel.

Ily állandó tanfolyamot óhajtanék én szervezni a szabadkai állami tanítónőképző-intézet mellé, melynek tervezetét a vallás- és közoktatási m. kir. miniszter úrhoz már fel is terjesztettem. Tekintettel a tárgy közérdekű voltára és arra az őszinte érdeklődésre, melyet a «Nemzeti Nőnevelés» a gazdasági iskolák ügye és a gazdasági tanítónők képzése iránt kezdettől fogva tanusított, bátorságot vettem magamnak e tervezetnek a folyóiratban való ismertetésére.*

I. Czél és tervezet. 1. A tanítónőképző-intézethez kapcsolt gazdasági tanfolyam czélja: a tanítónőképző-intézetet végzett és oklevelet nyert tanítónőket oly irányú továbbképzésben részesíteni, hogy azok a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által életbeléptetett gazdasági iskolákban a leányosztályokat vezetni, azok leánytanulóit ez ismétlőiskolákban a gazdaság és háztartás egyes ágaiban oly mértékben begyakorolni képesek legyenek, hogy a nép gyermeke *a)* mint családanya gyermekeit okszerűen ápolja és nevelje, *b)* mint feleség a háztartási gondok megosztója, a házi szükségletek részbeni fedezője, előállítója, a háztartási költségek, kiadások részbeni előteremtője lehessen s így a férjnek a család fentartásában, vagyoni előhaladásában segítő társa, igazán felesége legyen. Ezért a munka körébe eshető gazdasági ágakban, valamint a háztartásban szükséges tudnivalókkal már eleve az iskolában ismerkedjék meg, a főbb teendőket elsajátítsa a házi, ipari dolgok előállításának és azok kereskedésbe hozataláinak módozatait elsajátítsa, a kertészet, virágkertészet stb. tanulása által munkára serkentést nyerjen, ezek által családja jólétét biztosítsa és a család jólétének biztosítása által az ország népének, magának a hazának fölvirágoztatásán hathatósan közreműködjék.

2. A tanítónőképző-intézetekkel kapcsolatos gazdasági tanfolyam szellemi és anyagi ügyeinek vezetője a képzőintézet igazgatója. A tanfolyam anyagi ügyeiben az igazgatót ellenőrzi a képezdékre érvényben levő rendtartás értelmében az intézet mellé felállított igazgatótanács.

3. A tanítónőképzőkkel kapcsolatos gazdasági tanfolyamra felvétetnek a tanítónőképző-intézetet végzett okleveles tanítónők. Jelent-

* Köszönettel fogadjuk. *Szerk.*

kezhetnek azon esetre, ha a meghatározott számú helyek okleveles tanítónőkkel nem lennének betölthetők, oly nők is, kik tanítónőképzői oklevéllel nem birnak, azonban csakis mint magántanulók, s mint csak a tanfolyam rendkívüli hallgatói vétetnek fel, a nélkül, hogy a tanfolyam végén vizsgára bocsáttatnának és oklevelet nyernének. Ilyenek részére az ő kifejezett kívánságuk folytán csakis a tanfolyamot vezető igazgató állíthat ki bizonyítványt, de csupán csak annyiról, hogy az illető egyén a tanfolyamot hallgatta.

A felvételek tárgyában a tanfolyamot megelőző május havában az intézet igazgatóságánál adandók be a kérvények. A felvételekre vonatkozólag az intézet igazgatójának előterjesztésére az igazgatótanács terjeszt fel javaslatot a nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, ki azok felett augusztus hó végeig dönt.

4. A képzőintézettel kapcsolatos gazdasági tanfolyamra 30 növendék vétetik fel, ezek közül 20 benlakó és 10 bejáró.

A tanfolyam rendes hallgatói a tanítónőképző-intézetben részesülnek köztartásban és pedig a köztartás (az étkezés) a tanítónőképző-intézet növendékeivel közös, kivéve az alábbi III. pont szerint a tanfolyamon főzéssel foglalkozó csoportot, mely ott étkezik, lakásuk a gazdasági tanfolyam épületében van. A rendes hallgatók egy része a köztartásban ingyen részesül, míg a többi 42, 31, 21, esetleg 10 K havi köztartásdíjat fizet. A rendkívüli (tanítónői oklevéllel nem biró) hallgatók csak bejáró minőségben vétetnek fel.

5. A tanfolyam szeptember hó közepétől május hó közepéig tart és a rendes hallgatók részére azonnal megtartatnak a vizsgálatok. A vizsgálatok a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kiküldöttjének elnöklete alatt tartatnak meg, kihez a vizsgálóbizottság tagjaiként járulnak az intézet igazgatója és a tanfolyamnak tanítói. Jelen van még a vizsgálaton egy három nőtagból álló bizottság, kiket az intézet igazgatójának felterjesztésére évenként a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter nevez ki. Ezek azonban csak a vizsgálatokon vannak jelen és azok ellenőrzésére vannak hivatva, de a vizsgálat befejezését követő, az osztályzatot megállapító tanácskozásban már részt nem vehetnek, azokon jelen nem lehetnek. A vizsgálatot sikerrel kiállott rendes hallgatók részére oklevél állíttatik ki, melyet a miniszteri biztos, az intézet igazgatója és a tanfolyam tanítói írnak alá. Ezen oklevél képesíti az illetőt a gazdasági ismétlő leányiskolákban való tanításra.

II. A tanfolyam tárgyai. *A) Elméleti tantárgyak.* Gyakorlati egészségtan. Csecsemőápolás. A csecsemő táplálkozása, ruházata, gondozása, mesterséges táplálása. Gyermekápolás, gyermekbetegségek. Első segélynyújtás. Betegápolás. Házi szerek. Fertőző szerek, fertőztelenítés. Házi gyógyszerek. Könyvvitel a háztartás körében, háztartástani könyvek vezetése. Költségvetések készítése különböző jövedelmű családok részére.

B) Gazdasági tárgyak. Konyhakertészet. A magvak megválasztása. A vetés ideje. Palánták ápolása. Melegágy készítése. Korán érő vetemények és azok értékesítése. A zöldségkiszedés, elrakás homokban, szárítva, becsomagolás, szállítás. Gyógyító növények termelése, gyűjtése, szárítása, ipari czélokra való felhasználásának módja, ezek-

ből gyűjtemény készítése. Len és kender termelése, kezelése, eltevése télire, áztatás, elkészítés, fonás. Káposzta, répa savanyítása, eltevése télire. Paradicsom, zöldbab, borsó és különféle főzelékek szárítása. Gomba szárítása, eltevése eczetben.

Szőlőtermelés. A szőlő művelése általában, a talaj megválasztása, megforgatása, trágyázása, a vessző kiválasztása, a jövő évi termés előkészítése tekintetében oltás és egyéb nemesítés, a szőlő érése, kereskedésbe hozása, télire eltevése, télire csomagolása, kereskedésbe hozása. Mustkészítés, borkezelés, pincze, présház. Pálinkafőzés. Gyümölcspálinka-készítés. Boreczet. A szőlőszet mindenoldalú, beható és részletes ismerése a nőkre nézve rendkívül fontos és a nő e tevékenységet a férjétől teljesen átvehetné már azért is, mert az aprólékos pontosságra már természeténél fogva hajlandó és így a férj az idejét más téren használná fel.

Faiskola. A faiskola talaja, készítése, felszerelése. A faiskola üzemterve. Csemeték ápolása. Dugványozás, bujtás és ojtás. Ojtóviaszk-készítés. Szemzés. Gyümölcsfák ültetése, oltása, gondozása. A gyümölcsszedés ideje és módja. A gyümölcs értékesítése, csomagolása. A gyümölcsfák ellenségei. A gyümölcs eltevése télire. Szárítása, aszalása, befőzése, czukorban, eczetben. Gyümölcs-íz és gyümölcssajtkészítése. Gyümölcskandirozás. Málna és ribizke szörp. Gyümölcsbor készítése.

Nagy gond fordítandó a gyümölcsfajok nemesítésére is, a mely népünknek már is keresetforrását képezi, ugyan még kicsinyben, de nagyban is azzá kellene válnia.

Rózsavadonczok nemesítése. Virágtenyésztés. Kis virágos kert tervrajza. A virágok gondozása, ápolása, felhasználása a kereskedésben. Virágcsokrok, koszorúk kötése.

Tejkezelés. Tehénfajok. Tehéntartás. Takarmány. A tehén gondozása. A tej minőségére és mennyiségére befolyást gyakorló körülmények. A tej kezelése. A tej értékesítése, szállítása. Tejfel, aludttej, túró, vaj. Teavaj. Különféle sajtok készítése. Juhsajtok.

Baromfitenyésztés. Baromfiól-tervkészítés. Baromfinevelés, tenyésztés. Baromfiak elesége. Különféle fajok megismertetése. A baromfiak keresztezése. A tojás értékesítése, eltevése télire. A tojás-szállítás módja. Mindennemű tollnak, nemcsak a lúdénak, különféle értékesítése, kezelése, tisztítása. Galambtenyésztés. Sertésól-tervkészítés. Sertéstenyésztés, hízlalás. A tenyésztésre alkalmas fajok. Sertésölés. Sózás, füstölés, páczolás. Zsírolvasztás. Hamisított zsír felismerése. A szalonna különféle elkészítési módja. Kecsketartás.

Selyemhernyó-tenyésztés. Méhtenyésztés. Méhes tervrajzának készítése. A méz felhasználása ipari czélokra és a főzésnél czukor helyett.

C) Háztartási dolgok. Gyúrt tészták készítése, mikor a tojás olcsó, azok szárítása, eltevése, kereskedésbe bocsájtása. Tarhonyakészítés. Húskonzervek. Keményítő, szappanfőzés.

Főzés. Egyszerű, tápláló, ízletes és könnyen előállítható s olyan ételek készítése, a melyeket a munkás egy hétre elvihet magával. A délvidéki parasztcsaládoknál szokásos ételek ízletes elkészítése. Mindazok előállítása, a mit a munkásasszony férje tarisznyájába rak-

hat. Kenyér, kalács, mézeskalács és olyan tésztaneműek készítése, a melyet népünk esetleg elárusít.

Mosás. Lúgkészítés. A mosás különféle nemei. Keményítés. Gyapjúszövet, tarka ruha, csipke stb. mosása. Folttisztítás. Gyümölcs-, rozsdafolt eltávolítása. Vasalás. Keményített ing, kézelő stb. vasalása. Vászonfehérítés.

Foltozás minden nemei, beszövés. Egyszerű fehérnemű szabása és varrása, annak jegyzése. Egyszerű fehérneműre használható csipkék készítése. Csecsemőfehérnemű varrás.

D) Házi ipar. Egyszerű polgári és a délvidéki népviseletnek megfelelő ruha szabása és varrása. Elhasznált férfiruhákból, katonaköpönyegből fiúruha varrása. Fejkötő, kendő, pruszlik, mellény, sapka, téli kesztyű, harisnyakészítés.

Apró fatárgyak, magyar szlőjd, a karácsonyi piaczra való játékok és papirvirág készítése.

Délvidéken a nők gyönyörűen himeznek. E népies himzésnek az iparban való értékesítése. Kefék, seprők készítése. Bútordarabok bevonása. Paplankészítés. Fűből matrácz, párna.

Agyag mintázása. Magyar szlőjd. Szemléltetési eszközök, minták készítése. Különféle festékkel, mázokkal, fényesítőkkel való elbánás. Edények, apró fatárgyak egyszerű festése. Rongypokróczok készítése. Szövés.

E) A tanfolyam hallgatói által önmaguk számára készítendő gyűjtemények. A délvideki gazdasági és kertészeti növények szárítva és préselve s papirlapokra ragasztva. Rövid kimutatás: milyen talajt kiván vetésének és ültetésének ideje, paláutája melegágyban termelve kora tavaszszal képezhet-e kereseti forrást (ugorka, retek, saláta, borsó). Felhasználásának módja. Piaczi ára (hozzávetőleg). Ha a növény feldolgozva kereskedés tárgyát képezheti, úgy egy másik táblán annak feldolgozása s különböző fajaiban bemutatva.

A délvidéken előforduló vagy falun meghonosítható iparczikkekből, kereskedésbe hozható munkákból egy-egy kis gyűjtemény. Táblán feltüntetve a nép között elterjedt és szokásos kézimunkák (Torontál, Temes, Krassó-Szörény) ipari czélra felhasználva. Gyönyörű himzések blúzokban, sáloknak, függönyökre, bútorbehúzatra. Könnyen kivihető szövési rajzok.

Oltások, szemzések módozatai táblákon feltüntetve. Saját maguk által elkészített kis fiókos szekrénykében magvak gyűjteménye. Rajzban feltüntetve a sertés, marha, borjú, baromfiak feldarabolása. Egyszerű sertésól, baromfiól, méhes tervrajza. Néhány agyagipari tárgy mázolva, festve. A délvidéki nép ruházatának előállításához szükséges egyszerű szabásrajzok.

*

Ennyit foglal magában a szorosan vett tervezet. Kiegészítettem azonban ezt **III. a vezetés, tanerők és tantárgyfelosztás** pontos feltüntetésével, mely megmutatja, hogy a tervezet intézetünkben minden nagyobb nehézség nélkül megvalósítható.

A tanfolyam szellemi és anyagi ügyeinek vezetője ugyanis a képzőintézet igazgatója. Az igazgató vezeti és ellenőrzi a tanfolyam munkásságát, annak szellemi ügyeit és személyes felelősség mellett vezeti és illetve ellenőrzi annak anyagi ügyeit, készíti a tanfolyam költségvetési előirányzatát, a kiutalványozott és beszedett pénzeket kezeli és minden iskolaév végén azokról elszámol.

Míg az elméleti tárgyakat, házi ipar és egyéb kézimunkákat meghatározott órákban s főkép a téli időben tanítanák, a gazdasági tárgyak nem órákra lennének beosztva, hanem ezeket folyton, különösen őszszel és tavaszszal ötös csoportokban gyakorolnák. Így, míg délelőtt egy meghatározott időben öt a főzést, öt a tejkezelést gyakorolná, öt varrással, vasalással stb. foglalkoznék, ugyanazok délután már felváltva ismét mással foglalkoznának. A csoportokba való beosztást az intézet igazgatója eszközölné. (Gazdasági munkát nagyobb csoportokban elsajátítani alig lehet.)

A betegápolást és csecsemőgondozást, a fertőző betegségek felismerését heti egy órán november 1-től márczius 1-ig tanítaná megfelelő tiszteletdíj mellett az intézeti orvos.

Könyvvitel és háztartástani könyvek vezetése heti egy órán november 1-től márczius 1-ig. A délvidéki népeknél szokásos és azok által könnyen elsajátítható s a háztartásban és kereskedésben alkalmazható kézimunkák és iparczikkek heti egy órán, november 1-től márczius 15-ig, tanítaná a képzőintézet kézimunka és iparra képesített tanítónője. (A szabadkai állami tanítónőképző-intézet iparra képesített tanítónője özv. Fábián Károlyné, rendes tanítónő.) Magyar szlőjd, különös tekintettel a piaczra bocsájtható apró árúczikkekre. Heti egy órán, tanítaná a képzőintézet kézimunka vagy rajztanítónője, ki e czélból szlőjdtanfolyamot végez. (Képzőintézetünknél Csink Ilona a helyettes rajztanítónő, a kit jelenleg az intézet igazgatója, a czélból, hogy növendékeink egy csomó, az elemi iskolában használható szemléltetési eszközt elkészíteni tanuljanak, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszteriumtól a szlőjdmunkák megtanulására kiküldeni kérelmezte.)

Háztartási dolgokat, főzést, befőzést, tejkezelést, veteményes, főzelékek értékesítését; befőttek, ízek, konzervek készítését, baromfitenyésztést; a leölt disznó, baromfi húsának értékesítését stb. tanítaná egy idősebb, tapasztalt jó gazdasszony, műveltebb uri nő, a kinél ez idő szerint nem kivántatik meg, hogy okleves legyen. E nő a gazdasági tanfolyam épületében laknék, a tanfolyam hallgatóinak felügyeletével ő volna megbizva, valamint a gazdasági épületekre való felügyelet is az ő dolga lenne, úgyszintén a gazdasági tanfolyamhoz

tartozó cselédek munkájának ellenőrzése. Lakást a gazdasági tanfolyam épületében kapna, ott étkeznék azon növendékekkel, a kik az idő szerint ötös csoportokban a főzést tanulják. Neki volna átadva leltár mellett az egész gazdasági felszerelés, a melyről minden tanév végén az igazgatónak számot adni köteles. Az eladásra szánt gazdasági termékek, ipari dolgok stb. eladását ő eszközölné, köteles lenne havonként egyszer a bevételekről az igazgatónak beszámolni. Alkalmazásával esetleg a vele való szerződés megkötésével az igazgatónője bizatnék meg. (Csak igazán jó, kipróbált gazdasszony, tapasztalt nő felelne meg a kivánt czélnak.) Kötelességévé tétetik szünidei, gazdasági póttanfolyamnak látogatása államköltségen. Fizetése 1000 korona, lakás a gazdasági tanfolyam épületében és teljes ellátás.

Fehérnemű és felsőruha szabást és varrást egy, a tanfolyamban a varrástanulás idejére alkalmazott, gyakorlott, egyszerű varrónő tanítaná. Fehérnemű szabásra és varrásra négy hét. Felsőruha szabásra és varrásra és régi ruhaneműek átalakítására nyolcz hét. Napidíj négy korona.

Konyhakertészetet, a faiskola kezelését, szőlőtenyésztést, virágkertészetet, melegágy, üvegház kezelését, méhészetet tanítaná és gyakorolná a képzőintézet kertésze, külön tiszteletdíj nélkül. (Jelenleg intézetünknél alkalmazott kertész ugyan oklevéllel nem bir, de nagy tapasztalatokkal biró igen ügyes ember, a kire a növendékek e téren való kiképeztetését bátran lehet bizni.)

Mosásra, vasalásra, szövetek, csipkék tisztítására, keményítő és szappanfőzésre oktatná a képzőintézet főmosónője.

Az összes, itt fel nem karolható mezőgazdaságot, a mennyiben az a tanítónőknek szükséges, a különböző talajnemeket, szántást, vetést, juhtenyésztést stb. s mindazon munkákat, a mit a képzőintézet s a vele kapcsolatban levő gazdasági tanfolyam területén el nem sajátíthatnak, a mire nemcsak hely nincsen, de ennek tanítása s gyakorlása nagy költségbe kerülne s a tanítónőknél a költség a haszonnal arányban nem volna, mindazokat Szabadka város «Földművesiskolájá»-ban tanulhatnák, gyakorolhatnák, illetve szemlélhetnék, a hová a tanfolyam hallgatói Szabadka város hatóságánál kieszközlendő engedély folytán őszszel és tavaszszal hetenkint egyszer kimehetnének.

A földművesiskola Palicson van, a hová 20 percz alatt villanyos vonaton kijuthatni. A tanfolyam növendékei hetenkint váltakozó sorrendben tanítanak a képzőintézettel kapcsolatos gyak. iskolának még e tanév folyamán tervbe vett gazd. ismétlőiskolájában.

IV. Épületek, felszerelés és beruházások. A szabadkai állami tanítónőképző nincs úgy felszerelve épületekkel s nincs akkora terü-

lete sem, hogy a szóban forgó tanfolyam szükségletei teljesen fedezve legyenek. Ez irányban is kimutattam, Szabadka városának némi — különben is köteles — hozzájárulásával, csekély anyagi áldozattal a legmegfelelőbb helyzetet lehetne teremteni. A városnak ugyanis a képezdének délkeleti oldalán saját tulajdonát képező háza és beltelke van, melynek átengedésével a város tudtommal csakis szerződéses kötelezettségének tenne eleget. A város által átandó telkén levő épület átalakításával és a megfelelő ólak, istállók és mellékhelyiségek felépítésével, méhes felállításával stb. az átalakítási és építési költségek, mint ezt felterjesztésemben részletesen kimutattam, nem tennének ki 8492 koronánál többet.

A felszerelési költségek, melyekről szintén teljes kimutatást terjesztettem fel, mintegy 5749 koronát tennének ki. Ehhez járulnának még a különböző használati állatok beszerzésére fordítandó, összesen 2190 koronára rugó beruházások, melyekkel együtt az összes befektetés költségei mintegy 16,437 koronát tennének.

Az évi fentartási összeget, a növendékek eltartását, tanerők fizetését és minden mellékes költséget felszámítva, felterjesztésemben 13,838 koronára tettem, ez összeg azonban részben a kertészeti termékekből, tehén- és disznótartásból stb. annál inkább megtérül, mert e termelvényeket számla mellett a tanítónőképző-intézet venné át és fogyasztaná el.

Íme így gondoltam legkönnyebben megvalósíthatónak a gazdasági tanítónők képzését. Hogy ilyen igazán szükséges tanfolyam létesítését az ügy iránt érzett lelkesedésemnél fogva melegen óhajtom, külön kiemelnem a föntiek után nem tartom szükségesnek.

Szabadka. *Balajthy Ilona.*

A NŐ A MAGYAR KÖZMONDÁSBAN.

A magyar népköltészet nagy becse nemcsak a költői értékben magában, a tárgy nemzeti voltában, a nyelvezet szépségében, magyaros zamatjában rejlik, hanem mivel a tiszta, naiv lélek őszinte megnyilatkozó, a filozófiának nép-pszichológiának is gazdag forrása, kimeríthetetlen kincstára.

S mivel a népköltészet mind a gondolkozásmódnak, mind az érzelemvilágnak legigazabb tolmácsa, legjobban feltünteti a sajátos nemzeti vonásokat s a nép egész lelkületének hű tükre. Nemcsak általánosságban áll ez a népköltésről, hanem reá illik annak minden egyes ágára s nemcsak a nép tulajdonképeni költői termékeiről, hanem elmélkedő, didaktikai ágáról, a közmondásokról is állítható. Sőt a filozófiai elem, mi a népköltés többi ágában csak elvétve fordul elő, a közmondásban legjobban jut kifejezésre. Sehol sem szólal meg a filozófia oly egyszerű, igénytelen módon, sehol oly alakban, mely az egyszerű, de természetes észjárásnak jobban megfelelne — már rövidségénél fogva is —, mint a közmondásban. Kevés szóval sokat mondani, többször ismétlődő eseményekből levonni a következményeket, azokat általános erkölcsi tanuságba, vagy szabályba, vagy rövid, velős mondásba foglalni, ez a maga természetességében, egyszerűségében megmaradt észnek filozófiája. S mindig van a közmondásban nemzeti vonás, nemzeti sajátság, a gondolkozásmódban, az észjárásban épúgy, mint a kifejezésben.

A magyar népköltészet igen gazdag közmondásokban, nemcsak tartalomra, hanem számra nézve is. Legjobb gyüjteményeinkben, az Erdély «Válogatott magyar közmondások»-ban és Arany-Gyulai «Népköltészeti gyüjtemény»-ben közel hétezer közmondás

foglaltatik, pedig mennyi még a fel nem írtak száma! A mindennapi élet minden eseménye, minden személye előfordul ugyan a közmondásban, legérdekesebb tárgyát azonban a nő teszi.

A női lélek pszichológiája nemcsak a legérdekesebb, de a legnehezebb kérdések egyike is. S ha annak analizálása megoldhatatlan rejtélyeket hagyott a legnagyobb filozófusok munkálkodásában is, a közmondások mégis igen jól bevilágítanak a nő lelkébe már csak azért is, mert tárgyuk nem a mai nagyvilági hölgy a maga komplikált, idegen elemek által befolyásolt, ideges lelki életével, hanem az egyszerű magyar nő, a nép gyermeke, kiben nemének és nemzetének hibái és erényei még hamisítlanul, leplezetlenül vannak meg a maguk igazi eredetiségében. A nő helyes megitéléséről csak akkor lehet szó, ha a női jellem kulcsát nem értelmi, hanem érzelmi világában keressük. Nem azért, mintha az értelemnek kevesebb, alárendeltebb szerep jutna, hanem azért, mert a nő lelke oly finom érzés dolgában, hogy ösztönszerűleg sokkal hamarabb érez, mint gondolkodik, még akkor is, ha az ész minden higgadtságával, a logika minden következtetésével tud gondolkozni. Az okos asszony akkor legokosabb, ha a szívére hallgat. Az az ő legjobb tanácsadója, legbiztosabb kalauza az élet minden labirintjében. S ez az érzelmi túlsúly, a szívnek ezen uralma annyira dominál a női lélekben, hogy ösztönévé fejlődött, mely sokkal biztosabb tanácsadó, mint az észnek leglogikaibb következtetése. De a bámulatosan finom tapintat, az az igazi jóság, az az áldozatkészség, melyet a nőben bámulattal és meghatottsággal csodálunk, nem az ész, hanem mindig a szív sugallata. A jó, a romlatlan lelkű nő az élet legnehezebb kérdéseiben is nyugodtan szívére hallgathat és meg is lehet győződve, hogy az, mit szíve tanácsol, mindig a jó, a helyes. Az igazi jólelkű nő a szívével gondolkodik s a legokosabb gondolata felett is szíve mondja ki az itéletet. Azonban természetes, hogy viszont nemcsak az igazán jólelkű nőről áll mindez, hanem a romlott lelkű, aljas gondolkozású nő lelki világában is az érzelemnek jut a túlsúly, persze a maga módja szerint.

Ugyanezen nézet tükröződik vissza a közmondások nagy-

részében, ha többnyire öntudatlanul is. A közmondások nemcsak a nőkre jellemzők, hanem jellemzők a férfiakra nézve is, megmutatván, hogyan gondolkodnak azok a nőkről, mit becsülnek bennök, mit rónak meg, melyek azon tulajdonságaik, melyeket legjobban szeretnek, melyek azon hibáik, melyeket legtöbbször gáncsolnak bennök.

A nők hivatása különösen három irányra terjedvén, mint anya, hitves és háziasszony, a közmondásokat is körülbelül ennek megfelelőleg lehetne csoportosítani.

Ezen hivatás közül legszebb és legnehezebb az anyai hivatás, legszentebb érzése a női szívnek az anyai szeretet. A minden önzéstől ment, legnagyobb, legtisztább szeretet az anya nevében nyer kifejezést. A hitves szerelme, a menyasszony áhítatos érzése, a gyermek hálája mind nem hasonlítható össze azzal a szeretettel, melyet az anya érez gyermeke iránt. Egyformán dobog ugyan az anyai szív a szeretetben az egész világon s még sincs nemzet, melynek nyelve annyira kifejezné az anyai szeretet gyöngéd jóságát, mint a magyar nyelv. Ez a szó «édes anyám» oly jellemző arra a benső viszonyra, mely a magyar anya és gyermeke között van, hogy nincs más nyelv a földön, mely ezt hasonló gyöngédséggel ki tudná fejezni. Nyelvünknek ezen nemzeti sajátsága fejezi ki legjobban, mit érez a magyar az anyja iránt, milyen a magyar anya szeretete, hogy gyermeke hálából «édes»-nek nevezi.

Ettől a szép nemzeti vonástól eltekintve, aránylag kevés közmondás foglalkozik az anyákkal s a közmondások szúrós, tövises éle természetesen nem annyira a jó, mint a rossz tulajdonságokat szokta felkarolni. Sajátságos, hogy a közmondás legtöbbet az anya és leánya és nem az anya és fia közti viszonyra vonatkozik. Az anyáról következtet a leányra, ennek hibáiért az anyját vonja felelősségre, feltételezvén, hogy azokat anyjától örökölte. Régi ismert közmondás «milyen az anya, olyan a lánya», s a leánynéző legénynek is azt a tanácsot adják: «nézd meg az anyát s vedd el a lányát». Tudvalevő dolog az is, hogy «aczél anyának tűzkő a leánya» stb., «hol nyájas az anya, kényes a lánya». Mivel pedig jó és rossz tulajdonságait anyjától örökli a leány, azért

«mérges asszonynak haragos a leánya». De a rossz asszony is azt kívánja, hogy gyermeke jobb legyen nálánál, hiszen «rossz asszony is jámbor magzatot szeret». Nem kevés filozófia rejlik a következőben: «okos asszony nem marad gyermek nélkül».

A népköltészet mostohája mindig rossz szivvel van mostoha gyermekei iránt. Nemcsak nem szereti azokat, hanem rosszakarójuk, ellenségük, sőt apjuk szeretetét is gyakran elvonja tőlük, mint azt a gyermekmesebeli mostohák tipusza eléggé feltünteti. Így emlékszik meg róluk a közmondás, midőn azt tartja, hogy: «hol az anya mostoha, az apa is mostoha».

Nagyrabecsült tulajdonsága a nőnek a vallásosság, a szelid lelkület, a jóság. «Jó asszony a háznak koronája», «semmi gazdagság nem ér fel a jámbor asszonynyal». Sőt Isten áldásának tartja azt, midőn azt mondja, hogy: «jámbor feleséget csak Isten adhat».

Igazi nemzeti vonásnak nevezhetjük a jó magyar asszonyban azt, hogy mindig kitünő háziasszony volt. Ezen erénye megkülönbözteti más nemzetek jó gazdasszonyaitól, mert míg például a német «Hausfrau»-nak jellemében mindig van valami fukar, a francziáéban van valami a nagyvilági dáma vonásaiból, a mi a mi gazdasszonyunk fogalmával nem fér össze, addig a jó magyar háziasszony takarékos gondoskodásával a szívjóság ama neme forrt össze, mely nem elégszik meg azzal, hogy vendége az ő asztalánál jóllakott, hanem ha útra kél, még tarisznyáit is megrakja, kocsisáról, esetleg lovairól sem feledkezik meg. A jó magyar háziasszony hírnevét már századok előtt megállapította s ez a tulajdonság annyira beleolvadt a magyar asszony fogalmába, hogy jellemének egyik legfontosabb vonását képezi. Takarékos, körültekintő, vendégszerető, munkás, szorgalmas a magyar háziasszony. Legelőbb kel s utóljára fekszik le, férjének, «urának» minden kívánságát szemén olvassa le, gyermekei nevelését nem hanyagolja el s e mellett konyhában és éléskamrában, pinczében és istállóban megfordul; okos, szelid, ha kell szigorú módon kormányozza egész háza népét. Áldása családjának, egész házának. Meg is becsülik érte, mindenki szereti, tiszteli, míg a rossz gazdasszony, a pazarló,

rest, hiú mindig a megvetés tárgya. S a közmondás is ezek ellen fordul, ezekről emlékszik meg, hiszen természete szerint nem dicsérni, hanem gáncsolni szokott inkább.

Erre vonatkozólag a pazarló asszonyról azt mondja: «nem kereshet a gazda annyit, a mennyit egy rossz asszony el nem tékozolhatna». A munkás gazdasszony mindég talál magának dolgot, hiszen: «rossz gazdasszony az, ki a ház körül munkát nem talál magának». S munkájának van is látszatja, pinczéje, kamrája megtellik, míg ellenben «üres kamarának bolond a gazdaszszonya», ott pedig, hol «czifra a szolgáló, dologtalan az asszony».

Ha kevés az a közmondás, mely a nővel mint anyával és háziasszonynyal foglalkozik, feltünő nagy a száma azoknak, melyek a feleségről emlékszenek meg. Mivel a nő a férfi sorsa s ennek boldogsága nem kis részben a nő kezébe van letéve, természetes, hogy a jó feleség ép oly tiszteletnek és becsülésnek örvend, mint a mennyire megvetik a rossz, hűtlen asszonyt. «Jó feleség nagy istenáldás», «okos feleség pedig Isten ajándéka». Ha pedig jó, fiatal is, szép is a menyecske, teljes a boldogság, egész jó kivánságnak is beillik ez a mondás: «Adjon Isten három f-et, friss fiatal feleséget». Ennek merő ellentéte persze a rossz asszony, melyről tudvalevő dolog, hogy «rejtett kincs, rossz feleség ki nem megy eszedből», s azt sem lehet épen tagadni, hogy nem mindég nyereség a feleség». Különösen rossz hirük lehet a pap leányoknak, legalább egészen átokszerüen hangzik: «verjen meg az Isten út melletti földdel, vastag lábú lóval, vékony lábú ökörrel és papleány feleséggel». Inkább a férjeknek szól a következő: «jó férj hóna alul ugrik ki a kövér menyecske». Azonban bajos dolog a feleséget kiismerni, nehéz lenne megbízni benne még akkor is, ha jó asszony. «Akkor ismered meg a feleséged, ha hét kását fogyasztottál el vele»; ha szemérmes is az asszony, ne bizd idegen kézre». Az asszonyt egyáltalán félteni kell, mert «nem jó férj az, ki feleségét nem félti», s az erre vonatkozó jó tanács is többször ismétlődik. «Puskád, pipád, feleséged ne bízd másra», «gyermekre madarat, vén emberre ifjú menyecskét, németre bort ne bízzál». Legnehezebb pedig a szép asszonyt őrizni,

mert «jó bor, pénz, szép asszony embert kiván őrzésre». Úgy látszik sok bajt okoz az asszony az urának s mégis azt tartja, hogy «sok só lében, kevés só asszonyban türhetlen». Az az ismert és sokat idézett közmondás pedig «pénz olvasva, asszony verve jó» mintegy meg van czáfolva ebben: «asszonyverésből ember nem sok becsületet nyer».

A férj és feleség közötti viszonyt ugyan eléggé jellemzi a «feleség» szó, de azért mégis azt mondja az ura az asszonynak: «az asszonynak alább egygyel», és «előbbre való a süveg a kontynál». Az asszony pedig büszke a maga asszonyvoltára és nem adna egy kontyot egy koronáért». A férj úgy látszik nem nagyon szereti az okos asszonyt, hanem elegendőnek tartja, ha az asszony olyan okos, hogy «az eresz alá áll, ha esik»; az asszony pedig egyszer oda szól a ludaknak: «köszönjetek ludak, én is asszony vagyok». A férj ugyan megbecsüli a vagyonos, módos asszonyt, de mégis azt tartják, hogy «jaj oly szegény sorsa, ki gazdag asszonyt vett». Eredeti a következő is a maga nemében: «ki feleségétől nem fél, Istentől se fél». A férj legnagyobb kincse azonban a szép asszony, ő «a ház szemefénye». Becsét így itéli meg: «jó bor, szép feleség, csöndes lelkiismeret drága dolgok». A jó borral többször is összehasonlítják: «erős az igazság, szép asszony és jó bor». A szépséget egyáltalában sokra becsülik, sokat szerepel a közmondásban. «Sokan kérik a szépet, de csak egygyé lesz». Ki szép, sirtában is szép». «Akármely rút is szépet szeret». «Szépért, jóért messze kell fáradni». «Szebb a szép, ha magát nem ismeri». «Ha a szép szépen szól, még egyszer oly szép». De a szép nem egyszer gúnyos, vagy büszke szokott lenni», szép a rózsa, jó illatú, bökős a tüskéje».

(Folytatjuk.)

Budapest. *Relkovič Mita.*

A GYERMEKEK SZÁZADA.

(Ellen Key könyve.)

Ellen Key, mint egy páratlan és nevezetes jelenség, messze kimagaslik a modern irónők tömegéből. Az utóbbi években egész serege tünt fel a kisebb-nagyobb női tehetségeknek, és a külföldi irodalmaknak egy egészen új válfaja keletkezett: a női irodalom. A következő évtizedek történetirója ezt csak a maga egészében fogja megemlíteni és méltányolni, mint a kornak egy jellemző termékét. De azoknak nevei, a kik megalkották a női irodalmat, mihamar feledésbe mennek és az efemer nagyságok közzül alig marad meg egy-kettő. Ellen Key neve, azt hiszem, azon kevesek közzül való, melyeket ismerni fognak még mához 25 esztendőre Ennek az aránylag hosszas halhatatlanságnak biztosítékát látom Ellen Keynél a témák megválasztásában. Az irónők legnegyobb része minél különösebb, modernebb lélektani problémákkal szeret foglalkozni: olyan problémákkal, mik a valóságban vajmi ritkán fordulnak elő, miknek megoldása tehát csak technikai ügyesség, de egyáltalán nem fontos és nem értékes. A mai napnak sajátsága, hogy az emberek a realizmus ürügye alatt a legromantikusabb iránynak hódolnak.

Ellen Key, ellentétben legtöbb irónőtársával, nem keresi az ujat és különöset. Csak olyan kérdéseket tárgyal a mik minden korban foglalkoztatták a vezető szellemeket, és a jövőben is mindig egyenlő érdekesek fognak maradni. Legujab könyve: «A gyermek évszázada» («Das Jahrhundert des Kindes», Verlag S. Fischer, Berlin), a nevelésről szól. Ellen Key századunkat a gyermek századának nevezi. «Az elmult évszázad», úgymond, «a *nőé* volt». A jövendő a *gyermeké* leend. A 19. század fölfedezte az új asszonyt,

a 20. század megalkotja majd a gyermeket, az új eszmék, új nevelés, a szabadság és egyéniség teremtményét. Az új gyermeknek méltó környezetre van szüksége, a hol megértéssel ápolják fejlődő lelkét; szüksége van öntudatos, következetes szülőkre, a kik szabadon, de mégis erős kézzel neveljék. Ellen Key könyvének első fejezeteiben csak a gyermek környezetéről szól. Szinte mathematikai pontossággal összeállítja a feltételeket, a mikből a gyermek jólétének kell következnie. Ellen Key véleménye szerint az anya kora nagyon fontos a gyermek első nevelésének szempontjából. A nagyon fiatal anyának, ki maga is csak az imént volt gyermek, nincs hozzá való élettapasztalata és komolysága, hogy egy új lelket kormányozhasson; viszont meg van benne még a fejlődés önzése, mely a maga számára követeli az összes élet-lehetőségeket, és lelke legmélyén fellázítja a természet kötelékei ellen, melyek immár örökre egy bizonyos, egyforma, nyugodt valósághoz lánczolják. Ellen Key elvei szerint a lányokat legalább 20—22 éves korukig nem szabad férjhez adni, a mig kissé meg nem ismerkedtek a külvilággal, a hétköznap küzdelmeivel. Ez a tapasztalat-gyüjtés már csak azért is szükséges, mert az élet megismerése is megadja a nőnek majdan a lelki megelégedést; felébreszti őt felelősségeinek magasztos tudatára és megtanítja arra, hogy pályáját megbecsülje. De nemcsak az egyén, a család érdekei is megkivánják, hogy a nőnek legyen tapasztalata és kiforrott világnézlete. A női ideál nem az már, a ki eddig volt: nem a mosolygó, csicsergő asszony, a ki házi zárkozottságában mitsem sejt a világ folyásáról. Az új asszonynak, az új anyának kell, hogy hatalmas, szabad látóköre legyen, messze túl az otthon, a család határain; az új nő, ép úgy, mint a férfi, érzi a szolidaritást, mely őt kortársaihoz, elvtársaihoz fűzi, érzi a mai nap hatalmát és a közös eszmék kötelékét.

Hogy valóban nevelői, vezetői legyenek gyermeküknek: a szülőknek tovább kell élniök a gyermekkel, azt az új, nekik merőben idegen életet, melyet a gyermek immár megváltozott eszmék és viszonyok között él. Ezer család boldogsága, ezer meg ezer gyermeki lélek helyes fejlődése ezen múlott, hogy a szülők

elmaradtak az ifjú nemzedéktől, megmaradtak a maguk egykori álláspontján, és nem tudtak alkalmazkodni az új rendhez, a változáshoz. Régi témája ez a világirodalomnak: apák és fiúk, a két nemzedék ellentéte. Azonban mindazok, a kik eddig tárgyalták ezt a jelenséget, egy-egy különösen nagy, hősies esettel próbálták illustrálni. Ellen Key száz kicsi, mindennapi pélbából vonja le a maga tanúságait, páthosz és szószaporítás nélkül. Elmondja a dolgokat úgy, a hogy vannak, a hogy magunk látjuk minden nap. Látjuk a gyermeket, a mint felébred benne az élet és az érvényesülés ellenállhatatlan vágya, szemben a szülőkkel, a kik visszatartanák inkább a maguk biztos megszokottságában. A gyermek törekvése minduntalan akadályra talál a szülők elveiben. Mindjobban kiélesedik kettejük között az ellentét, s végre mind a két félnek igaza van. A szülők mellett szól a tapasztalás, a gyermekek mellett szól a vágy, a lelkesedés és a fiatalság. A küzdelemnek vagy az lesz a vége, hogy a szülők győznek, és akkor elvész az ifjú erő, megalkuvásba kényszerül vagy belesatnyul a megszokásba, vagy pedig a fiatal nemzedék lesz a győztes és diadalra viszi eszméit és törekvéseit, az első tett kiméletlenségében letiporva tradicziót, érzést, előítéletet és megszokást. Mindkét esetben a két fél: a gyermek és a szülő, mint nyilt ellenségként nézik egymást. Később aztán az idő elveszi az élét ennek a harczias érzésnek is és nem marad belőle, csak az udvariasan l plezgetett közöny. Az élet folyamán a gyermek mégis megkap valamit a maga igazából, ha nem is az egészet, úgy mint egykor óhajtotta volna. És látván, hogy mindenki a maga igazának csak egy ilyen apró forgácsát kapja meg, — és vannak, a kik annyit se kapnak — belétörődik ebbe a tapasztalatba. Örömet is hoz az élet néha, változás is, és ha egyebe nincs is, de a szervezet fiatalsága az övé, és az ifjúság maga is gyönyör. A szülőknek azonban már semmit sem hoz, semmit sem igér a lét. Az ő gyönyörűségük lett volna, ha gyermekeikben latják tovább élni, és tisztább alakban diadalra jutni a saját meggyőződéseiket és elveiket, ha alkonyi óráikban érezhették volna a barátság melegét, mely a gyermekek szivéből árad feléjük.

Ez a barátság pedig, a természet kegyetlen igazsága szerint, csak azoknak a szülőknek juthat, a kik a saját koruk megtagadásával fizettek meg érte. A többiek mind igen rideg és szánalmas szerepet visznek a gyermekek életében. «Az öregem» — ez lesz a nevük. Mosolygó és szánakozó vállvongatással lebirálják őket, és és eltitkolt szemrehányással birálgatják cselekedeiket.

Bizonyos az, hogy a generácziók ellentétét nem a mai kor szülte. Ez az ellentét fennállott mindig. Meggyőződésem, hogy a fáraók idejében épp úgy panaszolták a tekintélyes családfők a mai ifjúság hibáit, mind a hogy 1903-ban panaszolják. Azonban a mai kornak feladata, hogy ebből az ellentétből levonja a pszichologiai tanulságot, és így valamelyest enyhítsen rajta. Nem várjuk a pszichologiai tanításoktól, hogy a korkülönbség természetes ellentéteit megszüntetheti. Csak azt remélhetjük, hogy ha a szülőkben felkeltették a pedagógiai érzéket, az ellentét soha se fog ellenségeskedéssé fajulni.

A pedagógiában Ellen Key Herbert Spencert vallja mesterének. Számos példát idéz könyveiből, különösen az «Értelmi, erkölcsi és testi nevelés» czímű munkájából. Ellen Key, úgy mint Spencer, a gyermeket saját tapasztalatai által kivánja neveltetni. Hogyan? Erre felhozom például a következő esetet: a kis gyermek látja az égő gyertyát és a fény után kapkod. Anyja látja ezt, látja a veszélyt, mely gyermekét fenyegeti és ijedten elkapja előle a gyertyát. Másnap ugyanez a jelenet ismétlődik, azzal a különbséggel, hogy az anya most már szidja a gyereket, és megtiltja neki, hogy valaha gyertyához nyúljon. Ezzel a gyerek kiváncsiságát annyira fokozta, hogy adandó alkalommal kétségkivül neki megy az égő gyertyának. Spencer és Ellen Key tanácsait követve, az anya a következő módon fog eljárni: midőn látja, hogy gyermeke az égő gyertya után nyúl, csapot-papot, Ellen Keyt és pedagogiát felejtve, fel fogja kapni a gyertyát és biztonságba helyezi. Azonban a mint ez megtörtént, meg fogja magyarázni a gyermeknek, hogy mért nem szabad a gyertyához nyúlni. Meg fogja magyarázni, hogy a gyertya éget, és hogy az égés fáj az embernek. A gyerek ezt megérti és hálás lesz, a miért a fájdalom-

tól megmentették. Ha azonban a kiváncsiság mégis győzne, s a jövő alkalommal a gyermek, ismételt figyelmeztetés után, újra a gyertyához nyúl, akkor az anya engedi, hogy esetleg egy igen csekély fájdalom árán is megtanulja a szótfogadást. Mert a mint a gyertya csakugyan megégette az ujját, a gyermek belátja, hogy anyjának igaza volt, és ebből a saját egyszerű logikájával azt fogja következtetni, hogy máskor is igaza van. Ez az anyai tekintélyt biztosítja. — Lesznek anyák, a kik elszörnyűködnek ezen a módszeren, és azt mondják, hogy inkább követik a régi módszert, mely szerint a gyereknek nem kell elégetnie az ujját, csupa pedagógiából. Igen ám, csakhogy ezek az anyák elfelejtik azt, hogy a gyermek mégis csak elégeti az ujját, akármit teszünk is ellene. Az a különbség, hogy a régi pedagógia mellett titokban fogja megtenni, mikor mi nem vagyunk ott és nem segíthetünk rajta a kellő pillanatban.

Ez a Spencer-Ellen Key-féle módszer nagy előnye: hogy a fájdalommal együtt jár a tapasztalás, az egyéni meggyőződés, a tettel együtt jár a tett következménye. Ellen Key azt ajánlja, hogy minden hibát a saját következményeivel büntessünk. Így pld. ha a gyermek ruháját elszaggatja, játékszerét rendetlenül széjjelhagyja: büntetés az legyen, hogy ruháját megfoltozza, játékszereit pedig elveszszük tőle, azzal a megokolással, hogy a ki nem vigyáz a holmijára, az nem is érdemli meg.

Azt hiszem, hogy az összes eddig kipróbált módszerek között ez a legalkalmasabb a gyermek értelmi és erkölcsi nevelésénél, mert elérjük vele azt, hogy a gyermek *meggyőződésből* fog szót fogadni. A szülők rendesen azt a nagy hibát szokták elkövetni, hogy föltétlen engedelmességet követelnek a gyermektől. Ennek aztán az a következménye, hogy még a föltételes engedelmességet se tudják elérni. A legkevesebb szülő tudja azt, hogy abban a kis gyerekfejben voltaképpen már ugyanaz a tökéletes masinéria működik, a mi az ő saját igen tisztelt agyvelejét mozgatja. Most tessék elképzelni hogy valakitől ösztöneinek, vágyainak és hajlamainak föltétlen megtagadását követelnék, úgy mint azt a szülők száz esetben kivánják a gyermektől azzal az egy-

szerű megokolással, hogy ők idősebbek, ők azt jobban tudják és csak a mi javunkra törekszenek. Azt az igen régi és haszontalan frázist, «csak a te javadat akarom», egyetlen egy gyerek se hitte el, és nem is fogja elhinni sohasem. Felnőttek, a kiket az élet már egy kissé megtörött és elgyöngített, azok már tudják, hogy a jó mindig gyötrelmes és a rossz mindig élvezet. De a gyermek a maga szegény kis romlatlan ösztöneivel azt hiszi, hogy a jó az a mi jól esik, és a rossz az, a mi kellemetlen. Hiába mondjuk neki, hogy mi nem engedjük fára mászni, mert a javát akarjuk, ő meg van győződve róla, hogy mi vagy azért nem engedjük, mert magunk szeretnők megmászni ugyanazt a fát, de nem tudjuk, vagy azért, mert hatalmunkat akarjuk vele éreztetni ilyen megalázó módon, vagy azért, mert valami kiszámíthatatlan oknál fogva rosszkedvűek vagyunk.

A tilalommal úgy kell eljárnunk, mint a büntetéssel: feltárni a gyermek előtt okainkat, és mindig arra törekedni, hogy ő *belássa* a mi okaink helyes és szükséges voltát.

Még számtalan efféle pedagógiai tanácsot szemelhetnénk ki Ellen Key művéből, de ha idézni akarnók mindazt, a mit idézni érdemes, akkor ideirhatnók könyvének egy pár fejezetét, elejétől végig. — Foglalkozik ő ezen munkájában még súlyosabb és fontosabb kérdésekkel is: így pld. a gyermekek gyári munkájának kérdését tárgyalja, ritka és kimerítő szaktudással. Egyáltalán, egész könyvén meglátszik, hogy az, a mit benne elmond, lelkiismeretes tanulmányoknak és őszinte lelkesedésnek gyümölcse. Ellen Key eddigi munkái is mind rendkivüli szelleméről, hatalmas tudásáról, és stílusának lendületes művészetéről tettek tanúságot. («Die Wenigen und die Vielen», és «Essays», von Ellen Key. S. Fischer's Verlag.)

Nekünk mégis legrokonszenvesebb a «Gyermek évszázadá»-ban. Ebben megnyilatkozik a nagy lelkek gyönyörű együttérzése a mindennapi lelkek szenvedéseivel; itt látjuk azt az általános szeretetet minden iránt, a mi él, — azt a segíteni akaró sajnálkozást, — a mi a kiválasztott szellemeket mindenek fölött jellemzi.

A nagy közönség rendesen azt hiszi, hogy a költő, a ki csinos keresztrímekben panaszolja szerelmi bánatát, *a szívével ír*. Az a költő pedig rendesen technikai eszközökkel, tehát az *eszével* dolgozik. A keresztrímes panaszokat nem a szív szokta sugallni.

Az ilyen könyvet azonban, aminő az Ellen Key-é, azt igenis a szív sugallja.

Komoly könyv, nehéz is, igen vaskos, és mindjárt az elején ott van egy egész irodalmi tájékoztató : a forrásmunkák, az Ellen Key tanulmányainak a fölsorolása. Az ember azt hinné, ez az írónő teljesen a rideg *tudomány* álláspontjára helyezkedik.

De nem úgy van. Ellen Key a tudomány álláspontjából fölemelkedett immár az emberszeretet szerény álláspontjáig.

Budapest. *Neményi Erzsébet.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A tanító- és tanítónőképzők új tanterve. *Dr. Wlassics Gyula.* vallás- és közoktatásügyi miniszter 1902. évi 40.181. szám alatt adta ki a tanító- és tanítónőképző-intézetek új tantervét. Az azt kisérő nagyszabású körrendeletet, mely a «Hivatalos Közlöny» 1903. évi február 15-iki számában látott napvilágot, a tanterv főbb elveinek és irányzatának kitünő összefoglalása, szószerint a következőképen hangzik:

«Az állami elemi iskolai tanító- és tanítónőképző-intézetek e rendeletemmel kiadott tanterve mind alaki, mind tartalmi tekintetben annyira gyökeres átdolgozása a jelenleg érvényben levő 1881., illetve 1882. évi tanterveknek, hogy ezeknek csupán az 1868. évi népoktatási törvényen alapuló keretei és megmásíthatatlan rendelkezései maradtak meg továbbra is változatlanul.

Az új tanterv alapgondolata és legfőbb törekvése, hogy a *tanítóképző-intézet szakiskolai jellegét minél határozottabban kidomborítsa* s ily módon egyfelől tanítóképző-intézeteink és a népiskola, másfelől tanítóképzésünk és a néptanítói hivatás között minél szorosabb és bensőbb kapcsolatot teremtsen.

Tanítóképzésünk történeti fejlődése sok tanulságot foglal magában. Az új tanterv számot vetett e tanulságokkal, tudatosan alkalmazkodott a történeti fejlődés menetéhez s ebben a korábbiaknál magasabb fokot foglal el. Tanítóképzésünk az első időben egészen alászállt a népiskola szinvonalához s nem törekedett többre, mint a népiskolai ismeretanyag elsajátíthatása mellett a tanítói gyakorlat megadására. A normál iskolai tanítóképzés emez egyoldalúsága és belőle eredő hibái utóbb ép az ellenkező irányba terelték tanítóképző-intézeteinket, a melyek ettől fogva a hivatásszerű gyakorlati képzés hátraszorításával is, a leendő tanító általános műveltségének fokozását tekintették főfeladatuknak. Ma már kétségen felül áll, hogy tanítóképzésünk sem a népiskola szinvonalához alászállva, sem a középiskolai tanítás felé törekedve, meg nem találhatja azt az utat, me-

lyen rendeltetését helyesen betölti. A tanítóképző-intézetnek sem a nép-, sem a középiskola nem lehet előképe. *A tanítóképző intézet nem lehet más, mint szakiskola, a mely kizárólag és teljesen a népiskolai tanítói hivatásra készíti elő tanítványait s mint ilyen a népiskolának áll szolgálatában.*

A tanítóképző-intézetet ez a szakiskolai jellege határozottan megkülönbözteti és elválasztja mindennemű közműveltségi iskolától. De a tanítóképző-intézet a szakiskolák között is önálló helyet foglal el s nem sorolható a megszokott értelemben vett ama szakiskolák közé, a melyek a megjelölt életpályára való minél tökéletesebb kiképzés kedveért, tanításuk rendjében vagy tulságosan megszorítják, vagy egészen mellőzik a közműveltségre tartozó ismeretek megszerzését. *A tanítóképző-intézet ellenkezően oly szakiskola, a melynek tanulmányi rendjében a közműveltségi tantárgyak ép oly lényegesen hozzátartoznak a hivatásszerű kiképzéshez, mint a paedagógiai tantárgyak és a tanítói gyakorlat.* Azok a népiskola ismeretanyagát közlik a leendő tanítóval, de oly színvonalon, hogy felette uralkodni és vele czéljaihoz képest rendelkezni tudjon; emezek abba a művészetbe vezetik be a tanítói pályára készülőket, hogy ezt az ismeretkincset miképen adják át majdan tanítványaiknak a népiskolában. Ily módon a tanítóképzés rendszerében a közműveltségi tantárgyak tanítása mint integrans rész a legszorosabban összeforr a szakképzéssel s ettől el sem választható. Minden tárgy a maga módja szerint, a hivatásszerű szakképzés szolgálatában áll s olyan tantárgynak, a mely ezt a szolgálatot nem teljesíti, nincs helye a tanítóképzés rendszerében. *Uralkodó jellemvonása az új tantervnek, hogy a tanítóképzés eme didaktikai egységét határozottan kifejezésre juttatja és foganatosítását biztosítja.*

Így fogván fel a tanítóképző-intézetek feladatát, a tanterv a törvényesen megszabott közműveltségi tantárgyak tudományos színvonalának emelésével, körük pontos meghatározásával és anyaguk gondos megválogatásával is a tanítói szakképzést óhajtja intenzívebbé tenni. S hogy ezt a szándékát, a tanítás egész folyamán, ébren tartsa és neki foganatot szerezzen, úgy osztotta fel az egyes tantárgyak anyagát, hogy a népiskolai tanítással közelebbi vonatkozásban álló részletek a magasabb évfolyamokban taníttassanak; s végül a népiskolában is helyet foglaló valamennyi tantárgy körébe beleillesztette annak részletes módszertanát, a mivel e tárgyak tanítását, végczéljában a hivatásszerü alkalmazás felé tereli.

Míg a tanterv ekképen a közműveltségi tantárgyakat is a szakképzés körébe vonja, másfelől arról is gondoskodik, hogy a gyakor-

lati tanításokra az eddigi heti óraszámnak kétszerese jusson. Arról is intézkedik a tanterv, hogy a gyakorlati tanítás ne csak osztatlan népiskolában történjék, hanem az osztott népiskolára is kiterjedjen s hogy a szokásos tanítási próbákon felül folytatólagos tanítási gyakorlatok is tartassanak.

Az új tanterv a másfajú és más fokozatú iskolákkal szemben szigorúan megóvja a tanítóképző-intézetek önállóságát s ennek megfelelően a tanítónőképző-intézeteket feloldja a felsőbb leányiskolákra való tekintettel régebben rájuk kényszerített alkalmazkodás alól. Viszont megszünteti a tanító- és tanítónőképző-intézetek tanítási rendjében azt a különbségtételt, a mely az 1881. és 1882. évi tanterveket jellemzi. *Az új tanterv ezzel helyreállította a tanítóképző-intézetek szervezeti és tanulmányi egységét* s köztük csupán oly jelentéktelenebb eltéréseket enged meg, a melyek a kétnemű képzés természetéből önként következnek.

A tanítóképzés egységét törekszik megerősíteni az új tanterv azzal is, *hogy lehetőleg alkalmazkodik a felekezeti tanítóképző-intézetek szükségeihez.* Sem egészben véve, sem részleteit tekintve egyetlen egy olyan rendelkezése sincs, a mely a felekezeti tanítóképző-intézetek érdekeibe ütköznék; sőt a tanítójelölteknek élethivatásuk szempontjából oly fontos valláserkölcsi nevelésére ez a tanterv nagyobb nyomatékot vet, mint bármelyik elődje. Külsőleg is kifejezésre jut ez a szándéka egyebek közt, abban a rendelkezésében, a mely a hitoktatásra a IV. évfolyamban is heti két órát szán s ezzel a hitoktatás heti óraszámát nyolczra emeli.

Áttérve a részletekre, az új tanterv szakít azzal a megszokott felfogással, a mely a képzőintézet tánulmányi rendjében élesen megkülönbözteti egymástól a közműveltségi- és szaktárgyakat s ez utóbbiak közé csupán a paedagógiai tárgyakat és a gyakorlati tanítást sorozza.

Mindazáltal teljes mértékben elismeri és méltányolja a *paedagógiai elméletnek és gyakorlatnak nagy jelentőségét a hivatásszerű képzésben s ehhez képest fentartás nélkül megadja nekik az elsőséget a többi tantárgyak között* A fősúlyt azonban nem az elméletre, hanem a gyakorlatra helyezi s ennélfogva az elméletet is lehetőleg gyakorlativá igyekszik tenni s a tanítói gyakorlat szolgálatába állítja. A tanterv nem kiván anthropológiát, psychológiát, didactikát a maga rendszeres teljességében, hanem mindegyikökből csak azt és annyit, a mi szükséges ahhoz, hogy a nevelés-tanítás tudatos, tehát művészi és ne mesterségszerű legyen. Többet sem a czél nem követel, sem a tanítóképző-intézet körülményei nem engednek meg. A paedagógiai

gyakorlatban viszont az új tanterv a tanítási gyakorlatok intenziv előkészítését tekinti a legfontosabbnak s ez nem lehet csupán a paedagógia tanárának és a gyakorló-iskola vezetőjének feladata. Részt kell abban vennie közvetlenül vagy közvetve mindegyik tanárnak és ezt a czélt kell szolgálnia a tanítóképző-intézet egész munkásságának.

A paedagógiai tantárgyakon kívül az új tanterv *különösebben azokat a tantárgyakat emeli ki, a melyek a nemzeti nevelésnek, a hazafias szellem ápolásának leghathatósabb tényezői.* A hazai vonatkozásokra, a hol csak alkalom kínálkozik rá, mindenütt kiváló gondot fordít ugyan: mindazáltal a magyar nyelv és irodalom, a magyar történet és a magyar föld ismertetése foglalják el, e tekintetben, a főhelyet. E tantárgyak vezető szerepét az új tanterv nemcsak a számukra juttatott heti óraszám szaporításával fejezi ki, hanem azzal is, hogy tanításuk elé magasabb czélokat tűz ki, módszerüket hathatósabbá teszi s a körükben szerzett ismereteket a magyar nemzeti érzés gazdagítására és nemesebbé tételére szolgáló tanulságokká avatja. Ideálok felé tör s így válik igazán hivatásszerűvé és gyakorlativá. *A magyar nyelv és irodalom tanterve* csupán a tanítás kereteit állapította meg elméleti kategóriák szerint; czélja és módszere gyakorlati és hivatásszerű. A magyar nemzeti szellem kifejezésbeli sajátosságainak megértetése és elsajátíttatása, továbbá a tanítójelölt bevezetése a nemzet lelki világába, hogy majdan a nemzetfentartó törekvések buzgó munkásává lehessen: ez a feladat. A grammatikai, stilisztikai, rhetorikai és poetikai ismeretek mindmegannyian csak ennek az egy czélnak állanak szolgálatában. Ennélfogva az *egész tanítás az irodalmi olvasmányon nyugszik,* melytől az elméleti tanulmányok el nem választhatók s a melynek kánonát, fontosságához képest, rendszeresen és pontos részletezéssel ezuttal állapította meg először a tanítóképző-intézetek tanterve. Ekképen a nyelvtanról magára a nyelvre, az irodalomtörténetről az irodalomra, a műfajok elméletéről a magyar nemzeti szellemnek a műalkotásokban való megnyilatkozására helyezkedik át a súlypont. *A történettanítás középpontjába az új tanterv a nemzeti történetet helyezi s ennek oktatását mind a négy évfolyamon keresztül viszi* akképpen, hogy az első két évfolyamban az egyetemes történettel összekapcsolva, a harmadikban pedig önállóan foglal helyet, míg a negyedik évfolyam alkotmánytani oktatása az egész történettanítás tanulságait egybefoglalja és értékesíti a gyakorlati élet számára. Ugyancsak a fentebb kiemelt szempontból történt a *földrajz tanításának* három évre kiterjesztésével, Magyarország földrajzának a harmadik évfolyamba helyezése, hogy ily módon a tanítójelöltek hazájuk földjét összes földrajzi tanulmányaik felhasználásával

minél behatóbban és foganatosabban ismerhessék meg. Messze vezetne, ha a tanterv minden ujabb rendelkezését fontosságához mérten jellemezni akarnám. *A mennyiség- és természettudományi tantárgyak* körében ép oly nyilvánvalók a javító ujítások, mint a *művészeti és gyakorlati tantárgyaknál.* Ez utóbbiakra vonatkozólag csak két dolgot emelek ki: a művészeti tantárgyak heti óraszámának jelentékenyebb szaporítását, a mivel az új tanterv tért nyit intenzivebb érvényesülésüknek s a kézügyességi és gazdasági oktatásnak új és a réginél kiterjedtebb alapon való szervezését, a mi tanítóképzésünket szorosabb kapcsolatba fogja hozni a gyakorlati irányban fejlesztendő ismétlő népiskolai tanítással.

Az eddigi tantervnek egyik sokat gáncsolt fogyatkozásán segít az új tanterv *az egyes tantárgyak anyagának pontos részletezésével.* A tantervnek ez az újítása egyfelől útját fogja állani a tanítás elkalandozásának s a velejáró tulterhelésnek, másfelől biztos alapot vet képzőintézeti oktatásunk szükséges egyöntetüségének. Amaz aggodalmat, hogy a tanítás anyagának ez a részletes megszabása esetleg veszélyeztetheti a tanítás szabadságát, eloszlatja az a tény, hogy a képzőintézeti Rendtartás szerint a tanterv alapján mindegyik tanítóképző-intézet maga állapítja meg a rá nézve irányadó részletes tanmenetet. A tanterv e részletezettsége, meg vagyok róla győződve, egyik leghathatósabb ellenszere a sokszor túlbuzgóságból is eredő megterhelésnek.

Nem járhat a tanulók megterhelésével a *heti órák számának emelkedése sem.* A heti óraszámot az új tanterv, hogy fokozott követelményeinek foganatot szerezhessen, kénytelen volt ugyan szaporítani; de azért óvatosan számot vetett a körülményekkel s innen maradt azon a határon, a melyet a külföldnek éppen legfejlettebb képzőintézetei elértek, vagy már meg is haladtak. Figyelembe veendő az a tény is, hogy a heti órák harmadrésze az emlékezetet kevéssé terhelő tárgyakra esik s hogy az új tanterv az óraszámot főkép a gyakorlati tárgyakban szaporította jelentékenyebben.

Az új tantervhez készülő *utasítások* hivatva lesznek rá, hogy a tanterv czélzatai a részletekben is élesebb világításba helyeztessenek és a tanterv végrehajtására nézve a szükséges tájékoztatást megadják. Nincs kétségem a felől, hogy a mely tanítóképző-intézetnél a komoly munkának feltételei eddig is megvoltak s a hol a tanítóképző-intézetek szervezetének törvényes követelményei teljesíttettek, ott az új tanterv életbeléptetése nem fog leküzdhetetlen nehézségekre találni.

Az új tanterv, a mely tanítóképzésünk elé korszerű magasabb feladatot állít, az emelkedettebb czélt világosabban tüzi ki és a ren-

delkezésre álló eszközökkel gondosan számot vet, *hivatva van rá, hogy tanítóképzésünk történetében új korszakot nyisson*, a melynek fénye oly mértékben éri majd tanítóképzésünk munkásait, a mily mértékben hozzájárulnak az új tanulmányi rendnek életbe léptetéséhez. Örömmel és köszönettel fogadtam az érdekelt tanári testületeknek és szakköröknek komoly és buzgó közreműködését a tanterv előkészítő munkálataiban. A kifejezésre jutott vélemények és kívánságok ugyan nem voltak valamennyien figyelembe vehetők, mégis meg vagyok róla győződve, hogy a tanítóképző-intézetek tanári testületeinek megnyugvásukra fog szolgálni az a tudat, hogy oly tanterv szab irányt munkásságuknak, a melynek megalkotásában nekik is jelentékeny részük volt. Ez a tudat töltse el őket ügyszeretettel, munkakedvvel és lelkesedéssel s az erősítse meg eddigi buzgóságukban, a melyre a jövőben is biztosan számítok.

Az új tanterv az 1903—904. iskolai év kezdetével lép életbe az első évfolyamra kiterjedő érvénynyel; a további életbeléptetés pedig évenként és évfolyamonként fokozatosan történik.»

*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletet intézett a középiskolákhoz, mely ezeket tartalmazza:

Fontos érdeke a társadalomnak, de maguknak az egyes családoknak is, hogy csak az olyan gyermeket küldjék a szülők a középiskolába, a ki szellemi képességeinél fogva odavaló. Tekintettel arra, hogy sok olyan szülő is erőlteti gyermekét a középiskolákban való további tanulásra, a ki látja, hogy gyermeke a gimnáziumok tudományosabb irányú tanításával kellő sikerrel megküzdeni nem képes és gyengébb értelmi fejlettségénél fogva már az V-ik osztálytól fölfelé támasztott igényeknek meg nem felelhet: Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletet bocsátott ki valamennyi középiskolához, melyben a tanári testületeket figyelmezteti arra, hogy a középső osztályokban, főleg a negyedik osztályban nemcsak az a kötelesség háramlik a tanárokra, hogy az elsajátított tananyag alapján ítéletet mondjon arról, vajjon a negyedik osztályt végző tanuló tud-e annyit, a mennyi a rá következő ötödik osztály tananyagának megértésére szükséges, hanem meg kell ítélnie azt is, vajjon nem-e előnyösebb a tanuló érdekében, ha oly korban, midőn még könnyebben cserélhet élethivatást, más iskolába megy át, vagy más életpályára készül, hol a tudományos képzettség föltételei szűkebb körűek, vagy talán egészen is nélkülözhetők. Midőn ennek alapján Wlassics miniszter a tanárokat méltányos szigor kifejtésére inti és őket az osztályozás alkalmával a fenti szempontok figyelembe vétele mellett a tanulók tehetségeinek minden oldalról való mérlegelésére felhivja, egyben utasítja arra, hogy a szülőket is világosítsák föl és hassanak oda, hogy ezek az úgynevezett tudományos pályákra nem való gyer-

meküket a középiskolából kivegyék és értelmi fejlettségének és hajlamainak inkább megfelelő életpályára neveljék.

*

A «Huszár-Ujlaky» festőiskolában tartott «művészeti zsurok» népszerűsége nőttön nő. A február 16-án tartott előadásokat dr. Wlassics Gyula, közoktatásügyi miniszter is nagy érdeklődéssel hallgatta végig. Elsőnek Cholnoky Jenő beszélt az ég színeiről, s a festőket a felhőalakulások megfigyelése és megfestése tekintetében igen érdekes tényekre figyelmeztette. Cholnoky után Komáry Erzsi adott rövid, szakszerű magyarázatot a hárfáról, melyen aztán Moshammer Román mutatta be művészi játékát előbb egymaga, majd Komáry Erzsi «viola d'amour» kísérete mellett gyönyörködtetve a nagyszámú hallgatóságot. Az előadások végén a miniszter buzdító szavakkal fejezte ki elismerését mind a három előadónak, kiket a közönség hálás tapsokkal jutalmazott.

*

Az «Erzsébet Nőiskola» tisztelgése dr. Pauer Imrénél, az intézet gondnokánál. A fizetésrendezésről szóló törvényjavaslat benyujtása alkalmából az «Erzsébet Nőiskola» tanári testülete tisztelgett dr. Pauer Imrénél, az intézet gondnokánál, megköszönve neki, hogy az intézet tanári testületének oly méltányos fizetési fokozatba sorozást eszközölt ki, s ez által az intézet jelentőségének kifejezését érvényre juttatta. E tényben a testület a gondnoknak az intézet iránt oly sok fontos alkalommal kifejezésre jutott jóindulatának újabb jelét látja, ez indítja a mélyen érzett köszönet kifejezésére. Kérte egyuttal a testület a gondnokot, hogy e köszönetét a javaslat megalkotója, dr. Wlassics Gyula, vallás- és közoktatásügyi miniszter előtt is tolmácsolni szíveskedjék. A testület fizetésrendezésben reá nézve kilátásba helyezett anyagi előnyt buzdításként fogadja, s még fokozottabb lelkesedéssel szenteli erejét az intézet felvirágoztatásának. A gondnok szíves szavakkal köszönte meg a testület lelkes ovátióját s a tisztelgés az intézet javát czélzó huzamosabb barátságos beszélgetéssel ért végett.

*

Az «Erzsébet Nőiskola» gyakorló iskolájában, mely kezdetben polgári iskola volt s később felsőbb leányiskolává fejlődött, alapításától kezdve a következő tanerők működtek: Rendes tanítónők: Virágh Róza (1875—81), Tavassy Mária (1879 óta), Thuránszky Irén (1879—91), Boldizsár Piroska (1877—93), Berta Ilona (1882 óta), Radnai Bella (1882—96), Vámossy Ilona (1883—85), Buzogány Mariska, Korchmárosné (1885 óta), Polereczky Jolán (1885 óta), Tocsek Helén (1888 óta), Szarvassy Margit (1891 óta), Zilahy Ilona (1885—90), Földes Bella (1890—92), Pákh Berta (1890 óta), Schmidt Gizella (1892—95), Barkáts Mária (1892 óta), Weisz Rózsi (1892—96), Jausz Jozefin (1892 óta; 1893—96. években a polgári képzőben is tanított kézimunkát), Garai Rózsi (1895—96), dr. Imrédy Béla (1894 óta), Bock Ida (1893 óta), Tordai Grail Erzsi (1895 óta), Thuránky Mária (1896 óta), Ulreich Minna (1902 óta). Mint hitoktatók működtek: róm. kath.: Klempa Simon, Stieber Vincze, dr. Pápay Ferencz,

dr. Wayand Géza, dr. Glattfelder Gyula, dr. Krywald Ottó; ev. ref.: Laky Dániel, dr. Kenessey Béla, dr. Petry Elek, Szabó Aladár; ág. ev.: Bereczky Sándor, Kacziány János; gör. kath.: Magyarievich Jeremiás, Dimitrievics Vladimir; unit.: Derzsy Károly, Józan Miklós; izr.: dr. Goldberg Rafael, Halász Náthán. Zenét tanítottak: Merényi Matild, Zöllner Erzsi, Odor Vilma, Thamássyné Gáll Anna, Fischerné Szebenyi Antonia, Groschmidt Margit, Szerdahelyi Julia, Dulcz Irma, Háry Piroska, Háry Vilma, Malomhegyi Margit, Meguscher Fánni, Mendlik Magda, Pozsonyiné Tassy Emma, Reichelné Balogh Paula, Simonyiné Táborszky Ella. Winternitz Hedvig. Idegen nyelvet tanítottak: Stelcz Irma, James Anna, Renaud Fanni, Balogh Zsófia, Gos Dóra, Galladay Fanny, Wysse V., Boly A., Garden L., Kövér Jánosné Fabrizii Izabella, Smith Mary. Nevelőnők voltak: Csapek Nelli, Heinbach Emmi, Ott Vilma, Szentilay Róza, Topay Izabella, Kasselik Malvin, Horváth Vilma, Györke Luiza.

*

Női ipari kiállítás. Az állami női ipariskola Szentkirályi-utczai házában február hóban volt az iskola növendékeinek idei kiállítása, a mely tartalmassága és a kiállított tárgyak művészi értéke dolgában felülmulja az intézetnek eddig rendezett kiállításait. Ugyancsak februárban tartották meg Budán a fő-utczai női ipariskola kézimunkakiállítását is. A Szentkirályi-utczai kiállítást Láng Lajos kereskedelemügyi miniszter nyitotta meg, a ki Wickenburg Márk gróf államtitkárral együtt jelent meg.

A minisztert az intézet előcsarnokában Teleki Sándorné grófné, Schnierer Aladárné és Hérich Sándorné felügyelő-bizottsági tagok, özv. Nendtwich Gusztávné igazgató, Péterffy Lajos min. osztálytan., Gelléri Mór kir. tanácsos, az Országos Iparegyesület igazgatója, Vig Albert, az állami ipariskolák főigazgatója és az intézet tanári kara fogadta. Péterffy Lajos rövid beszéddel üdvözölte a minisztert s megköszönte neki az intézet iránt tanusított érdeklődését. Azután megkérte, hogy a kiállítást nyissa meg. A miniszter néhány szóval megköszönte a fogadást s megnyitotta a kiállítást, mire a társaság az intézet növendékeinek sorfala között zajos éljenzéstől kisérve megtekintette a kiállítást. A miniszter és kisérői mindenekelőtt a földszinti teremben elhelyezett fehérvarrások kiállítását nézte meg. Szebbnél-szebb kézzel hímzett női pongyolák, alsó ruhák, férfi ingek láthatók e teremben, egy külön asztalon pedig bekötözött füzetekben a növendékeknek szabásrajzai vannak. Különösen remekbe készültek az à jour himzésű fehérneműk. Sok növendék egész kelengyét készített magának, a melyek szintén a teremben vannak kiállítva. A kiállításnak legérdekesebb része az első emeleten van, a hol a hímzések vannak elhelyezve. Hosszú asztalokon és üvegszekrényekben a leggyönyörűbb kézi- és géphímzések láthatók ott, a melyek nagyobbrészt eredeti tervezés alapján készültek. A kalotaszegi stilusu hímzések, gyönyörű gobelinek, perzsa kettős hímzésű párnák, asztalfutók, terítők és egyéb hímzett tárgyak között nem egy becses műdarab akad, a mely díszére lehetne bármely kiállításnak. Igen szépek a vászonhímzések is s ez utóbbiakból remek milieu-k vannak kiállítva.

Az árnyalt fehérhímzés is be van mutatva néhány sikerült kézimunkán. Gyönyörűek a japáni tűhímzés-utánzatok, a melyeket a párisi kiállításon szerzett minták után készítettek a növendékek, tökéletes művészettel. A szines hímzésű tárgyak között megragadóan szép egy zongoratakaró, a mely hímzés és festmény is egyszerre. A terem egyik falát egészen elfoglalja az ujpesti és józsefvárosi templomok részére készített három oltárterítő, a melyeket a miniszter is nagyon megdícsért. A kiállításnak harmadik része a második emeleten levő ruhavarró-osztály és rajzkiállítás. A növendékek, a kik a varrást is alaposan megtanulják, ebben a teremben több posztó- és báliruhát, kosztümöt, himzéssel ellátott selyembluzokat stb. állítottak ki, a melyek mind a legutolsó divat szerint s izléssel vannak elkészítve. A rajzkiállításban Boros Rudolf rajztanár kalauzolta a minisztert és a vendégeket. A rajzkiállításon több csinos és eredeti hímzésminta tanuskodik arról, hogy a növendékek a rajzolásban és festésben is nagy ügyességet szereztek.

*

Első női gazdasági iskolánk Csillaghegyen Ó-Buda közelében február 4-én tartotta első vizsgálatát Tóth József pestmegyei tanfelügyelő elnöklete alatt. Jelen volt: Magyar Kázmér földmívesiskolai tanfelügyelő, Szily Tamás tejgazdasági felügyelő, Kovács Antal méhészeti felügyelő, Nendtwich Gusztávné és dr. Pályi Sándor. A vizsgálat elméleti és gyakorlati volt a háztartás minden munkaköréből, valamint a háztartással kapcsolatos gazdasági ismeretekből, mint a tejgazdaság, baromfitenyésztés, méhészet és kertészet. A vizsgálat szép sikerrel mutatta be az iskola első évi munkáját. A vizsgálatot a háztartási és gazdasági készítmények kiállítása tette nagyon tanulságossá. Ez alkalommal ketten nyertek hiteles végbizonyítványt. Az új tanfolyam márczius elsején veszi kezdetét. A jelenvoltak őszintén méltányolták az intézet tulajdonosának, Ferenczi Idának törekvéseit, mely mellett szinte különösnek tünhetik fel, hogy ma, mikor az ily irányú iskolák szükségességéről mindenki meg van győződve, e törekvéseket a kormány s a társadalom nagyobb mértékben nem támogatja. Némi anyagi segélylyel virágzóvá lehetne tenni ez intézetet, melyet mi épen e czélból ajánlunk a közoktatásügyi kormánynak figyelmébe.

*

A magyar ipar pártolása érdekében. Balajthy Ilona, a szabadkai tképzőintézet igazgatója a következő körlevelet intézte a leánynevelő intézetek igazgatóihoz: «Az utolsó évek gazdasági életében a nép lépten-nyomon mutatkozó nyomorának, a tömeges kivándorlásnak okát ma már mindenki hazánk pangó iparában, a munka csekély mennyiségében, mondhatni a munkahiányban keresi.

Nálunk a nép, a szegény kézi munkás csak a tavaszi és nyári hónapokban kap dolgot, csak e hónapokban van meg a keresetforrása, mivel hazánk még ma is kiválóan földmiveléssel, nyers termények előállításával foglalkozó ország.

Ha ezen mindig szembeötlőbb, fokozódva emelkedő bajon segíteni óhajtunk, ha azt akarjuk, hogy hazánk egykor gazdag és hatal-

mas legyen, kezdetleges iparunkat pártolni, ennek fejlesztését tőlünk telhetőleg elősegíteni, mindannyiunknak kivétel nélkül kötelességünk.

Szűk hatáskörömben teszek én is egy kisérletet, egy kezdő lépést, melyet — lehet, hogy elfogult vagyok, akkor, a mikor — hiszem és alkalmasnak tartok arra, hogy iparunk felvirágoztatására némi gazdasági lendületet teremtsen, azt elősegítse, ámde ezt a lépésemet már valóban jónak és fontosnak tudom abban az irányban, hogy hazai iparunk pártolását, annak meleg szeretetét a serdülő ifjúság lelkébe oltsam.

Növendékeimet magam köré gyüjtöttem, beszéltem hozzájuk és azon óhajomnak adtam kifejezést, hogy ruházati és egyéb ipari szükségleteiket egyedül magyar ipari termékekből fedezzék. Ezt a kérésemet ők egy szívvel-lélekkel, mondhatom nagy lelkesedéssel magukévá tették. Hogy ez azután könnyen és sikerrel legyen keresztülvihető, a kivánt szükségletek előállíttassanak és megszerezhetők legyenek: ipartelepekkel, kereskedőkkel léptem összeköttetésbe. És én hiszem, hogy vászon, ruhaszövet, harisnya, czipő, ketzyű, kalap stb. mind, — mind hazai kéz termékei és hozzá még jó minőségben lesznek beszerezhetők.

Alig tettem meg a kezdő lépést, az első felhivást, elértem azt, hogy az egyes gyárosok, kiket minta és árjegyzék küldésére szólítottam fel, már is ajánlkoztak figyelembe venni gyártmányaiknál mindazt, a mire beszerzéseinknél szükség lesz.

Csak rövid ideig kell beszerzéseinknél jelenlegi szegényes iparunkhoz alkalmazkodni. Nemsokára, ha belátják, hogy tőkéjük, munkájuk biztosítva van, iparosaink, gyárosaink alkalmazkodni fognak szükségleteinkhez.

«Egy» azonban maga nem érheti el a hazai ipar fellendítését.

A mit azonban «egy» el nem érhet, elérheti ezer és ezer, ha karöltve dolgozik.

Tömörüljünk! Tömörüljünk mi különösen tanítók és tanítónők! És ne csak akkor, a mikor saját egyéni érdekünk azt megkivánja, de vállvetve sorakozzunk most is, a mikor a szomszédos népek ipari munkássága kiaknáz bennünket, elszegényedéssel, gazdasági elnyomással fenyegeti az országot.

Sorakozzunk és ha mint egyesek netán hiszik, hozzunk áldozatot a közjó oltárára.

Pedig nem áldozat ez, — kötelességet teljesítünk. Kellően lelkes agitatió, állandó propaganda mellett az ifjú nemzedék hazai iparpártolása mint a futótűz terjedhet szét egész hazánkban.

A szülők is beállanak gyermekeik tanítványainak. Az ily módon elérhető tömegesebb fogyasztás képessé teszi iparunkat a megizmosodásra úgy a termelt czikkek mennyiségére, mint minőségére és olcsóságára nézve.

Felhívom, kérem Czímedet, a mennyiben eszmémet osztja, hogy hasonló, vagy hathatósabb közreműködéssel az ifjuság körében hazai iparunk pártolását minél szélesebb körben terjeszteni szives legyen.

És teszem ezt azon igaz meggyőződésből, hogy ez az egyik útja annak, hogy a dolgos népet munkához segítsük, nyomorán enyhítsünk s magyar szellem és kéz alkotásainak a jövőt biztosítsuk».

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályának február havi ülése rendkívüli érdeklődés mellett folyt le. Az érdeklődést *dr. Pap Károly* kitünő szabadelőadása keltette, melyet a honfoglaló magyarok míveltségéről tartott. A szakszerű és mégis vonzó előadás végével vetített képekkel mutatta be a honfoglaló magyarok vándorútját, lakósátrait, öltözetét, fegyvereit és díszítési motivumait is. A képek részint egykorú rajzok nyomán készültek, részint az egykorú feljegyzések alapján szerkesztettek voltak, s nagyon hasznos kiegészítői voltak az élvezetes előadásnak. — Ugyanezen gyűlésen mutatta be Buzogány Anna, Poznan Jolán, pancsovai tanítónőnek fodorvászonra festett gobelin-utánzatait, melyekről Gyarmathy Zsigáné nagy lelkesedéssel írt a kolozsvári «Ellenzék»-ben. A falra függesztett csinos, magyar motivumú festett terítőket s faldíszeket előadás után a jelenvolt hölgyek nagy tetszéssel szemlélték meg.

*

A berlini «Lette» Egylet új palotája. A «Lette» egylet áldásos működéséről folyóiratunkban már többször megemlékeztünk s így kétségkívül érdekli olvasóinkat e kitünő intézmény jelen állapota. Az 500.000 márkába került új épület költségeire 200.000 márkát gyüjtés útján szereztek, 300.000 márkát maga Vilmos császár kölcsönzött rá magán-pénztárából. A négyemelet magasságú központi épülethez két terjedelmes szárnyépület csatlakozik, s még így is csaknem szűknek bizonyul a 2000-t tevő növendéklétszámhoz képest. (1867-ben 40 növendékkel nyitotta meg az egyesület iskoláját.) E kétezer növendék a legkülönfélébb pályákra készülhet e terjedelmes iskolában, mely kereskedelmi és ipari tanfolyamot, művészi iparműhelyt, háztartási és vasaló tanfolyamot és fotografiai intézetet foglal magában s ezenkívül könyvkötő műhelye, elhelyező vagy közvetítő intézete és 70—80 bennlakó növendékre berendezett leányotthona van. Az épület berendezése igen czélszerű. Földszinten vannak az elhelyező intézet irodái, a főző-iskola helyiségei (négy nagy konyha, kamrák, mosó- és vasaló-helyiségek stb.) és az egyleti hivatalnoknők lakószobái. Az első emeleten van a nagy gyűlésterem, az elnöknő s az igazgatóság fogadó szobái, az intézeti nagy ebédlő, olvasóterem s a kereskedelmi iskola öt osztályterme. A második emeleten van az ipariskola, melynek egyes osztályaiban szabóságot, fehérvarrást, gépvarrást, divatárú munkát, női fodrászművészetet, rajzolást és művészi kézimunkát tanítanak. Az egylet ezen irányú tevékenységét a mi *állami* nőipariskolánkéval lehet összemérni. A harmadik emeletet a «Viktoria-otthon», a bennlakó intézet foglalja magában 24 kedves egy-két-három növendék számára berendezett lakószobával s közös nagyobb hálótermekkel a kevesebbet fizetők számára. A lakószobák szomszédságában fürdőszobák vannak. A negyedik emeletet teljesen a fotografiai intézet (tanműhely és iskola) foglalja magában. Az egyesület nagyszabású tevékenységéhez a mi egyesületeink közül csupán csak az «Orsz. Nőképző-Egyesület» munkásságát lehet hasonlítani. Iránya más ugyan, de a mi szűkös viszonyainkhoz mérten ép oly bámulatos eredményeket mutathat fel, mint a «Lette-egylet». A Lette-egylet munkakörére alakult «Nőipar-egylet» részvétlenség miatt régen meg-

szünt. Ma a «Klotild» egylettől részben a «Leány-egylet»-től lehetne hasonló irányú áldásos tevékenységet várni a munkát kereső nők érdekében.

*

A nők szavazási joga. A New-Yorkban fennálló «Női szavazásjogi egylet» Buffaloban tartotta ez évben 34-ik évi közgyülését. Az értesítőjében áttekintést nyújt a nők szavazási jogának állásáról a különböző országokban. E szerint egyenlő szavazási jog áll fenn Wyomingban 1896 óta Colorado és Newseelandban 1893, Utah és Itahoban 1896 óta. Ez országokban a szavazásjogot férfi és nő egyformán gyakorolja s az eredmény a legkülönbözőbb forrásokból fakadó itéletek szerint is, igen jó volt. A községi választói jogot gyakorolják a nők Nagybritanniában, Svéd- és Norvégországban, Oroszországban és Kanzasban; 23 északamerikai államban iskolai hatóságok választásánál van a nőnek szavazati joga, míg Luisianában az adóügyekben. Ausztrália asszonyai a nemzeti szavazati jogot az utolsó évben kapták meg.

*

Újabb női mozgalom Berlinben. Dr. Anna Gebser, ki «Kunigunda királyné befolyása II. Henrik politikájára» című értekezésével nyerte el a heidelbergi egyetemen a doctori fokozatot, Berlinben «Deutsche Frauengenossenschaft» névvel új egyesületet alapított, melynek czélja a nőket gazdasági téren önállóságra juttatni. Mint ezen egylet buzgó elnöknője s ismert írónő, most azon fáradozik, hogy a franczia femminista lap, a «Frond» mintájára lapot alapítson. Egy berlini nagy kiadóczég e czélra azonnal 40.000 márkát jegyzett, — Nem érdektelen ezzel kapcsolatban megemlíteni, mily rohamos a nők térfoglalása a zsurnalisztika terén. Igy pl. míg Angliában 1841-ben csak 15 női ujságíró volt, 1856-ban már 452-re rúgott a számuk; 1882-ben pedig *226* újságot írtak és szerkesztettek a nők s így már akkor az összes újságok 10%-je női kezekben volt. E szám azóta jelentékenyen emelkedett.

*

Nőipariskola Mexikoban. A mexikoi nők elzárt életmódja s tanításuk hiányossága nagyon nehézzé teszik rájuk nézve a kenyérkeresetet, melyre pedig mindjobban rászorulnak. E bajon legalább részben segíteni óhajtván, *Diaz* elnök nejének kezdeményezésére a közelmúltban ipariskolát létesítettek Mexikóban leányok részére. Az új intézmény a nők között nagy érdekeltséget keltett, a mit az iskola rögtönös benépesedése igazol legjobban.

IRODALOM.

Benedek Elek, SZÉKELY MESEMONDÓ, Pozsony, Stampfel.

E könyvecske örvendetes jelenség ifjúsági irodalmunkban, mert nemzeti talajból fakadt terméket nyujt az ifjúságnak, igazi mesestilusban, magyaros és természetes nyelven, a népies kellékek ügyes fölhasználásával. Annál föltünőbb, hogy még ilyen népies zamatú könyvben is található vétség a magyaros használat ellen: «Hadd rágódjék rajta, míg a foga belétörik» (3. l. e helyett: belé *nem* törik). Ilyen hibák még: «Mendegélt, míg egy akkora nagy hegyhez *(nem)* ért (24. l.). Mendegéltek, míg egy nagy barlanghoz *(nem)* értek (121. l.). Addig futott, míg a farkas feje egy fa ikrébe felakadt (e helyett fel *nem* akadt. 156. l.) Mentek, míg egy kőbálványhoz *(nem)* értek (180. l.). A Nyelvőrnek egy meséjéből jegyzem ide ezt a mondatot: «Addig nem adok tejecskét, míg *nem* hozol szénát a rétről» (I. 87.). Két mese ellen azonban volna kifogásom: «A mindentudó legény» cziműből lehetett volna elhagyni azt a megjegyzést, a mely nem gyermekeknek való, s a «Péter és Jancsi» czimű inkább *nép*mese, mint *gyermek*mese. A könyv kiállítása igen csinos, képek is díszítik. *hp.*

*

Sann János, A SZENT-GOTTHÁRDI CSATA, Pozsony, Stampfel.

Tartalma hazafias, s hasznosan egészíti ki a történeti tanítást az iskolában. Egy kis fiú történetét adja, a ki török fogságba kerül, Konstantinápolyban nevekedik, de szivében keresztény marad és magyar és sikerül neki, mikor a törökök hódító hadjáratuk alkalmával őt is elhozzák Magyarországra, hazájának oly szolgálatot tenni, a mely a Szent-Gotthardi csata sorsára döntő befolyást gyakorol. Nyelve, a magyaros tagadás elhanyagolását leszámítva, nem hibás ugyan, de kissé szintelen. * *hp.*

A NŐ SZEREPE AZ EGÉSZSÉG VÉDELMÉBEN. Irta *Széchyné Lorenz Joséphine*. Az országos közegészségi egyesület kolozsvári osztályának kiadása.

E tanulságos kis füzet keretében szerző fölsorolja, mily hasznos szolgálatokat tehet a nő háza és családja körében az egészség föntartására, hogyan támogathatja gondoskodásával az orvos munkáját, az állam érdekét, a nemzeti jólétet s milyen óvóintézkedéseket tehet egy gondos háziasszony, hogy a betegséget lehetőleg távol tartsa háza küszöbétől.

A lakásról szólva óva int, hogy a szőnyeget ne söpörjük le a szobában, hanem nedves szivacscsal törüljük le. A szőnyegen játszó gyermekek közt legnagyobb a halandóság. Veszedelmes még az egészségre a sokránczú függöny és az elhervadt virág. Sorra tárgyalja mindazokat a tényezőket, melyek egészségünkre fontosak: a világítást, fürdést, táplálkozást, öltözködést s végül még röviden a lélek diétetikájáról is szól, mely bár megkivánja a munkát, mint a test a mozgást, de erősebb emócziótól óvakodjék, a ki hosszú életet akar élni. — A füzetke ára 50 fillér. *hp.*

A «N. Nőnevelésre» az 1903. évre előfizettek.

Áll. polg. l. iskola, Aranyos-Maróth; Alapi Juliska, Pozsony; Alszeghy Erzsébet, Pozsony; Argay Paula, Pozsony; Aisermann Emilia, Szabadka; Áll. el. népiskola, Algyő; Egyházkerületi leánynevelő intézet, Aszód; Beck Ilona, Bpest; Áll. el. leányisk., Békés-Csaba; Balajthy Ilona, Szabadka; Bartholomeidesz Adél, Rozsnyó; Bányai Gabriella, Pozsony; Bollinger Irén, Pozsony; Borsos Ida, Pozsony; Bartók Erzsébet, Pozsony; * Becker Flóra, Szabadka; Babare Adél, Máramaros-Sziget; * Bernhardt Anna, Szabadka; Áll. felsőbb leányiskola, Beszterczebánya; Közs. el. iskola, Bpest, I., Attila-út; Áll. polg. leányisk., Beregszász; VII. Versenytéri közs. el. isk., Bpest; III. Lajos-utczai közs. el. isk., Bpest; III. Tanuló-utczai közs. el. iskola; II. Medve-utczai közs. el. iskola; Vakok orsz. intézete, Bpest; III. Timár-utczai elemi iskola; II. ker. áll. el. nőképző intézet, Bpest; VI. Szív-utczai közs. el. iskola, Bpest; IX. Lónyai-utczai közs. el. iskola, Bpest; IV. ker. felsőbb leányiskola, Bpest; Zugligeti közs. elemi iskola, Bpest; VIII. Rökk Szilárd-utczai közs. el. iskola, Bpest; Csepány Margit, Szabadka; Csenk Róza, Pécs; Draskovich Istvánné, Bpest; Áll. leányiskola, Déva; Denk Marianne, Pozsony; Dworák Anna, Pozsony; Közs. polg. leányiskola, Dobsina; Dohnányi Mária, Pozsony; Erős Ilona, Bpest; Áll. felsőbb leányiskola, Eger; Egyed Teréz, Pozsony; * Fábry Edéné, Bpest; Áll. felsőbb leányiskola, Fiume; Farkas Márta, Pozsony; Ficzere Ilona, Pozsony; Fittler Vilma, Pozsony; Fodor Margit, Pozsony; Forster Mária, Pozsony; Füzesséry Erzsébet, Pozsony; Grábler Vilma, Szombathely; Glauber József, Makó; Gernya Sarolta, Pozsony; Gyöngyössy Erzsébet, Pozsony; Gruy Mária, Pozsony; * Gyankovics Olga, Szabadka; dr. Geréb Mihályné, Szabadka; Geiger A. Mórné, Szabadka; Áll. polg. l. isk., Gyöngyös; Hönig Henrikné, Alsó Dabas; Áll. polg. l. iskola, Hosszúfalu; Horcsin Vilma, Pozsony; Horváth Sarolta, Pozsony; Horovitz Ignáczné, Szabadka; Herrich Károlyné, Bpest; Jancsó Anna, Pozsony; Javos Vilma, Pozsony; Áll. polg. l. iskola, Komárom; Polg. l. iskola, Kecskemét; Áll. felsőbb l. iskola, Kolozsvár; Kercser Paula, Pozsony; Király Erzsébet, Pozsony; Kökény Margit, Pozsony; Kováts Irén, Szabadka; Kováts Antalné, Szabadka; Kunetz Albertné, Szabadka; * Katona Ilona, Szabadka; Kunetz Ignáczné, Szabadka; Krausz Anna, Völgyfalu; Közs. polg. l. iskola, Körmöczbánya; Közs. tanitótestület, Kecskemét; El. és felsőbb népiskola, Bpest, Kelenföld; Komáry Erzsébet, Bpest; Kiss Mariska, Aranyos-Maróth; Polg. l. iskola, Kaposvár; Áll. el. iskola, Karánsebes; Közs. el. fiuisk., Keszthely; * Kállay Mariska, Komárom, Ujváros; Lukáts Mária, Dolha; Ladányi Margit, Szabadka; Löwy Manóné, Szabadka; Letanszky Júlia, Szolnok; Mann Aranka, Pozsony; Áll. iskola, Magyar-Pécska; dr. Márki Sándor, Kolozsvár; Milták Erzsébet, Pozsony; Mailáth Margit, Pozsony; Mild Sarolta, Pozsony; Murányi Margit, Pozsony; Mészáros Irén, Pozsony; Muck Teréz, Pozsony; Merkovits Julia, Szabadka; Milkó Izidorné, Szabadka; Mamuzsich Benedekné, Szabadka; * Mágot Györgyike, Szabadka; * Michelbach Margit, Szabadka; Menzerits Ferenczné, Szabadka; Áll. felsőbb leányiskola, Máramaros-Sziget; Ev. ref. felsőbb leányiskola, Miskolcz; * Mezey Mihály, Damos; Meiser Margit, Ercsi puszta; * Margócsy Emma, Szarvas; Közs. polg. l. iskola, Nyiregyháza; Áll. polg. l. iskola, Nagy-Enyed; Ref. tanitóképző intézet, Nagykőrös; Polg. l. iskola, Nagyszombat; Nemák Margit, Pozsony; Közs. felső leányiskola, Nagy-Kőrös; Áll. népiskola, Dombovár; Odor Emilia, Bpest; Pálffy Boldizsár, Szombathely; Áll. tanképző intézet, Pozsony; Petrik Ella, Sopron; Paul Teréz, Makó; Paulovich Szerena, Szabadka; Palotay Bódogné, Szabadka.

(Folytatása következik.)

A *-gal jegyzettek félévre fizettek elő.

Az 1902. évre előfizettek.

Pach Jolán, Esztergom; Dohányi Mária, Pozsony; Áll. polg. leányiskola igazgatósága, Szászváros.

(Folytatása következik.)

Felhivás előfizetésre.

*A „Nemzeti Nőnevelés“ az 1903-ik évben — a régi zászló alatt, a régi jelszóval — **huszonnegyedik évfolyamát** kezdi meg. Főtörekvése: hogy tehetsége szerint hozzájáruljon nőnevelésünk nemzeti szellemben való tovább fejlesztéséhez, s hogy összekötő kapcsúl szolgáljon mindazok közt, a kik nőnevelésünknek e szellemben munkásai.*

A „Nemzeti Nőnevelés“ az egyetlen nőnevelési szakfolyóirat irodalmunkban.

A „Nemzeti Nőnevelés“ a legolcsóbb pedagogiai folyóirat.

Két oly körülmeny, a mely okot s módot szolgáltat folyóiratunk pártolására, mely csak tömegesebb részvétel mellett tarthatja fenn magát áldozatok nélkül.

A „Nemzeti Nőnevelés“ az 1903-ik évben is megjelen (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) minden hónapban három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Az előfizetési pénzek a „Nemzeti Nőnevelés“ címe alatt a VI. kerületi állami polg. iskolai tanítónőképző intézetbe (István-út); a folyóirat szellemi részét illető közlemények Sebestyénné Stetina Ilona szerkesztőhöz (VI., Bulyovszky-utcza 28. sz.) küldendők.